

**LAPSET SOSIAALIHUOLLON JA LASTENSUOJELUN
RAJAPINNALLA**

Jonna Kivelä

Maisterintutkielma

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden

ja filosofian laitos

Humanistis-

yhteiskuntatieteellinen

tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus

Chydenius

Kevät 2020

TIIVISTELMÄ

LAPSET SOSIAALIHUOLLON JA LASTENSUOJELUN RAJAPINNALLA

Jonna Kivelä

Sosiaalityön maisteriohjelma

Maisterintutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: YTT Sirkka Alho

Kevät 2020

sivumäärä: 89 sivua + 1 liite

Tämän tutkielman tarkoituksena oli tutkia lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapintaa. Tutkimus selvittää lapsiperheiden sosiaalityössä ja lastensuojelun avohuollossa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden kokemuksia rajapinnalla työskentelystä. Tutkimus liittyy läheisesti sosiaalihuoltolain uudistukseen, jonka tavoitteena oli madaltaa asiakkaiden kynnystä päästä tuen piiriin poistamalla painetta lastensuojelusta, minkä vuoksi sosiaalihuoltolain uudistuksen yhteydessä siirrettiin palveluita lastensuojelusta sosiaalihuoltolain mukaiseen lapsiperheiden sosiaalityöhön.

Tutkimus toteutettiin ryhmäkeskusteluina. Tutkimusta varten järjestettiin kahdessa Suomen keskisuudessa kaupungissa sosiaalityöntekijöiden ryhmäkeskustelut. Molempiin keskusteluihin osallistui sekä lapsiperheiden sosiaalityöntekijöitä, että lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöitä. Tutkimukseen osallistui yhteensä yhdeksän sosiaalityöntekijää. Keskusteluista kerätty aineisto analysoitiin sisällönanalyysin avulla.

Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapinta vaikuttaa olevan epäselvä ja tulkinnanvarainen. Erityisen tuen tarpeessa olevasta lapsesta ja lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta säädetään lainsäädännössä samalla tavalla. Lisäksi sosiaalihuollossa on myönnettävissä lähes samat palvelut kuin lastensuojelun avohuollosta, mikä johtaa usein sosiaalityöntekijöiden näkemuseroihin siitä, riittävätkö lapselle ja tämän perheelle sosiaalihuoltolain mukainen tuki vai onko lapsi lastensuojelun avohuollon tuen tarpeessa.

Pahimmassa tapauksessa lapsia jää sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapinnalle. Yhtäältä lapsi saattaa jäädä ilman lastensuojelun tukitoimia, koska lastensuojelu ei ota asiakkuutta vastaan. Toisaalta liian vähäiset henkilöstöresurssit sosiaalihuollossa saattavat johtaa siihen, että lapsia on lastensuojelun asiakkuudessa ilman lastensuojelullista huolta, jolloin asiakkuus saatetaan sulkea, koska asiakassiirrot eivät toteudu lapsiperheiden sosiaalityöhön. Rajapinnalle tippuu lapsia myös vastentahtoisten vanhempien vuoksi, jolloin sosiaalityöntekijällä ei ole keinoja auttaa lasta. Tätä ongelmaa lakiuudistus ei ole ratkaissut.

Avainsanat: lapsiperheiden sosiaalityö, lastensuojelun avohuolto, rajapinta

Sisällys

1 JOHDANTO.....	4
2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA.....	7
2.1 Aiheen taustaa.....	7
2.2 Sosiaalihuolto ehkäisevää lastensuojelua	10
2.3 Aikaisempia tutkimuksia	11
3 TOIMINTAKENTTÄ JA SEN KÄSITTEISTÖÄ.....	14
3.1 Rajapinta käsitteenä	14
3.2 Sosiaalityö lapsiperheiden palveluissa.....	16
3.2.1 Kunnilla eri tapoja sosiaalihuollon toteuttamiseksi	18
3.2.2 Suhdeperustainen sosiaalityö	20
3.2.3 Valta ja sosiaalityö	22
3.3 Lapsi asiakkaana	23
3.3.1 Lapsen hyvinvoinnin turvaaminen	23
3.3.2 Lapsen etu sosiaalityön lähtökohtana.....	25
3.4 Lastensuojelun ja sosiaalihuollon rajapintatyö	28
3.4.1 Erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi.....	28
3.4.2 Lastensuojelun tarpeessa oleva lapsi.....	29
3.4.3 Rajapintatyö lastensuojelussa ja sosiaalihuollossa.....	31
4 TUTKIMUSKYSYMYKSET, AINEISTO JA ANALYYSIMENETELMÄ.....	35
4.1 Tutkimuskysymykset	35
4.2 Ryhmäkeskustelut aineistona.....	37
4.3 Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä.....	39
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN JA EETTISET KYSYMYKSET	41
5.1 Tutkimuksen toteutus.....	41
5.2 Tutkimuksen eettisyys	44
6 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSIA LAPSIPERHEIDEN SOSIAALITYÖN JA LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON RAJAPINNASTA	47
6.1 Uudistuksen vaikutukset asiakkaisiin ja asiakkuuksiin	47
6.1.1 Asiakkaan näkökulma	47
6.1.2 Samankaltaiset asiakkuudet.....	48
6.1.3 Liian suuret asiakasmäärät sosiaalihuollossa	52
6.2 Haasteet asiakassiiirroissa.....	54
6.2.1 Lapsen tilanteen kompleksisuus rajapintatyössä.....	56
6.2.2 Sijoituskypsinä lastensuojeluun	58
6.3 Rajapinnalle jääneet lapset.....	61

6.3.1 Vastahakoiset vanhemmat.....	61
6.3.2 Ennaltaehkäisevien palvelujen riittämättömyys.....	63
6.3.3 Asiakassirtojen epäonnistuminen.....	65
6.5 Kehittämisaikajatkua rajapintatyöhön.....	70
7. YHTEENVETO	74
8. TUTKIMUKSEN ARVIOINTI JA JOHTOPÄÄTÖKSET	81
LÄHTEET	83
LIITTEET	90
Liite 1. Teemahaastattelurunko ryhmäkeskusteluihin	90
KUVIOLUETTELO	
Kuvio 1. Malli asiakkuusprosessista	19
Kuvio 2. Keskeiset syyt lapsen rajapinnalle putoamiseen	79
TAULUKKOLUETTELO	
Taulukko 1. Tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden työkokemus vuosina	42

1 JOHDANTO

Sosiaalihuoltolaki (1304/2014) uudistettiin vuonna 2014 ja se tuli voimaan huhtikuun 1. päivä vuonna 2015. Lakiuudistuksella pyrittiin madaltamaan kynnystä saada sosiaalipalveluja lapsen elämäntilanteen kohentamiseksi tai tukemiseksi. Tämän vuoksi osa lastensuojelun palveluista siirrettiin sosiaalihuoltolain mukaisiksi palveluiksi, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, ettei asiakkaalla tarvitse olla lastensuojelun asiakkuutta, vaan muutoksen jälkeen sosiaalipalveluita, kuten perhetyötä, tukihenkilöä ynnä muuta voidaan myöntää sosiaalihuoltolain mukaisesta lapsiperheiden sosiaalityöstä lapsen elämäntilanteen tukemiseksi. Lapsiperheiden sosiaalityöllä pyritään ehkäisemään lastensuojelun tarvetta. Lakiuudistuksen ajatuksena oli, että lapsen tilanteeseen voidaan vaikuttaa ennen lastensuojelun tukitoimien tarvetta. Sosiaalihuoltolaissa säädetään erityisen tuen tarpeessa olevasta lapsesta, mikä myötäilee lastensuojelun kriteereitä. Tämä on omiaan aiheuttamaan tulkinnanvaraisuutta siitä, onko lapsi erityisen tuen tarpeessa vai lastensuojelun tuen tarpeessa.

Tällä tutkimuksella pyritään hahmottamaan lastensuojelun avohuollon ja lapsiperheiden sosiaalityön rajapintaa. Rajapinnalla ollaan asiakkuuden monessa vaiheessa, mutta erityisesti silloin kun sosiaalityöntekijä miettii lapsen ja hänen toimintaympäristöönsä liittyviä huolia ja lapsen tuen tarvetta. Lapsiperheiden sosiaalityössä työskennellään sosiaalihuoltolain mukaisen erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen asioiden parissa, kun lastensuojelussa lapsi on lähtökohtaisesti suojelun tarpeessa. Sosiaalihuoltolain uudistuksesta huolimatta edelleen julkinen keskustelu liittyy lastensuojeluun liittyen muun muassa yleisesti lapsen turvaamiseen sekä sosiaalityöntekijöiden asiakasmääriin. Myös ihmisten ennakkokäsitykset ja -luulot sosiaalityöstä ovat usein lastensuojelussa. Lastensuojelu mielletään usein ihmisten keskuudessa samaksi asiaksi kuin huostaanotto.

Sosiaalihuoltolain mukaiset perhepalvelut ja lapsiperheiden sosiaalityö unohtuvat julkisessa keskustelussa, vaikka lakiuudistuksen myötä perhepalvelujen asema erityisesti ennalta ehkäisyn osalta on asetettu tärkeään asemaan. Julkisessa keskustelussa puhutaan paljon lastensuojelusta sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä ja erityisesti lastensuojelun asiakasmääristä ja niiden suosituksista. Lapsiperheiden sosiaalityöstä samankaltaista julkista keskustelua ei ole käyty.

Haluan tällä tutkimuksella tuoda yhtäältä myös sosiaalihuoltolain mukaiset perhepalvelut sekä lapsiperheiden sosiaalityön ja erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen osaksi tutkimuskeskustelua ja toisaalta haluan myös nostaa keskusteluun lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnan ja siinä työskentelyn. Tutkimuksella pyritään hahmottamaan sitä, miten käytännössä rajapinnalla työskentely näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden kokemana. Miten esimerkiksi asiakkuudet poikkeavat toisistaan riippuen siitä, onko asiakkuus lastensuojelun avohuollossa vai lapsiperheiden sosiaalityössä. Sosiaalityöntekijä joutuu pohtimaan lapsen tuen tarvetta ja sen riittävyttä asiakkuuden monessa eri vaiheessa, joten olen kiinnostunut siitä, miten käytännössä ratkaistaan lapsen tuen tarve. Kiinnostukseni liittyy myös asiakassirtoihin, eli millä kriteereillä tai edellytyksillä asiakas siirtyy lapsiperheiden sosiaalityöstä lastensuojelun avohuollon asiakkaaksi ja puolestaan lastensuojelun avohuollon asiakkuudesta lapsiperheiden sosiaalityön asiakkuuteen. Olen kiinnostunut niistä edellytyksistä, jotka täyttyvät ja samalla ylittävät rajapinnan, jolloin asiakkuus siirtyy.

Nykyisen sosiaalihuoltolain myötä on Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan pienempi vaara, ettei lapsi saisi lastensuojelun palveluja, koska kaikille tehdään palvelutarpeen arviointi, jonka myötä asiakkaat ohjautuvat oikeiden palvelujen piiriin (Sosiaali- ja terveysministeriö). Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan ole kiinnostunut siitä, mihin asiakkuuteen lapsi päätyy palvelutarpeen arvioinnin jälkeen, vaan olen kiinnostunut nimenomaan niistä lapsista, joilla on jo asiakkuus sosiaalihuollossa tai lastensuojelussa.

Lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnan tarkastelu on erityisen tärkeää ja ajankohtaista yhtäältä sosiaalityöntekijöiden vuoksi mutta toisaalta myös lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon asiakkaiden vuoksi. Rajapinnan tarkastelu saattaa auttaa asiakkaan sijoittamista oikeaan asiakkuuteen ja antamaan tälle tarvitsemansa palvelut. Oikeanlaisten palvelujen antaminen on lapsen (asiakkaan) edun mukaista, mutta myös kunnan etu. Lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnan tutkiminen sosiaalityöntekijöiden kokemana on tärkeää siksi, että se puhuttaa erityisesti rajapinnan kanssa työskentelevien keskuudessa, mikä kertoo siitä, että rajapinta ei ole tarpeeksi selkeää sen kanssa työskentelevien asiantuntijoiden keskuudessa. Sosiaalihuoltolain uudistuksesta on kulunut viisi vuotta, minkä vuoksi onkin hyvä aika arvioida tätä muutosta. Lakiuudistuksen jälkeen ei ole tehty tutkimusta, jossa jopa kriittisestikin pyrittäisiin

hahmottamaan sosiaalihuoltolain mukaisen lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapintaa, niiden eroja ja edellytyksiä.

Työskentelen itse lapsiperhepalveluissa sosiaalityöntekijänä ja asiakkaitani ovat erityisen tuen tarpeessa olevat lapset ja mahdollisesti heidän perheet. Itseni lisäksi myös kollegani ovat usein törmänneet siihen huomioon, että asiakkuudet lapsiperheiden sosiaalityössä ovat aiheiltaan vakavia. Olen kiinnostunut tutkimaan rajapinnan tutkimisen myötä sitä, miten asiakkuudet poikkeavat lastensuojelun avohuollossa verrattuna lapsiperheiden sosiaalityön asiakkuuksiin ja millä perusteilla asiakkuuksia siirretään lapsiperheiden sosiaalityön asiakkuudesta lastensuojelun avohuollon asiakkaaksi ja päinvastoin. Pohdin myös sitä, mitä sosiaalihuoltolain uudistuksella on saatu aikaan. Perhepalvelujen tarkoitus on ennaltaehkäistä korjaavan työn tarvetta, mutta onko tämä käytännössä toteutunut? Työskentelyni perhepalveluissa on tärkeä syy sille, että haluan tutkia rajapintaa lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon välillä. Tutkimuksessa pyritään kriittisestikin hahmottamaan sosiaalihuoltolain tuomia muutoksia ja tavoitteita. Siksi olen ottanut näkökulmakseni rajapinnalla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden näkemykset.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

2.1 Aiheen taustaa

Tämä tutkimus liittyy läheisesti sosiaalihuoltolain uudistukseen, joka toi mukanaan paljon muutoksia sosiaalihuoltoon. Sosiaalihuollon muutoksen kanssa ovat käytännössä tekemisissä lapsiperheiden sosiaalityöntekijät ja lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät. Jotta saisi riittävän laajan kuvan sosiaalityöntekijän työstä nykyään, on perusteltua tarkastella lakimuutoksen taustaa ja tämän tutkimuksen aiheen taustaa.

Sosiaalihuoltolaki tuli voimaan 1. huhtikuuta 2015. Lain uudistuksen tarkoituksena oli painopisteen siirtäminen erityispalveluista yleispalveluihin, asiakkaiden yhdenvertaisuuden vahvistaminen ja viranomaisten yhteistyön tiivistäminen. (HE 164/2014, s. 1.) Sosiaalihuoltolain tavoitteena on vahvistaa yleisten ehkäisevien perhepalvelujen osuutta. Tarkoituksena on, että peruspalvelujen vahvistamisella vähennetään korjaavien toimenpiteiden tarvetta. Lastensuojelu on entistä selkeämmin erityisosaamista vaativa erityispalvelu ja sosiaalihuollon toiminnalta toivotaan ongelmien ennaltaehkäisyä. Sosiaalihuollossa noudatettavat periaatteet ovat julkaistu sosiaalihuoltolakityöryhmän keväällä 2010 julkaistussa väliraportissaan (STM 2010). Nämä periaatteet ovat yhdenvertaisuuden periaate, julkisen vastuun periaate, universaalisuuden periaate, sosiaalisen vastuun periaate, ennaltaehkäisyn periaate, normaaliuden periaate, kokonaisvaltaisuuden periaate, ihmislähtöisyyden ja osallisuuden turvaamisen periaate, valinnanvapauden periaate sekä avoimuuden ja luottamuksellisuuden periaate. Periaatteet vaikuttivat suuresti uuden lainsäädännön muotoutumiseen. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 65.)

Käytännössä painetta lastensuojelusta siirrettiin sosiaalihuoltolain mukaisiin perhepalveluihin. Sosiaalihuoltolain 13 § turvaa lapsen ja hänen perheensä oikeuden saada viipymättä lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välittömät sosiaalipalvelut. Lapsen kehitys käsitteenä sisältää lapsen älyllisen sekä sosiaalisen ja lapsen tunne-elämän kehityksen (Araneva 2016, 160). Lapsen terveys puolestaan pitää sisällään lapsen fyysisen ja psyykkisen terveyden (emt.). Palvelujen on tuettava vanhempia sekä huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Aiemmin lapsen terveyden ja kehityksen turvaamisesta on säädetty vain lastensuojelulaissa (417/2007).

Sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä lapsella ja hänen perheellään on oikeus saada lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi välttämättömät sosiaalipalvelut ilman lastensuojeluasiakkuutta. Käytännössä tämä tarkoittaa, että ilman lastensuojelun asiakkuutta sosiaalihuoltolain nojalla on annettava yleisinä perhepalveluina esimerkiksi perhetyötä, tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa, mitkä ennen lakiuudistusta oli myönnettävissä ainoastaan lastensuojelun asiakkaille. Lakiuudistuksen jälkeen ehkäisevien perhepalvelujen osuus on kasvanut. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 65–66, 78–79.) Palvelujen myöntäminen vaatii kuitenkin sosiaalityöntekijän arvioinnin palvelujen tarpeellisuudesta ja on osa suunnitelmallista sosiaalityötä.

Sillä, onko asiakkuus perhepalveluissa tai lastensuojelussa, on merkitystä useasta eri syystä. Edellä esitetyn johdosta voidaan todeta, että lastensuojelu on erityispalvelu, jolloin asiakkaalle tarjottavat palvelut poikkeavat toisistaan. Sosiaalihuoltolaissa määritellään erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi, jolle voidaan antaa esimerkiksi perhetyötä (SHL 18.2§). Sosiaalihuoltolain määritelmä erityisen tuen tarpeessa olevasta lapsesta myötäilee pitkälti samaa linjaa kuin lastensuojelun asiakkuuden edellytys, sillä sen mukaan erityistä tukea tarvitsevalle lapsella tarkoitetaan lasta, jonka kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai joka itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Lastensuojelun asiakkuus alkaa lain 27 §:n mukaisesti, jos lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään tai lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia.

Voidaan todeta, että lastensuojelun asiakkuus alkaa samoilla kriteereillä, kun erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi määritellään sosiaalihuoltolaissa. Poikkeuksena on, että lastensuojelulaissa säädetään asiakkuuden alkamisen edellytykseksi myös lastensuojelulain mukaisten palveluiden ja tukitoimien tarpeen. Erityistä tukea tarvitseva lapsi ei lähtökohtaisesti pitäisi olla lastensuojelun asiakkuudessa, vaikka erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen määritelmä sivuaa lastensuojelun tarpeessa olevan lapsen määritelmää. Sosiaalihuoltolaki on yleislaki ja lastensuojelulaki on erityislaki, eikä asiakas tällöin hyödy siitä, että häneen lastensuojelun asiakkuudessa sovellettaisiin sosiaalihuoltolakia. (Sosiaali- ja terveysministeriö.)

Sosiaalihuoltolain tarkoitus on antaa ehkäisevää tukea vahvoilla peruspalveluilla, millä on tarkoitus vähentää korjaavien toimenpiteiden tarvetta. Kun vahvistettiin yleisiä perhepalve-

luita siirtämällä lastensuojelun palveluita perhepalvelujen piiriin, saatiin aikaiseksi se, ettei lastensuojelun asiakkuutta tarvita yhtä usein. (Hämeen-Anttila 2017b, 231.) Hämmäntävää on, että sosiaalihuoltolaissa ja lastensuojelulaissa asiakkuudelle on samat perusteet: kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään. Myös samoja palveluja voidaan myöntää sekä sosiaalihuoltolain että lastensuojelulain nojalla. Näisen seikkojen vuoksi voidaan olettaa, että on lapsia, jotka ovat lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnalla, jolloin lapsen asiakkuuteen voitaisiin soveltaa kumpaa tahansa lakia. Sosiaalihuollon ja lastensuojelun välillä tehdään rajatyötä (ks. Pärnä 2012). Rajatyön vaarana on, että rajalle jää väliinputoja-asiakkaita (Yliruka, Vartio, Pasanen & Petrelius 2018).

Lotta Hämeen-Anttila (2017b, 231) toteaa, että lastensuojelun asiakkuutta ei tarvita, jos perhe voi saada riittävät palvelut yleisinä perhepalveluina ja perhe on valmis ottamaan palvelua vastaan. Lastensuojelun mukainen taloudellinen tuki, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus ja lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle ovat palveluja ja tukitoimia, joita voidaan antaa ainoastaan lastensuojelun asiakkaalle. Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan lastensuojelu on sosiaalihuoltolain uudistuksen jälkeenkin muutakin kuin huostaanottoja ja lapsen sijoittamista.

Mainittakoon, että myös lapsiperheiden sosiaalityössä on myönnettävissä harkinnanvaraisista (ehkäisevää tai täydentävää) taloudellista tukea, mutta tällöin noudatetaan toimeentulotukilakia (1412/1997). Sosiaalihuoltolain lakimuutoksen myötä palvelujen saatavuuden kynnystä on siis madallettu, kun on siirretty lastensuojelun palveluita yleisten perhepalveluiden piiriin, joita on aiemmin saanut lastensuojelun asiakkaana. Ylisosiaalineuvos Aulikki Kananoja on todennut maaliskuussa 2018, että varhainen tuki tulisi nostaa ensisijaiseksi tueksi, kun mietitään lastensuojelutyön resursseja. Varhainen tuki-käsitteenä viittaa haavoittuvuuden tai ongelman monimutkaistumisen katkaistamista lapsen kaikkina ikäkausina (Green 2012, 9). Nostamalla tämä varhainen tuki ensisijaiseksi tueksi, vähennetään pitkäaikaisen korjaavan työn tarvetta ja hillitään sijaishuollon resurssien kasvua. Talentian ammattiasioiden päällikkö Marjo Varsa on kuitenkin todennut vuonna 2018, ettei varhaisen tuen vahvistaminen riitä, vaan asiakasmitoitus lastensuojelussa on saatava lakiin. (Talentia 2018a.) Lastensuojelun tai sosiaalihuollon asiakasmääristä ei ole lain tasolla säädetty.

2.2 Sosiaalihuolto ehkäisevää lastensuojelua

Hyvin toimiva sosiaalihuolto ja siihen liittyvä palvelujärjestelmä vaikuttavat keskeisenä osana ihmisten hyvinvoinnin ja perusoikeuksien toteuttamista yhteiskunnassa. Sosiaalihuollon asiakkaille annettavat sosiaalipalvelut toteutetaan palvelutehtävittäin. Peruspalveluihin sisältyy neljä palvelutehtävää, lapsiperheiden peruspalveluiden ollessa niistä yksi. Sosiaalihuoltolain nojalla järjestettävät sosiaalipalvelut ovat myös kunnan järjestämää lastensuojelulain 3a §:n mukaista ehkäisevää lastensuojelua, jolla pyritään edistämään ja turvaamaan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukea vanhemmuutta. Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaisesti julkisella vallalla on velvollisuus tukea vanhempia ja lapsen muita laillisia huoltajia lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen turvaamisessa. Tätä edellyttää myös lapsen oikeuksien sopimus (SopS 60/1991). (Araneva 2016, 37–38, 45–46.)

Ehkäisevän lastensuojelun järjestäminen ei edellytä lapsen tai perheen lastensuojelun asiakkuutta. Ehkäisevää lastensuojelua järjestetään myös muissa peruspalveluissa kuten äitiys- ja lastenneuvolassa ja muussa terveydenhuollossa sekä lasten päivähoidossa (varhaiskasvatuksessa), koulussa ja nuorisotyössä. (Räty 2015, 4.) Pirjo Pölkin (2016, 263) mukaan ehkäisevä lastensuojelu pitää käsittää laajasti lapsen suojeluksi, joka kuuluu kaikille sekä viranomaisille että kansalaisille. Jotta ehkäisevä lastensuojelu onnistuisi, edellyttää se aktiivisia toimenpiteitä perustason palveluiden työntekijöiltä. Tarkoituksena on antaa riittävän varhaisessa vaiheessa tukea tai erityistä tukea, jonka avulla pyritään estämään lapsen terveyden ja kehityksen kannalta negatiivisen tilanteen kärjistyminen. Ehkäisevällä lastensuojelulla pyritään aikaansaada myönteinen muutos joko lapsen kasvuolosuhteisiin tai lapsen omaan käyttäytymiseen liittyvissä riskitekijöissä ennen kuin lapsen kehitys ja terveys vaarantuvat. Henkilö, joka on tuen ja avun tarpeessa, on tarvittaessa viipymättä ohjattava erityispalvelujen piiriin. (Araneva 2016, 39, 44.) Riskitekijällä voidaan ajatella tarkoittavan muuttujaa, joka ennakoit tulevista kasvavista ongelmista (Farrington & Welsh 2006, 17).

Mirjam Aranevan (2016, 112) mukaan perustason palveluille vuosikymmeniä sitten asetettu vaatimus tuen tarpeen varhaisesta havaitsemisesta ja siihen puuttumisesta riittävän tehokkaasti ei ole tarkoitettulla tavalla toteutunut. Moitearvostelu lastensuojelun asiakkuuksien lisääntymisestä kohdistuu pääsääntöisesti lastensuojeluviranomaiseen, kun sen tulisi Aranevan mukaan kohdistua perustason palveluihin, joissa ei ole joko havaittu tai puututtu

lapsiperheiden ongelmiin riittävän varhaisessa vaiheessa. (Emt., 113.) Lastensuojelun on nähty eräällä tapaa paikkaavan palvelujärjestelmän puutteita, mikä johtuu muun muassa muiden palveluiden sirpaleisuudesta ja heikosta saatavuudesta (Heinonen 2016, 249; Puustinen-Korhonen 2013, 35).

Lapsen kehitykseen ja terveyteen vaikuttavien riskitekijöiden kärjistyminen voidaan ehkäistä peruspalveluista annettavalla tuella ainoastaan silloin, kun riskitekijät otetaan puheeksi vanhemman tai muun lapsen hoidosta vastaavan henkilön kanssa heti kun ne havaitaan. Tällöin korvaavan tuen tarve vähenee. (Araneva 2016, 113.) Perheen huolten varhainen tunnistaminen ja niihin puuttuminen on keskeistä perheen tukemisen ja ongelmien ehkäisyn kannalta (Halme & Perälä 2014, 216; Heckman 2011). Perheiden tilanteet ovat kuitenkin kompleksisia ja ne vaihtelevat sekä perheen kyky ja halu ottaa vastaan tukea vaihtelevat. Tämän vuoksi sosiaalityössä on vaikea tunnistaa ja tämän myötä puuttua perheen tilanteeseen riittävän varhaisessa vaiheessa.

2.3 Aikaisempia tutkimuksia

Sosiaalihuollon ja lastensuojelun varsinaisesta rajapinnasta ja rajatyöstä ei ole tehty aiempaa tutkimusta. Sosiaalihuoltolain uudistuksen jälkeen julkaistuissa teoksissa ainoastaan osassa on huomioitu ja otettu laajempaan käsittelyyn tämän uudistuksen vaikutukset lastensuojeluun. Lastensuojelua tarkasteltavissa teoksissa ei kuitenkaan ole otettu kantaa sosiaalihuollon (perhepalveluiden sosiaalityön) ja lastensuojelun (avohuollon) asiakkuuksien ja tukitoimien rajapinnasta. Teoksissa kuten *Lapsen suojele* (Mirjam Araneva, 2016) ja *Lapsen oikeudet lastensuojelussa* (toimittaneet Suvianna Hakalehto ja Virve Toivonen, 2016) on eritelty sosiaalihuolto ja lastensuojelu. Lisäksi teoksessa *Vastavuoroinen sosiaalityö* (toim. Törrönen, Hänninen, Jouttimäki, Lehto-Lundén, Salovaara & Veistilä) sisältää artikkeleita, joissa on mainintaa tästä uudistuksesta. Näissäkään teoksissa ei kuitenkaan ole käsitelty asiakkuuden ongelmallisuutta tai sosiaalityöntekijöiden työskentelyä rajapinnalla. Teoksissa on ainoastaan tyydytty lakiuudistuksen tavoitteiden ja asiakkaiden tilanteiden kuvailuun niitä sen enempää kyseenalaistamatta ja pohtimatta erilaisten tilanteiden syntyä ja ratkaisua.

Tämä tutkimus liittyy läheisesti sosiaalihuoltolain uudistukseen ja sen tuomiin muutoksiin käytännön työhön. Varsinaisesti tällaista sosiaalihuoltolain uudistuksen arvioivaa tutkimusta ei ole aiemmin tehty, mutta sosiaalityöntekijöiden kokemuksista tai kokemuksista sosiaalityöstä on tehty useampi tutkimus. Esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperissa (Yliruka, Vartio, Pasanen & Petrelius 2018) on raportoitu sosiaalityöntekijöiden kokemuksista työn monimutkaisista ja erityistä osaamista edellyttävistä asiakastilanteista valtakunnallisen kyselyn pohjalta. Johanna Hietämäki (2015) on tutkimuksessaan puolestaan tutkinut vanhempien kokemuksia lastensuojelun alkuarvioinnista ja sen vaikutuksista.

Rajapinnan käsitettä on puolestaan tutkittu monesti usean eri tahojen välisestä rajasta. Rajapinnan käsitettä on tutkinut muun muassa Jaakko Seikkula ja Tom Erik Arnkil. Seikkula ja Arnkil (2009) ovat tutkineet eri ammattiverkostojen ja työntekijöiden mutta myös asiakkaiden rajoista ja niiden ylityksistä. Seikkula ja Arnkil eivät ole ainoastaan tutkineet eri verkostojen ja niissä toimivien ammattihenkilöiden välisiä rajoja, vaan he ovat ottaneet tutkittavakseen myös asiakkaan roolin rajojen ylityksissä. Seikkulan ja Arnkilin tutkimuksessa rajanylitykset liittyvät yhtäältä moniammatillisen järjestelmän sisäisiin ammattilaisten rajan ylityksiin ja toisaalta asiakkaan ja ammattilaisten välisiin rajan ylityksiin. Seikkula ja Arnkil toteavat, että ammattilaisten ja asiakkaiden etäisyyden ylläpitäminen edesauttaa asiantuntijajärjestelmien työrauhaa, mutta samalla se hankaloittaa asiakkaiden voimavarojen saamista mukaan ongelman ratkaisemiseen. Tiukat rajanvedot ovat ongelmallisia sellaisten ongelmien kanssa, jotka eivät noudata sektorijärjestelmän työnjakoa. (2009, 13–14.)

Myös Sirkka Alho, Marjukka Rasa ja Kaisa Vuolukka (2018) ovat artikkelissaan käsitelleet rajapinnan käsitettä perheiden sosiaalityön, lastensuojelun ja perheterapian näkökulmasta. Christine Väliavaara (2018) on artikkelissaan puolestaan käsitellyt lastensuojelun ja koulun yhdyspintaa. Yhdyspinnalla viitataan Väliavaaran artikkelissa lapsen asioihin, jotka liittyvät sekä kouluun että lastensuojeluun, jolloin lapsi asioi molemmilla tahoilla. Väliavaara (2018, 221) onkin käyttänyt näistä lapsista termiä yhteisasiakkaat. Yhteisasiakkuuden termiä ovat käyttäneet myös Liisa Jokinen, Elina Stenvall ja Kati Palsanen (2018) tutkiessaan eri sektoreiden ja palveluiden rajapinnan ylitysten johtamista. Jokinen ym. viittaavat yhteisasiakkailla paljon palveluita tarvitsevia lapsia ja perheitä. Myös Kaisa-Elina Kiuru ja Anna Metteri (2014a) puhuvat artikkelissaan lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkuu-

desta ja todenneet, että yhteisasiakkaiden auttaminen verkostossa on jotain erilaista ja enemmän kuin mitä tarjottu apu on luonteeltaan vain yhdessä organisaatiossa. Kiuru ja Metteri toteavat, että tarkastelemalla yhteisasiakkuuden ilmiötä, tarkastellaan samalla taustalla oleva verkoston toimintaa. (2014, 147, 158.) Kiuru ja Metteri (2014a) ovat käsitelleet artikkelissaan myös näiden kahden tahojen rajapintaa (myös Kiuru & Metteri 2014b).

Lisäksi Katariina Pärnä (2012) on väitöskirjassaan tutkinut rajatyön, rajajärjestelmän ja rajojen ylittämistä moniammatillisessa työskentelyssä. Pärnä viittaa Abbottin (1988) määrittämään käsitteeseen rajatyöstä, jolla Abbott viittaa professioiden väliseen stragesiseen neuvotteluun tai kilpailuun valtuuksista. Tarja Heino (1997) on tehnyt tutkimusta lastensuojelun asiakkuusmäärityksen hämäryydestä. Hämäryydellä Heino tarkoittaa kohteen ominaisuutta, joka on epäselvä ja joka on vaikeasti määriteltävissä verbaalisesti tai vanita käsitteellisesti (1997, 16). Lastensuojelun institutionaalista rajan käsitteestä on puolestaan kirjoittanut Tarja Pösö (2010) artikkelissaan. Pösö viittaa rajan käsitteellä niihin kohtiin, joissa lastensuojelu puuttuu tai antaa tukea yksittäisten perheiden yksityisiksi katsottuihin suhteisiin. Rajalla Pösö tarkoittaa sitä nimenomaista rajaa, jolloin lapsen asiakkuus valikoidaan lastensuojelun asiakkuuteen. Tästä rajasta Pösö on valinnut käyttää termiä institutionaalinen raja. Rajalla Pösö viittaa myös siihen pohdintaan, jota sosiaalityöntekijä tekee asiakkuuden aikana; vaikuttavatko ongelmat tai onko todennäköistä, että ne vaikuttavat lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin ja voidaanko niihin vaikuttaa lastensuojelun keinoin lapsen edun mukaisesti. Pösö (2010, 325) toteaa sosiaalityöntekijän olevan keskeinen toimija ja institutionaalinen raja konkretisoituu pitkälti kannanottoihin, joita sosiaalityöntekijä tekee.

Tarja Pösön (2010) artikkeli on kirjoitettu ennen sosiaalihuoltolain uudistusta, mutta institutionaalinen raja on edelleen lastensuojelussa. Toisaalta voidaan todeta, että rajapinnalla tapahtuu pohdintaa myös silloin, kun mietitään, onko lapsi erityisen tuen tarpeessa vai lastensuojelun tukitoimien tarpeessa. Pösön institutionaalinen raja on lakiuudistuksen jälkeen eräällä tapaa siirtynyt lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnalle tehtäväksi pohdinnaksi.

3 TOIMINTAKENTTÄ JA SEN KÄSITTEISTÖÄ

3.1 Rajapinta käsitteenä

Rajapinnan käsite on perusteltua avata, koska ei ole yhtä yksinkertaista määritelmää rajan kuvaamiseksi (Kiuru & Metteri 2014b, 162). Muun muassa Jaakko Seikkula ja Tom Erik Arnkil (2013) ovat käyttäneet teoksessaan rajapinnan ja rajasysteemin -käsitteitä eri verkostojen välillä mutta myös asiakkaan ja asiantuntijan välillä. Seikkula ja Arnkil toteavat rajanylitysten koskevan moniammatillisen järjestelmän sisällä toimivien erikoistuneiden ammattilaisten kesken, mutta myös ammattilaisten ja asiakkaiden (maallikoiden) välillä tapahtuvia kohtaamisia (2013, 14). Seikkula ja Arnkil kuvaavat rajasysteemejä olevan esimerkiksi sosiaalitoimiston, perheneuvolan, koulun, päiväkodin, A-klinikan, mielenterveys-toimiston ja perheen välimaastossa (emt., 31). Kai Alhanen (2014) puolestaan käyttää tutkimuksessaan termejä sektori ja rajanveto. Sektoreilla ja sektorijaolla Alhanen tarkoittaa Seikkulan ja Arnkilin verkostoja, kuten sosiaalitoimi, päivähoido, koulu, päihdehuolto ja psykiatria, mutta ei perhettä/asiakasta. Alhasen sektorijaossa sekä Seikkulan ja Arnkilin esittämiä rajasysteemissä sosiaalitoimi käsittää lastensuojelun.

Aikaisemmissa tutkimuksissa rajapinnan käsitettä on tutkittu paljon muun muassa lastensuojelun ja psykiatrian välisessä työskentelyssä (esimerkiksi Kiuru & Metteri 2014a), jolloin puhutaan eri sektoreiden välisestä rajapinnasta. Eri sektoreilla ja niissä toimivilla ammattilaisilla voi olla yhteisasiakkaita (Jokinen ym. 2018; Kiuru & Metteri 2014a; Kiuru & Metteri 2014b), jolloin puhutaan moniammatillisuudesta ja sen yhteistyöstä. Tällöin asiakas liikkuu näiden sektoreiden välimaastossa. Koska tässä tutkimuksessa tutkitaan lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapintaa, ei voida puhua yhteisasiakkuudesta, koska lapsella ei voi olla asiakkuutta sekä sosiaalihuollossa että lastensuojelussa. Tässä tutkielmassa rajapinnalla viitataan sosiaalityön sisäiseen työskentelyyn. Samalla tavoin, kun eri sektoreiden rajoilla, lapsen asiakkuus *voisi* olla kummassa tahansa sosiaalityön tiimissä, mutta ei kuitenkaan molemmissa yhtäaikaaisesti.

Edellä mainituissa teoksissa rajasysteemillä ja sektorijaolla tarkoitetaan asiakkaan tilannetta, jossa hänellä on palvelun tarvetta eri systeemeissä ja sektoreissa. Asiakkaalla voi olla esimerkiksi koulun sekä lastensuojelun ja perheneuvolan tuen tarvetta, jolloin hän liikkuu

näiden sektoreiden välissä. Tässä tutkimuksessa rajapinta-käsitteellä viitataan yhden sektorin; sosiaalihuollon sisällä olevaan työskentelyyn. Käytännössä tässä tutkimuksessa rajapinnalla tarkoitetaan lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon asiantuntijoiden työskentelyn rajapintaa. Tutkimuksessa pyritään saamaan kuvaa lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnasta, jossa ne tietyllä tapaa kohtaavat tai johon mahdollisesti jää raja-alue, joka yhtäältä kuuluu kumpaankin tai toisaalta ei kumpaankaan. Rajapinnalla olevan asiakkuuden vaarana on, ettei asiakkuus tunnu kuuluvan kunnolla rajan kummallekaan puolelle.

Rajapinnan käsitteellä ei kuitenkaan ole tarkoitus viitata hallinnollisiin tai kunnan sisäisiin rajoihin eikä näin ollen rajapinnan käsitteellä tarkoiteta hallinnollista rajapintaa sektorin/sektoreiden ja asiakkaan tai sektorin sisällä tarkoitettuja rajapintoja ja niiden ylityksiä, joita esimerkiksi Seikkulan ja Arnkilin teoksessa tarkoitetaan. Lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapintaa voitaisiin kutsua myös esimerkiksi kohtaamiseksi, mutta olen tässä tehnyt valinnan käyttää termiä rajapinta ilman, että se liittyy aikaisempien tutkimusten tavoin eri sektoreiden rajapintoihin.

Mainittakoon, että sosiaalihuollossa muunlaisia rajapintoja voi ajatella olevan sosiaaliohjaajan ja sosiaalityöntekijän välillä. Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä työskentelee erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen ja tämän asioiden kanssa ja sosiaalityöntekijä on se, joka arvioi lapsen lastensuojelutarpeen. Sosiaaliohjaaja ei lain mukaan voi lastensuojelun tarvetta arvioida. Sosiaaliohjaaja voi kuitenkin olla omatyöntekijä lapsen asioissa, antaa tälle ja tämän perheelle sosiaaliohjausta, jos lapsi ei ole erityisen tuen tarpeessa. Pohdittavaksi tässä rajapinnalla on se, onko lapsi tuen vai erityisen tuen tarpeessa. Lisäksi lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon välillä vallitsee rajapinta. Avohuollon tukitoimena voidaan lapsi sijoittaa, mutta pidempiaikainen sijoitus ja huostaanotto voivat olla sijaishuoltoon kuuluvia. Tässä tutkimuksessa on kuitenkin edellä mainitut rajapinnat jätetty käsittelemättä sen tarkemmin.

Rajapinnan käsite on otettu käyttöön tässä tutkimuksessa myös sen vuoksi, että asiantuntijoiden keskuudessa sekä lapsiperheiden sosiaalityössä, että lastensuojelun avohuollossa käytetään rajapinnan termiä. Sosiaalityöntekijöiden puheessa rajapinnalla tarkoitetaan nimenomaan sitä tilannetta, jolloin asiakkaan tilanteessa tulee esille sellaisia seikkoja, että asiakas tarvitsisi toisenlaisia tukitoimenpiteitä. Tällöin ruvetaan mahdollisesti miettimään

asiakkuuden siirtoa lapsiperheiden sosiaalityöstä lastensuojelun avohuoltoon tai päinvas-
toin. Rajapinnalle kuitenkin saattaa jäädä asiakkaita, joiden tilanteeseen ei voida vaikuttaa
millään palvelulla. Rajapinnan käsitteellä tarkoitetaan tässä tutkielmassa sosiaalityönteki-
joiden työskentelyä sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapinnalla, mikä konkretisoituu
asiakassiiroissa tai niiden yritysissä.

3.2 Sosiaalityö lapsiperheiden palveluissa

Sosiaalityön sisältöä ei voida yksiselitteisesti määritellä (Civil 2018, 97). Sosiaalityöllä
lähtökohtaisesti tarkoitetaan sosiaalihuoltolain 15 §:n mukaista sosiaalipalvelua. Sosiaali-
huoltolain mukainen sosiaalityö palveluna on muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on
lieventää elämäntilanteen vaikeuksia sekä vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toimin-
tamahdollisuuksia ja osallisuutta. Sosiaalityöllä pyritään vahvistamaan hyvinvointia edis-
täviä olosuhteita ja yksilöiden toimintakykyisyyttä. Sosiaalityö on yksilöiden ja perheiden
tilanearviointiin ja ratkaisuprosesseihin perustuvaa kokonaisvaltaista muutostyötä, jolla
tuetaan ihmisten selviytymistä. (Laitinen & Pohjola 2010, 7). Sosiaalihuoltolain 15 §:n
mukaisesti sosiaalityö on asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan yksilön, perheen
tai yhteisön tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus sellaiseksi, että se
vastaa yksilön tai perheen tarpeita. Kokonaisuutta on tarkoitus muodostaa yhdessä yksilöi-
den ja perheiden kanssa.

Lisäksi kokonaisuus on lain mukaan sovitettava yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen
kanssa. Sosiaalihuoltolaissa on korostettu verkostotyöskentelyä ja sosiaalityöntekijän neu-
vottelun järjestämisestä työn ydintehtävänä. Verkostoyhteistyössä ja verkostojen hallinnas-
sa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli asiakasprosessin koordinoijana ja
johtajana korostuu. (Nyrhinen 2016, 84, 93, 95.) Työskentelyn toteutumista ja vaikutta-
vuutta on ohjattava ja seurattava. Lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun sosiaalityön
suunnitelmallisuutta, toteutumisen ja vaikuttavuuden arvioinnin vaatimusta korostaa lain
säännökset (sosiaalihuoltolaki 39 §, lastensuojelulaki 30 §) asiakassuunnitelmien välttä-
mättömydestä. Asiakassuunnitelman sisältö ei kuitenkaan yksinomaan määrää sitä, mitä
palveluja lapselle tai perheelle järjestetään. (Räty 2015, 319.) Vaikka sosiaalityöntekijä

toimiinkin asiakasprosessin koordinoijana ja johtajana, tulisi sosiaalityöntekijän pyrkiä myös suhteen luomiseen asiakkaan ja tämän perheen kanssa.

Sekä lastensuojelulaki että sosiaalihuoltolaki edellyttävät, että asiakkaan kanssa tehdään tiivistä yhteistyötä ja palvelut on suunniteltava yhdessä asiakkaan kanssa. (Nyrhinen 2016, 91.) Yhdessä asiakkaan kanssa sosiaalityöllä pyritään parantamaan asiakkaan aineellista, henkistä ja sosiaalista hyvinvointia ja siihen liittyviä vuorovaikutussuhteita (Niemelä 2016, 97). Asiakasprosessin suunnitelmallisuudesta ja arvioinnista vastaa sosiaalityöntekijä (Nyrhinen 2016, 90). Työskentelyn suunnittelussa, arvioinnissa ja päätöksenteossa voidaan käyttää tukena dokumentoituja asiakasasiakirjoja, joiden laatiminen on sosiaalityöntekijän institutionaalinen tehtävä ja jotka on alettu nähdä yhä tärkeämpänä osana työtä. Asiakaskirjat saattavat antaa kokonaisvaltaista ymmärrystä asiakkaan tilanteesta ja ne ovat osa sosiaalityöntekijän tiedonmuodostusta. (Kääriäinen 2016, 189, 191, 196.)

Suunnitelmallisessa sosiaalityössä on tärkeää, että asiakkaalle itselleen annetaan tilaa työskennellä omassa prosessissaan. Tavallisesti asiakkaan mahdollisuudet toimia itse omassa asiassaan rajautuvat hänen ongelmiansa ja voimavarojensa kautta. Sosiaalityön tavoitteena voidaan pitää sitä, että asiakkaan ongelmallinen tilanne muuttuu parempaan suuntaan. Käsitteksen saaminen asiakkaan tilanteesta vaatii toimivaa yhteistyötä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä, käytännössä siis sosiaalityöntekijän sekä lapsen ja tämän perheen välillä (Jaakkola 2016, 89; Nyrhinen 2016, 88).

Laki antaa raamit työskentelylle ja asettaa rajat siinä käytettävälle harkintavallalle. Harkinnassa puolestaan sosiaalityön etiikka nousee keskeiseen asemaan. Sosiaalityön ammattietiikka ohjaa työntekijän valintoja kaikessa sosiaalityössä ja päätöksenteossa. (Nyrhinen 2016, 64.) Työn sisällön taustalla vaikuttavat siis ensisijaisesti lainsäädäntö ja suositukset mutta myös sosiaalityöntekijän koulutus. Sosiaalityön tehtävä on lähinnä kuntakohtaisesti määriteltävissä lain edellyttämällä tavalla. Yksittäisen sosiaalityöntekijän työskentelyn takana vaikuttaa näin ollen myös asiakasmäärät, työyhteisössä sovitut käytännöt ja tavat työskennellä sekä koulutukset ja työntekijän työkokemus. (Civil 2018, 98). Lainsäädäntö ei anna tukea siihen, miten ja millä tavalla lastensuojelun sosiaalityötä tulisi tehdä. (Civil 2018, 97.)

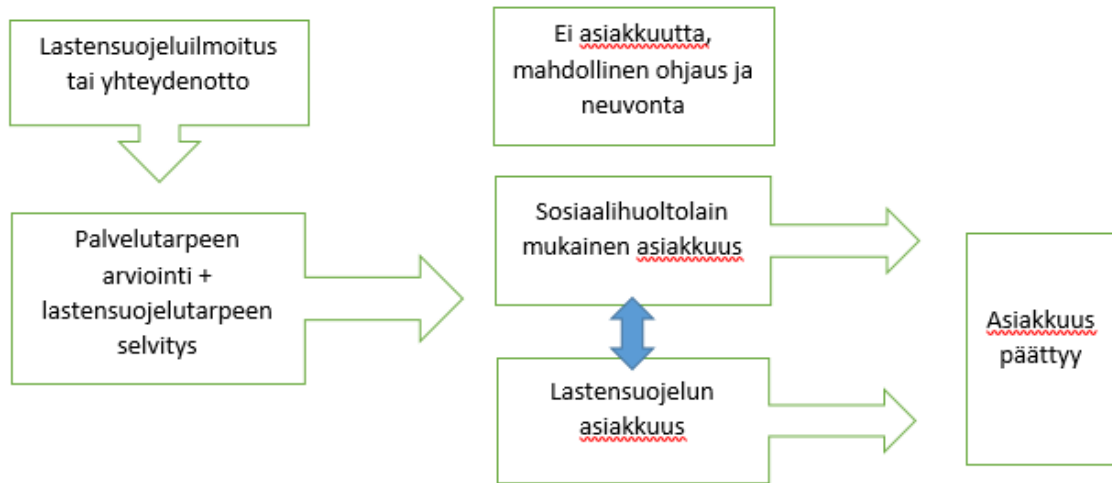
3.2.1 Kunnilla eri tapoja sosiaalihuollon toteuttamiseksi

Edelliseen sosiaalihuoltolakiin (710/1982) tehtiin vuosikymmenien aikana monia poistoja ja lisäyksiä, minkä vuoksi lain selkeä rakenne rikkoutui ja uusi sosiaalihuoltolaki tuli välttämättömäksi. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 60–61.) Uudistamisen lähtökohdaksi on muotoutunut yksilö ja perhe omine tarpeineen. Asiakaskeskeisyyden vahvistamiseksi sosiaalihuoltolaissa määritellään tuen tarpeet, joiden perusteella sosiaalipalveluja ja muuta sosiaalihuoltoa järjestetään. Laissa määritellyt tuen tarpeet näyttävät kunnallisille päätöksentekijöille tuen tarpeet, joihin kunnassa on varauduttava. (Hämeen-Anttila 2017a, 199.) Sosiaalihuoltolain 11§:ssä säädetään ne tuen tarpeet, joiden mukaan sosiaalipalveluja on järjestettävä.

Kansalliseen sosiaalihuoltoon kuuluu sosiaalipalvelut ja toimeentulotuki (Kotkas 2019, 249.) Sosiaalihuoltolain 14 §:ssä säädetään sosiaalipalvelujen kokonaisuudesta, joiden toteutumisesta kunnalle on asetettu velvollisuus huolehtia. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 61.) Sosiaalipalveluihin kuuluu sosiaalihuoltolain mukaiset yleiset sosiaalipalvelut ja erityislakien mukaiset erityiset sosiaalipalvelut, joista puolestaan säädetään erityislaissa. Lastensuojelun erityissosiaalipalveluista säädetään lastensuojelulaissa (417/2007). Erityiset sosiaalipalvelut poikkeavat yleisistä sosiaalipalveluista muun muassa siinä, että erityispalveluja säätelevät lait pitävät sisällään mahdollisuuden kohdistaa asiakkaaseen tahdonvastaisia toimenpiteitä. (Kotkas 2019, 249.)

Kuntien tapaan toteuttaa sosiaalihuoltoa vaikuttaa muun muassa kunnan koko. Pienemmissä kunnissa saattaa olla yksi sosiaalityöntekijä, joka vastaa sekä sosiaalihuoltolain mukaisesta lapsiperheiden sosiaalityön asiakaskunnasta, että lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon asiakaslapsista. Kuntien toimintatavat vaihtelevat ja kooltaan samankokoisissakin kunnissa voidaan toteuttaa sosiaalihuoltoa eri tavoin, jolloin lapsiperheiden sosiaalityö ja lastensuojelu on voitu jakaa tiimeittäin eri tavalla. Lisäksi osassa kuntia lakisääteisiä palvelutarpeen arviointeja tekevä arviointitiimi kuuluu lapsiperheiden sosiaalityöhön tai voi olla kokonaan oma tiiminsä. Olen alla olevaan laatimaani Kuvioon 1 pyrkinyt esittämään asiakkuusprosessia asiakkuuden alusta sen loppuun mahdollisimman yksinkertaisella tavalla. Esittämäni kuvio asiakkuusprosessista on tietenkin vain yksi malli asiakkuusprosessista. Jokaisessa kunnassa toimitaan omalla tavalla ja esimerkiksi tutkimukseen osallistuneissa

kunnissa lapsesta saapuneen lastensuojeluilmoituksen tai yhteydenoton käsittelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä jos lapsella oli jo asiakkuus.

KUVIO 1. Malli asiakkuusprosessista.

Suuremmissa kunnissa lapsiperheiden sosiaalityö ja lastensuojelu on usein eriytetty eri tiimeiksi. Näin oli myös tutkimukseen osallistuneissa kunnissa. Lisäksi tutkimukseen osallistuneissa kunnissa lastensuojelu oli edelleen jaettu avohuollon ja sijaishuollon tiimeihin. Tässä tutkielmassa olen erityisen kiinnostunut kuviossa 1 olevasta sinisestä nuolesta, mikä kuvastaa juuri lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun rajapinnassa tehtävästä arvioinnista asiakkuuden tarpeellisuudesta ja tuen tarpeeseen liittyen. Asia puhuttaa rajapinnan kanssa työskentelevien keskuudessa, mikä kertoo siitä, että tutkimukselle on tarvetta. Noora Aarnio ja Ninni Miettunen (2018, 230) toteavat, että sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä monessa kunnassa lastensuojelun ja sosiaalihuollon tiimit on eriytetty, mutta asiakkuuksien jakamisessa on haasteita, koska selkeät ja yksiselitteiset kriteerit puuttuvat lastensuojelun tarpeeseen arvioimisesta. Kunnilla voi olla omia ohjeistuksia ja kriteeristöjä, milloin ja miten tällaisissa tilanteissa toimitaan. Asiakkaan tilanne on kuitenkin aina arvioitava yksilökohtaisesti, minkä vuoksi tarkkaa kriteeristöä tai rajanvetoa ei voida tehdä.

3.2.2 Suhdeperustainen sosiaalityö

Kompleksisuus aiheuttaa sosiaalityössä sen, että vaativiin tilanteisiin liittyviä tekijöitä on vaikea nimetä ja paikantaa, lisäksi asioiden väliset yhteydet vaihtelevat tilannekohtaisesti ja näiden tilanteiden ratkominen vaatii eri osa-alueisiin kuuluvaa tietoa ja kykyä yhdistää tätä tietoa kokonaisuudeksi (Yliruka ym. 2018, 58). Sosiaalityössä työskennellään eri kentillä ja joudutaan jatkuvasti tunnistelemaan monenlaisia asioita (Heino 1997, 366). Sosiaalityöntekijältä odotetaan hyviä vuorovaikutustaitoja ja sitä, että hän kykenee hallitsemaan asiakkaan kokonaistilannetta. Nämä voivat luoda työntekijälle haastetta (ks. emt., 52). Asiakkaiden tilanteiden kompleksisuuden lisäksi sosiaalityöntekijät joutuvat työskentelemään monimutkaisissa tilanteissa, joissa haasteena voi olla myös asiakkaan motivaatiopula yhteistyöhön ja joissa lisäksi voi vallita määrärahaikiistat, monialaisen yhteistyöryhmän vastuun pallottelu ja monimutkaiset päätöksentekoprosessit (Yliruka, Vartio, Pasanen & Petrelius 2018, 44).

On arvioitu, että lastensuojelutyötä voidaan tehdä laadukkaasti silloin, kun yhdellä sosiaalityöntekijällä on asiakkaita 30–40 (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2017, 20). Sosiaalihuoltolain uudistuksen tavoitteena oli antaa lapsille ja perheille tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, mutta tavoitteena oli tämän lisäksi myös poistaa painetta lastensuojelusta asiakasmääriä siirtämällä lastensuojelusta sosiaalihuoltoon. (Heinonen 2016, 247.) Sosiaalihuollon lapsiperheiden sosiaalityöntekijöiden asiakasmääristä ei lastensuojelua vastaavaa arviota ole tehty. Muutos saattaa olla tästä johtuen näennäinen, koska käytännössä asiakas-
suma ei ole kadonnut minnekään, vaan se on siirtynyt osaksi sosiaalihuoltoon.

Resurssien puute on todellinen uhka lastensuojelussa (Nyrhinen 2016, 66). Lastensuojelun suuret asiakasmäärät aiheuttavat sen, että sosiaalityöntekijä ajautuu etäälle perheesta ja erityisesti lapsista (Alho, Rusa & Vuolukka 2018, 90). Ihmisten asioiden käsittelevän sosiaalityön ydin tulisi olla nimenomaan työntekijän ja asiakkaiden kohtaamisissa, koska työntekijän ja asiakkaan suhde rakentuu heidän välisessä vuorovaikutuksessa (Juhila 2006, 11, 201–202; Jokinen 2016, 144–145). Hallituksen esityksessä on todettu lastensuojelun avoimuuden toteutumisen olevan heikohkoa juuri sen vuoksi, ettei sosiaalityöntekijällä ole aikaa syventyä perheen asioihin perusteellisesti ja työskennellä perheiden kanssa riittävästi (HE 130/2013, 4). Ajanpuute perehtyä lapsen asioihin riittävästi vaikuttaa myös toimivan palvelun tai palvelukokonaisuuden räätälöimiseen (Yliruka, Vartio, Pasanen & Petrelius

2018, 49). Sosiaalityöntekijällä tulisi olla aikaa kohtaavaan vuorovaikutukseen, jonka onnistuminen vaatii läsnäoloa (Hänninen & Poikela 2016, 149). Lisäksi yhtenä haasteena on työntekijöiden vaihtuvuus. Lapsen asioista tietävä sosiaalityöntekijä tuntee lapsen historiaa ja tämän asioiden taustoja sekä sen, miten tilanteeseen on tultu (Pösö 2010, 330). Sosiaalityöntekijä tietää asiayhteyksiä sekä sosiaalisen verkoston ja eri toimijoiden pyrkimyksiä ja heidän rooliaan asiassa. Asiakkuuden edetessä tieto muuttuu, koska asiakassuhde mahdollistaa eri vaiheissa erilaisten asioiden nostamisen. (Emt.) Työntekijän vaihtuessa myös osat tästä kerätystä tiedosta poistuu, koska työskentely sisältää paljon niin sanottua hiljaista tietoa, jota on vaikea tai mahdotonta kirjata lapsen asiakasasiakirjoihin.

Moniin kuntiin on otettu lastensuojelun työskentelyyn systeeminen työote. Systeeminen työote sisältää ajatuksen monitoimijaisesta tiimityöskentelystä. Tätä systeemistä työtettä toteutetaan kunnasta riippuen eri tavalla. Tausta-ajatuksena kuitenkin on se, että tiimissä voidaan jakaa ja yhdessä pohtia lapsen tilannetta. Yleensä systeemiseen malliin kuuluu, että myös perhe on yhdessä tiimin kanssa miettimässä tilannetta ja siihen tarvittavaa tukea tilanteen kohentamiseksi. Systeemisessä lastensuojelussa korostuu asiakkaan kunnioitus (Aarnio & Miettunen 2018, 231). Tiiviimpi suhde asiakasperheeseen mahdollistaa syvemmän työskentelyn yhdessä ja luottamuksen lujittumisen sosiaalityön ja asiakkaan välille (Alho ym. 2018, 89). Systeemisen työskentelyn tavoitteena on vähitellen siirtyä byrokraattisesta, juridispainotteisesta ja prosessikeskeisestä työstä kohti suhdeperusteisempaa työskentelyä. Hallinnolliset päätökset ja niiden kautta saatavat palvelut ovat edelleen osa lastensuojelun työskentelyä, mutta ei enää sen keskiössä (emt. 89-90).

Sirkka Alhon ym. artikkelissa todetaan, että lastensuojelun sosiaalityöntekijällä on oltava mahdollisuus läheiseen ja tiiviiseen vuorovaikutukseen yhtäältä perheiden ja toisaalta erityisesti lapsen kanssa. Tätä tiivistä suhdeperustaista sosiaalityötä ei voida tehdä toimistohuoneesta käsin, toteavat kirjoittajat artikkelissaan. (Alho ym. 2018, 91.) Alho, Rasa ja Vuolukka keskittyvät artikkelissaan lastensuojelun sosiaalityöhön, mutta samanlainen suhdeperustaisen työn rakentaminen voisi olla hyödyllistä myös lapsiperheiden sosiaalityössä, jossa pyritään ehkäisemään lastensuojelun tarvetta. Jos asiakkuuden alkuun päästäisiin työskentelemään suhdeperustaisesti, voisi olla suurempi mahdollisuus saada aikaan parempaa yhteistyötä ja mahdollisesti saada annettua oikeanlaista tukea oikea-akaisemmin. Johanna Hietämäki on tutkimuksessaan todennut, että hyvän ja avoimen suhteen muodostaminen asiakkaan kanssa on erittäin tärkeää. Vastentahtoisuus tulee varmasti aina olemaan

osa sosiaalityötä, mutta sosiaalityöntekijä voi yrittää vaikuttaa tilanteeseen. (Hietamäki 2015, 168.) Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan epäonnistunut vuorovaikutus voi johtaa siihen, ettei heillä ole yhtenäistä kuvaa asiakkaan tuen tarpeesta, jolloin asiakas saattaa jopa kieltäytyä tarjotusta tuesta, koska ei koe sen olevan oikea tukitoimi hänen tilanteeseensa (Hänninen & Poikela 2016, 148–149).

3.2.3 Valta ja sosiaalityö

Sosiaalityö on auttamistyötä, johon liittyy aina valta. Valta tulee näkyväksi, kun pyritään auttaa tai tukea yksilöitä tai ryhmiä. Valta on käytännössä läsnä, kun pyritään muutokseen erilaisten interventioiden kautta, päätösten tekona, arviointeina ja tavoitteiden asettamisena. Valtaan sisältyy oikeanlaisen tuen ja kontrollin antaminen. (Laitinen & Pohjola 2010, 8–11.) Käytännössä sosiaalityöntekijä käyttää tehtävässään asiantuntijavaltaa ja päätöksentekovaltaa. Sosiaalityöntekijä vastaa siitä, että hänen käyttämänsä päätöksentekovalta on lapsen edun mukaista. (Heino 1997, 369). Lapsen etua käsitellään tarkemmin luvussa 3.3.2.

Sosiaalityön käytännöt sisältävät vallankäytön muotoja, joilla pyritään ohjaamaan toisten ihmisten toimintaa tiettyyn päämäärään. Käytännöt liittyvät muun muassa siihen, mihin asioihin sosiaalityöntekijä kiinnittää työskentelyssä huomiota ja millaisia menetelmiä työskentelyssä käytetään. (Alhanen 2014, 23–24.) Vallankäyttö on asiakkaalle merkityksellistä, vaikka se voi sosiaalityöntekijälle olla rutinoitunutta arkea. Sillä, mitä sosiaalityöntekijä tekee tai jättää tekemättä, voi olla vaikutuksia asiakkaan elämään. (Hallikainen, Ikonen, Järveläinen, Kurki, Louhela, Piironen, Monto-Puusti & Uramo 2017, 32.) Rajapinnalla työskentely sisältää paljon vallankäytön muotoja. Valtaa käytetään esimerkiksi silloin, kun asiakkaan tilannetta määritellään työyhteisössä ja pohditaan esimerkiksi asiakassiirron mahdollisuutta. Valtaa käytetään esimerkiksi silloin, kun perustellaan asiakassiirron kriteereitä; lapsen tilannetta ja tuen tarvetta.

Sekä lapsiperheiden sosiaalityössä, että lastensuojelussa vallan kohteina ovat lapset, heidän perheensä, läheisensä sekä jossain määrin lapsen elämässä toimivat viranomaiset ja muut ammattilaiset. Voimakasta vallankäyttöä käytetään lastensuojelussa tilanteissa, joissa rajoitetaan ihmisten vapautta toimia tahtonsa mukaan tai hoitaa omia asioitaan. (Alhanen 2014, 17–18.) Sosiaalityöntekijän toiminnassa ei kuitenkaan ole kysymys mielivallasta, vaikka

subjektiivinen näkökulma työssä korostuukin, vaan viranomaisilla on oltava perusteltu oikeutus puuttua ihmisten oikeuksiin. Viranomaisen tulee käyttää valtaansa ainoastaan sille asetetuissa rajoissa. (Heino 1997, 18, 368.)

3.3 Lapsi asiakkaana

Asiakkaalla tarkoitetaan sosiaalihuoltoa hakevaa ja sitä käyttävää henkilöä. Työskentelyssä on otettava huomioon asiakkaan toiveet, mielipiteet, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen oma äidinkieli ja kulttuuritausta. Sosiaalityö kohdistuu ihmisryhmiin, jotka ovat sosiaalihuollon tarpeessa. (Arajärvi 2011, 310.) Lapsiperheiden sosiaalityössä ja lastensuojelun avohuollossa sosiaalityö kohdistuu lapsiin ja heidän perheisiin. Lapset eroavat aikuisista siinä, että he eivät voi aikuisten tavoin huolehtia itsestään tai valvoa oikeuksiaan ja etujaan. Lapset eivät myöskään pysty vaikuttamaan siihen, miten heitä kohdellaan. (Alhanen 2014, 20.) Tässä tutkimuksessa keskitytään nimenomaan lapsille ja heidän perheilleen annettavaan sosiaalityöhön ja sosiaalipalveluihin. Käsitteellä lapsi tarkoitetaan tässä tutkimuksessa lapsia ja nuoria, jotka ovat alle 18-vuotiaita.

3.3.1 Lapsen hyvinvoinnin turvaaminen

On itsestään selvää, että lapsi on riippuvainen hänestä huolehtivista aikuisista (Heinonen 2016, 243). Vanhemman kykenemättömyys tarjota lapselle säännönmukaisen arjen ja johdonmukaisen lapsen tarpeita vastaavan kasvatuksen tai vanhemman kykenemättömyys pysyvään ja turvalliseen kasvuympäristöön voi olla vaaraksi lapsen kehitykselle ja terveydelle. (Araneva 2016, 162.)

Perhettä voivat koetella lapsuudessa tai vanhemmuudessa taikka vanhempien parisuhteessa tapahtuneet hyvin erilaisetkin muutokset. Myös tilapäinen uupumus tai yllättävät kriisit voivat suistaa perheen raiteiltaan. (Bardy 2009, 41.) Perheessä saattaa olla arjen hallinnan ongelmia, päihteiden käyttöä, perheristiriitoja ja väkivaltaa (Pölkki 2016, 261). Lapsen tuen tarve saattaa johtua esimerkiksi lapsen ikään ja kehitysvaiheeseen liittyvästä käyttäytymisestä, jonka suhteen huoltaja kokee tarvitsevänsä apua ja tukea kasvatustehtävänsä. (Araneva 2016, 46.) Lapsen omat vaikeudet voivat näyttäytyä esimerkiksi päihteiden käyt-

tönä ja rikoksina tai tuen tarve voi liittyä lapsen sairauksiin, vammaisuuteen tai väkivallan kokemuksiin (Pölkki 2016, 261).

Perustuslaissa (19§) säädetään julkisen vallan velvollisuudesta tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Lastensuojelulain 2 §:n mukaisesti vastuu lapsen hyvinvoinnista onkin ensisijaisesti lapsen vanhemmilla tai muilla huoltajilla ja lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on annettava tukea huoltajien kasvatustehtävässä. Säännös sisältää periaatteen, jonka mukaan julkinen valta voi puuttua perheen autonomiaan ainoastaan poikkeustilanteissa. Julkisen vallan puuttuminen perheen autonomiaan on viimeinen keino, jos lapsen oikeuksia ei voida muutoin turvata. (Räty 2015, 2.) Lapsen turvaaminen sisältää ajatuksen lapsen turvallisista kasvuolosuhteista (PeL 19.3§).

Lapsiperheiden sosiaalityössä ja lastensuojelun avohuollossa työskennellään paljon lasten vanhempien tai heistä huolehtivien aikuisten kanssa. Vanhemmille tarjottu tuki mahdollisimman varhaisessa vaiheessa saattaa ehkäistä ongelmien monimutkaistumista, jolloin korvaavien palvelujen tarvetta ei välttämättä tule (Heinonen 2016, 253–254). Usein tuki-toimilla pyritään tukemaan perheen tilannetta kokonaisvaltaisesti, jotta saataisiin positiivinen muutos lapsen tilanteeseen. Lapsen vanhemmat tai muut huoltajat ovat kuitenkin kuin portin vartioita lapsen tuen saamiseksi. Lapsen vanhemmat tai huoltajat eivät aina halua tarjottua tukea ottaa vastaan, mikä vaikeuttaa lapsen auttamista.

Aiemmin lastensuojeluun kohdistetussa kritiikissä tuotiin esille lapsen näkymättömyys lastensuojelun käytännöissä, mutta nykyisessä lastensuojelulaissa on nostettu lapsen osallisuus ja aktiivinen toimijuus voimakkaasti esille. (Ojaniemi & Rantajarvi 2010, 231.) Lapsilähtöisen työn ydinajatus oli alkujaan työskentelyn keskiöksi nostaa lapsi samalle tasolle vanhempien kanssa yhtäältä avun saajaksi ja toisaalta sosiaalityöntekijän työskentelykumppaniksi. Tämä puolestaan pakotti miettimään työtapoja lapselle ymmärrettäviksi ja lasta auttaviksi. Lapsikeskeinen työskentely on auttanut ymmärtämään, että lapsen tieto on merkittävää sekä vanhemmille että työntekijöille lapsen hyvinvoinnin turvaamisen kannalta. (Tulensalo & Muukkonen 2016, 101.) Sosiaalihuoltolain 32.1 §:n ja lastensuojelulain 20.1 §:n mukaisesti lapsen mielipide on selvitettävä ja lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Lapsen ja tämän perheen auttamisessa on tärkeää saada lapsen näkemys kuuluviin, sillä ajatellaan, että lapsi tietää jotain, jota kukaan muu ei tiedä (Hurtig 2006, 167). Lapsen tieto saattaa täydentää tai muuttaa kertynyttä tietoa. Lapsen tiedon tulee vaikuttaa oleellisesti työskentely- ja ratkaisuprosesseihin. (Pösö 2012, 86.) Lapsikeskeinen ajattelu on lisääntynyt ja muuttanut sitä kuvaa, kuinka lasten kanssa voi ja tulisi työskennellä. Lasten omat kokemukset ja mielipiteet ovat nousseet tärkeäksi tiedoksi aikuis-asiantuntijoiden tuottaman tiedon rinnalle. (Eskonen, Korppinen ja Raitakari 2006, 22.) Sosiaalityön kehittymisen myötä on vahvistunut tietoisuus siitä, että lapsella on perhesuhteiden lisäksi oikeus tulla kohdatuksi yksilönä ja oikeus osallistua omassa asiassaan (Hurtig 2006, 191).

Lapsen näkemyksellä ja tiedolla tilanteesta on erityistä merkitystä myös sen vuoksi, että työskentelyllä pyritään nimenomaan vaikuttaa lapsen tilanteeseen. Tieto on keskeisessä asemassa sosiaalityössä ja siinä tarvitaan monipuolista kuvaa tilanteesta (Hurtig 2006, 181). Lapsiperheiden sosiaalityössä ja lastensuojelun avohuollossa työskennellään lasten kanssa, jolloin on tärkeää saada tietoa lapsesta ja tämän arjen sujumisesta. Tähän tarvitaan myös lapsen omaa näkemystä. Sosiaalityössä on keskeistä arvioida ja tilannetta työprosessin eri vaiheissa. Arviointitehtävään tarvitaan tietoa, jotta saadaan kuva siitä, millaisen avun tarpeessa lapsi on. (Emt., 181–182.) Dokumentoinnin ja päätöksen perustelujen avulla voidaan osoittaa se, että lapsi on ollut aktiivisen harkinnan kohteena. Lapsen ilmaisu omasta näkemyksestään täyttää lapsen oikeuden osallistua omaan elämään koskevaan päätöksentekoon, mitä voidaan pitää lastensuojelulain lähtökohtana. (Hakalehto 2016, 43, 45.)

3.3.2 Lapsen etu sosiaalityön lähtökohtana

Suomi on sitoutunut vuonna 1991 noudattamaan Lapsen oikeuksien yleissopimusta (jatkossa LOS), joka hyväksyttiin YK:ssa vuonna 1989. Sopimus velvoittaa sekä viranomaisia kuten valtiota ja kuntia, että muita aikuisia. Sopimus on lain tasoinen, eli se on voimassa olevaa oikeutta. Sopimus korostaa lapsuuden ja vanhemmuuden ainutlaatuista asemaa ja merkitystä. LOS tavoittelee lapsen kokonaisvaltaisen ihmisarvon vahvistamista ja lapsen erityisen suojelun varmistamista vaikeimmassa asemassa oleville lapsille. (Bardy 2009, 30.) Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsen etu on kolmitasoinen. Ensimmäinen kyse on suoraan sovellettavasta oikeudesta ja sen toteutumista voidaan vaatia tuomioistuimissa. Toiseksi lapsen etu on perustavanlaatuisen oikeusperiaate, jonka avulla voidaan tulkita avoimia säännöksiä. Kolmanneksi lapsen etu on menettelysääntö, jonka mukaan lapsen

etua määriteltäessä on avoimesti esitettävä se, miten lapsen etu on otettu huomioon ensisijaisena ratkaisuperiaatteena. Päätöksentekijän velvollisuutena on osoittaa ne tekijät, joiden perusteella ratkaisu on tehty ja se, miten lapsen etua on punnittu muita seikkoja varten. (Hakalehto-Wainio 2013, 33.)

Käsitteenä lapsen etu on vaikeasti määriteltävissä ja sitä on vaikea arvioida yleisellä tasolla, koska se tulee aina arvioida yksilökohtaisesti. (Heinonen 2016, 250; Laakso 2013, 87.) Koska lapsen edun käsite on avoin, vaikuttaa sen määrittämiseen ja sisältöön osaltaan myös sosiaalityöntekijän oma arvomaailma ja elämäkokemus (Heinonen 2016, 250; de Godzinsky 2014, 14). Yleisesti lapsen edun käsitteellä on tarkoitettu sitä, että tehdään arviota toimenpiteistä ja niiden vaikutuksista lapseen. Huomiota tulisi kiinnittää lapsen tarpeeseen varttua ja kasvaa pysyvissä olosuhteissa, joissa lapsesta huolehditaan. Käsitettä on edelleen täsmennetty, minkä jälkeen on korostettu yhtäältä lapsen tarpeiden toteutumista ja toisaalta lapsen suhteiden ja identiteetin kehittymisen ensisijaisuutta. (Pösö 2012, 79.)

Edellä esitetty lapsen mielipiteen selvittäminen liittyy läheisesti lapsen edun toteutumiseen ja sen huomioimiseen (Räty 2015, 185). Lapsen mielipidettä tai näkökulmaa ei kuitenkaan saa alistaa lapsen edun käsitteelle, vaan lapsen etua tulkitsee muut kuin lapset itse. Tulkinta tekee eron lapsen edun ja lapsen näkökulman käsitteiden välille. Tarja Pösö esittää lapsen edun ja lapsen näkökulman lisäksi lapsen oikeuden päällekkäisyyden seuraavasti: *Lapsen etuna voidaan pitää hänen oikeuttaan oman näkökulmansa esittämiseen. Lapsen oikeus on, että toimitaan lapsen edun mukaisesti ja hänen näkökulmaansa kuullaan. Lapsen näkökulma on välttämätön selvittää lapsen edun ja hänen oikeuksiensa vuoksi.* (Pösö 2012, 87–88.)

Lastensuojelun tärkein periaate on lapsen etu, joka perustuu lastensuojelulain (4.1§) ohella YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklaan. Lapsi on nähtävä itsenäisenä omien oikeuksiensa subjektina sekä hänen toiveensa ja mielipiteensä on otettava huomioon. Lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon, miten erilaiset toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut voivat vaikuttaa lapsen asemaan. Käytettävistä olevista keinoista on valittava se, jonka arvioidaan auttavan parhaiten ja jolla vähiten puututaan perheen yksityisyyteen. Lapsen edun ensisijaisuuden periaatteella pyritään varmistamaan se, ettei lapsen oikeuksia unohdeta ja että lapsen oikeuksiin suhtaudutaan vakavasti (Alhanen 2014, 97). Pelkkä huomioon

ottaminen ei ole riittävää, vaan lapsen edun tulee olla ensisijainen ratkaisuperiaate (Hakalehto-Wainio 2014, 140).

Valittavaan toimenpiteeseen ei saa vaikuttaa taloudelliset resurssit tai viranomaiselle koitua vaiva toimenpiteistä. (Räty 2015, 3.) Virkavelvollisuutensa vuoksi työntekijä ei voi jättää toimimatta sen vuoksi, että tilanne on vaikea ja/tai päätöksenteko hankalaa. Työntekijällä on velvollisuus tehdä ratkaisuja ja työskennellä myös vaativissa ristiriitatilanteissa. (Hallikainen, Ikonen, Järveläinen, Kurki, Louhela, Piironen, Monto-Puusti & Uramo 2017, 35.) Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla on valvoa lapsen edun toteutumista. Sosiaalityöntekijä on kokonaisvastuussa lapsen ja perheen tuen tarpeen arvioinnista ja seurannasta sekä pääsääntöisesti tarvittavien tukitoimien ja palveluiden päätöksenteosta. (Nyrhinen 2016, 76.)

Lapsen etu ja sen toteutuminen ovat siis keskeinen arviointiperuste niin lastensuojelulain mukaisten lastensuojelutoimenpiteissä kuin ehkäisevää lastensuojelua järjestettäessä. Lapsen etua ei voida määritellä tyhjentävästi tai yleisesti, vaan sen sisältöön vaikuttavat lapsen ikä, kehitystaso ja se elämäntilanne, jossa lapsi juuri sillä hetkellä elää. Arvio lapsen etua määriteltäessä, voi perustua yhtäältä lapsikeskeiseen arviointiin tai toisaalta arvioon, joka perustuu lapsen elämiseen perheessä eli perhekeskeiseen arviointiin. Edellä mainittu arviointi perustuu lapsen näkökulmasta tehtävään arvioon, kun jälkimmäisessä lähdetään toisaalta vanhempien oikeuksista ja toisaalta velvollisuuksista toteuttaa lapsen etua. (Räty 2015, 11, 13.)

Arviointi ei voi kuitenkaan perustua vanhempien tarpeista tai heidän oikeutetuista vaatimuksista. Nämä ovat kuitenkin otettava riittävällä tavalla huomioon. Huomion arvoista on, ettei lapsen etu poikkeuksetta aina ole yhtä kuin vanhempien etu (Mahkonen 2003, 47). Lähtökohdaksi ei voida ottaa myöskään ainoastaan lapsen tarpeista lähtevä lapsen edun määrittely unohtaen samalla lapsen eläminen perheessä, koska lopputulos olla lapsen edun vastainen. On siis löydettävä kussakin tilanteessa ratkaisu, joka turvaa lapselle hyvän hoidon sekä kasvatuksen ja lapsen ”oikeudet” vanhempiinsa. Tämän tavoitteen toteutumista ei kuitenkaan voida toteuttaa lapsen edun kustannuksella. Tässä mielessä arviointi on lapsilähtöistä, jolloin lapsen edun arviointi on toteutettavissa ainoastaan lapsen kannalta. (Räty 2015, 12.) Hakalehdon (2018, 436) mukaan lapsen edun arvioinnissa ei riitä, että lapsen

etua tarkastellaan ainoastaan sitä, mikä tietyssä tilanteessa ja ympäristössä *yleensä* olisi lapsen edun mukaiseksi arvioitu.

Viranomaisen tulee ottaa huomioon vanhempien voimavarata ja lähtökohtaisesti viranomaisen tulisi yhdistää voimavaransa vanhempien kanssa, mutta aina tämä ei onnistu ja voidaan joutua käyttämään valtaa vastoin asianomaisen tahtoa, johon kuitenkin on oltava perusteet (Heinonen 2016, 244, 260). Lasta koskevan toimenpide- ja ratkaisuvaihtoehtoja punnittaessa on ensisijaisena ratkaisukriteerinä oltava lapsen etu, joka on löydettävissä ainoastaan huomioimalla myös lapsen ja hänen perheensä muut intressit ja oikeudet. Kysymys on aina yksilökohtaisesta harkinnasta, johon vaikuttavat lapsen ikä ja olosuhteet sekä vanhempien olosuhteet ja heidän kykynsä huolehtia lapsen hoidosta ja huolenpidosta sekä se, millaisista asioista on tapauskohtaisesti kysymys (Räty 2015, 13). Muut ratkaisukriteerit tulee olla linjassa lapsen edun kanssa, eivätkä ne saa mennä lapsen edun edelle. Hallinnon sujuvuus tai taloudelliset näkökohdat taikka vanhempien/huoltajien toiveet eivät voi ylittää lapsen edun periaatetta. Koska lapsen edun käsitteellä ei ole teoreettista pohjaa, joudutaan lapsen etua tulkitsemaan ja määrittämään yksittäisten ihmisten kompleksisissa tilanteissa. (Pösö 2012, 76.)

3.4 Lastensuojelun ja sosiaalihuollon rajapintatyö

3.4.1 Erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi

Erityisen tuen tarpeessa olevasta lapsesta on säädetty sosiaalihuoltolaissa, jonka 3§:n 3 kohdan mukaisesti henkilö on erityisen tuen tarpeessa, jos hänellä on erityisiä vaikeuksia hakea tai saada tarvittavia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita johtuen kognitiivisesta tai psyykkisestä vammasta tai sairaudesta taikka useamman samanaikaisen tuen tarve. Erityisen tuen tarve liittyy henkilön ominaisuudesta johtuvaan erityiseen vaikeuteen saada ja hakea palveluita. Lapsen puolesta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita pääsääntöisesti hakee tämän vanhempi tai huoltaja. Edellä mainitun pykälän 6 kohdassa erityistä tukea tarvitsevalla *lapsella* tarkoitetaan lasta, jonka kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai joka omalla käytöksellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. (Araneva 2016, 47.)

Erityisen tuen tarpeessa olevalle lapselle erityinen tuki on tarpeen, jotta hän saa kaikki kokonaisvaltaisen hyvinvointinsa ylläpitämiseksi ja tasapainoisen kehityksensä turvaksi tarvitsemansa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut. Hyvinvointi on ymmärrettävä laajasti siten, että se sisältää yhtäältä lapsen aineellisen ja toisaalta henkisen hyvinvoinnin. Lapsen hyvinvoinnin edistäminen sisältää suojan väkivallalta, alistamiselta ja hyväksikäytöltä (Araneva 2011, 56; Tuori 1999, 626). Sosiaalihuoltolain mukaiset lapsiperheiden palvelut on tarkoitettu ennaltaehkäiseväksi ja varhaiseksi tueksi. Jos havaitaan riskitekijöitä lapsen kasvuolosuhteissa tai hänen omassa käytöksessään, on myös lastensuojelulain mukaisten palveluiden tarpeellisuus selvitettävä viipymättä. (Araneva 2016, 47–48, 54.)

Sosiaalihuoltolain 8.1 §:n mukaisesti kunnallisen viranomaisen on seurattava ja edistettävä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointia sekä poistettava epäkohtia ja ehkäistä niiden syntymistä. Sosiaalihuollon tarkoitus ehkäisevänä lastensuojeluna on edistää lapsen hyvinvointia, kasvua ja kehitystä sekä antaa tukea vanhemmuuteen (Hakalehto 2016, 26). Lähtökohtaisesti tulee pyrkiä tukemaan koko perheen voimavaroja riittävän varhaisessa vaiheessa. (Araneva 2016, 54.) Käytännössä lapsiperheiden sosiaalityötä tarvitaan silloin, kun lapsi on erityisen tuen tarpeessa. Perhettä ja lasta voidaan tukea lapsiperheiden sosiaalityöstä myönnettävillä perhepalveluilla, jotka yleisimmiltään ovat perhetyö, kotipalvelu, ammatillinen tukihenkilötoiminta ja tukiperhe.

3.4.2 Lastensuojelun tarpeessa oleva lapsi

Mikäli sosiaalihuoltolain mukaisilla sosiaalipalveluilla ei voida riittävällä tavalla vastata lapsen tuen tarpeeseen tai jos lastensuojelullinen asiantuntemus on muutoin tarpeen, on lastensuojelun asiakkuus aloitettava viipymättä riippumatta esimerkiksi vanhemman/hoitajan mielipiteestä. (Araneva 2016, 47–48.) Lastensuojelun tukitoimiin voidaan ryhtyä jo silloin, kun objektiivisesti arvioidaan lapsen terveyden ja kehityksen vaarantumisen ilmeisen riskin olevan olemassa (Aer 2012, 39). Kun lapsen hyvinvoinnin vaarantumisen riski ylittyy, on lapsella oikeus tulla suojelluksi. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että lapsen hyvinvoinnin ei ole pitänyt vaarantua jo, vaan riittää, kun lapsen hyvinvoinnin vaarantumiselle on olemassa riski. Lastensuojelun, joka on kunnallisen sosiaalitoimen vastuulla, tarkoituksena on turvata lapselle turvalliset kasvuolot. (Hakalehto 2018, 382–383.)

Suojelulla on ymmärrettävä lapsen suojaamista kaikenlaiselta vahingoittavalta toiminnalta kaikissa lasta koskevissa ympäristöissä (Hakalehto-Wainio 2014, 144). Suojelu viittaa jollain tapaa normaalista poikkeaviin olosuhteisiin, jolloin viranomainen on velvoitettu toimimaan ja suojelemaan lasta (Hakalehto 2016, 40). Lastensuojelulain 1 §:n mukaisesti säännöksen tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun. Lastensuojelu on erityistä toimintaa, jonka ytimessä ovat lapsuuden, aikuisuuden ja yhteiskunnan väliset suhteet. Yksinkertaisimmillaan lastensuojelu on lapsen kehityksen ja terveyden turvaamista ja sitä vaarantavien tekijöiden poistamista. Tilanteet kuitenkin vaihtelevat suuresti, minkä vuoksi lastensuojelua ei voida kuitenkaan näin yksinkertaisesti ajatella. (Bardy 2009, 17, 41.) Lastensuojelu vastaa lapsen oikeuteen erityisestä suojelusta. Syyt lapsen tarvitsemaansa suojeluun ovat vaihdelleet, mutta aina taustalla on lapsen kokema turvattomuus (Hakalehto 2016, 25).

Lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun sosiaalityöntekijä toteaa lapsen kasvuolosuhteiden vaarantavan lapsen terveyttä ja kehitystä tai kasvuolosuhteet eivät tue niitä taikka lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Tämän lisäksi edellytetään, että lapsi tarvitsee lastensuojelun palveluja ja tukitoimia, jotka lastensuojelulain mukaisesti ovat lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, lastensuojelulain mukainen taloudellinen tuki, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus ja lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle. Lisäksi lastensuojelussa voidaan käyttää myös muita tukitoimia lapsen ja perheen tuemiseksi kuten kotipalvelua. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 115.)

Lastensuojelulain mukaisia palveluja voidaan antaa yksinomaan lapseen kohdistuvana tai niitä voidaan järjestää myös lapsen vanhemmille, huoltajille tai lapsesta huolta pitävillä henkilöillä. Lastensuojelulaki (3 §) mahdollistaa palvelujen ja tukitoimien järjestämisen myös muille perheenjäsenille. Avohuollon tukitoimilla yleensä pyritään ratkaisemaan lapsen tai perheen ongelmia tai esimerkiksi tukemaan vanhemmuutta. Perheen tai lapsen ongelmista riippuen, avohuollon tukitoimet voivat olla hyvin erilaisia. (Räty 2015, 4, 313.)

Avohuollon tukitoimena voidaan myöntää perheelle perhetyötä tai tehostettua perhetyötä. Tilanteen niin vaatiessa, myös sijoitus avohuollon tukitoimena voi tulla kyseeseen. Lapselle voidaan järjestää koko perheen sijoitus yhdessä hänen vanhempiansa, huoltajansa tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa kuntouttavana per-

hehoitona tai laitoshuoltona (perhekuntoutus). Lapsi voidaan myös sijoittaa yksin lyhytaikaisesti joko laitokseen tai perheeseen. (Räty 2015, 321, 325.)

Lapsen yksin sijoittamisen edellytys on lapsen huoltajan tai 12 vuotta täyttäneen lapsen antama suostumus sijoitukselle ja se voi tulla kyseeseen vain hyvin rajatuissa tapauksissa. Ilman suostumusta edellytyksiä avohuollon sijoituksen järjestämiselle ei ole. Lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena lyhytaikaisesti esimerkiksi silloin, kun on tarve selvittää lapsen kuntoutustarve tai aloittaa kuntouttaminen taikka suorittaa kuntoutuminen. Lapsen sijoitus avohuollon tukitoimena voi olla mahdollista myös silloin, kun lapsen kasvusta ja kehityksestä vastaavaa henkilöä hoidetaan mielenterveyskuntoutuksessa tai päihdehuollon laitoksessa. Lasta ei voida sijoittaa avohuollon tukitoimenpiteenä pitkäaikaisesti, joten tilanteessa, jossa lapsi ei voi vanhemmista tai huoltajista johtuvista syistä palata kotiinsa pitkään aikaan, on lähtökohtaisesti aina selvitettävä, täytyvätkö tilanteessa huostaanoton edellytykset. Niiden täytyessä lapselle on järjestettävä sijaishuolto, joka ei ole enää avohuollon tukitoimenpide. (Räty 2015, 325–327.) Sijaishuoltoon sijoittaminen ja huostaanotto tarkoittavat käytännössä lapsen erottamista tämän huoltajista sekä lapsen hoidon, kasvatuksen, valvonnan ja muun huolenpitoa koskevan kasvatuksen siirtämistä huoltajilta kunnan sosiaalilautakunnalle. (Hakalehto 2016, 26.)

3.4.3 Rajapintatyö lastensuojelussa ja sosiaalihuollossa

Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan asiakastilanteista tekee monimutkaisia organisaation ja palvelujärjestelmän monialaisen yhteistyön toimimattomuuksista johtuvista syistä, kuten vastuun pallottelusta ja määrärahaikiistoista. Oman työn liittyviin seikkoihin, jotka tekevät tilanteista monimutkaisia, mainittiin muun muassa osaamisvaje, aikapula ja työntekijöiden vaihtuvuus. Asiakkaiden tilanteiden kompleksisuus aiheuttaa myös monimutkaisuutta. Yhteistyö asiakkaiden kanssa teki tilanteista monimutkaisia, jos siihen liittyi luottamuspula, motivoitumattomuutta yhteistyöhön ja asiakkaiden resurssivaje. Lisäksi koettiin, ettei sosiaalityöntekijöillä ole selkeitä prosesseja ja työkaluja auttaa perheitä tilanteissa, joissa perhe ei ota vapaaehtoisesti apua vastaan. (Yliruka ym. 2018, 44, 59.)

Sosiaalityöntekijän kohtaamat lapsen ongelmat ovat hyvin erilaisia. Valtakunnallisen kyselyn mukaan sosiaalityöntekijät kokevat monimutkaisiksi ja vaativiksi neuropsykykkisesti oireilevat lapset, vaativat hoito- ja tapaamisriidat, pakolaislapset ja heidän perheet,

ylisukupolvisuus pitkittyneiden asiakkuuksien taustalla sekä vanhempien heikko kapasiteetti ja pulmalliset laitossijoitukset (Yliruka ym. 2018, 17–38). Lasten elämäntilanteen haasteet ja ongelmat ovat hyvin erilaisia ja sosiaalityöntekijän on usein työskenneltävä moniammatillisessa yhteistyössä eri sektoreiden ammattilaisten kanssa riittävän tuen taakamiseksi lapselle.

Lapsen tuen tarpeesta kertovat osaltaan lapsesta saapuneet lastensuojeluilmoitukset ja yhteydenotot. Lapsen tuen tarvetta arvioidaan lapsiperheiden sosiaalityössä ja lastensuojelun avohuollossa kuitenkin jatkuvasti, eikä arviointi edellytä lastensuojeluilmoitusta tai yhteydenottoa, vaan arvioinnin pohjaksi saadaan tietoa työskentelyn aikana. Arviointi tapahtuu usein lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnalla. Sosiaalityöntekijän on arvioitava lapsen palvelun ja tuen tarvetta asiakkuuden eri vaiheissa. Kuten edellä esitettiin, on asiakkuuden suunnitelmallisuutta ja sen toteutumista arvioitava säännöllisesti.

Tarja Heino (1997, 72–73) on tutkimuksessaan käyttänyt termiä ”naksaus”, joka kuvaa tilannetta, jossa sosiaalityöntekijä huolestuu riittävästi lapsen tilanteesta ja kokee tarvetta toimia tilanteessa lapsen hyväksi. Tällainen kuvattu naksaus saattaa tapahtua, kun lapsiperheiden sosiaalityöntekijä huolestuu lapsen tilanteesta siinä määrin, että arvioi lapsen olevan lastensuojelun tukitoimien tarpeessa. Siinä vaiheessa, kun lapsen asiakkuus siirtyy lastensuojelun avohuollon asiakkuudesta lapsiperheiden sosiaalityöhön, voidaan ajatella, että huolet ovat vähentyneet siinä määrin, että sosiaalityöntekijä arvioi lapsen ja tämän perheen pärjäävän peruspalveluiden ja sieltä annettavalla tuella.

Huomionarvoista on, että erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen määritelmä on sama kuin lastensuojelulain 27 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdassa, joissa osaltaan säädetään lastensuojelun asiakkuuden edellytyksistä. Käytännössä sosiaalihuoltolaisissa erityistä tukea tarvitsevalle lapsella ja lastensuojelulain lastensuojelun asiakkaalla on yhtä vahva oikeus palvelujen ja tuen saamiseen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 27). Ainoastaan lastensuojelun palvelujen saaminen edellyttää lastensuojelun asiakkuutta (emt.).

Koska lastensuojelun palveluita siirrettiin sosiaalihuoltolain uudistuksen aikana sosiaalihuoltolain nojalla annettaviksi, ovat kriteerit lastensuojelun asiakkuuteen nousseet. Lastensuojelulaista ja sosiaalihuoltolaista on todettavissa, että käytännössä ainoastaan perhekun-

toutus ja lapsen sijoitus avohuollon tukitoimena ovat palveluita, joita ei sosiaalihuoltolain nojalla voida myöntää. Mikäli perhe ei ole suostuvainen ottamaan apua vastaan, ei sitä voida heille myöskään pakottaa. Lastensuojelun avohuollon asiakkuus ei ole lapselle vapaaehtoista, mutta tämä ei tarkoita sitä, että perhettä voisi pakottaa ottamaan avohuollon tukitoimia vastaan. Vasta, kun sijoitukselle on perustelut, voidaan toimia vastoin lapsen/huoltajan tahtoa. Rajapintatyön haasteellisuus piilee siinä, että asiakkuuden perusteet sosiaalihuoltolaissa ja lastensuojelulaissa ovat samanlaiset ja että lähes samat palvelut ja tukitoimet on järjestettävissä molempien lakien nojalla.

Rajapinnan käsitteen tutkimuksissa on usein tutkittu moniammatillisen yhteistyön rajatyötä. Moniammatillisen rajatyön onnistumisen kriteerit pätevät kuitenkin myös sosiaalitoimen sisäisen rajatyön onnistumiseksi. Katariina Pärnä toteaa, ettei rajatyö ole kielteistä tai myönteistä, vaan se saa muotonsa käytännön tilanteissa. Rajatyö saa yleensä silloin negatiivissävytteisen muotonsa, kun keskustellaan vastuunkantajasta. Positiivissävyinen luonne tulee esille silloin, kun tuodaan toisille näkyväksi oma osaaminen ja kerrotaan, mitä lisäarvoa jokainen voi yhteistyöhön tuoda. (Pärnä 2012, 134.)

Rajapinnalla työskentelevien toimijoiden kesken tulisi olla avoimesti jaettu näkemys siitä, mitkä ovat oman työn rajat ja toistensa tehtävät. Jos toimijat ymmärtävät rajansa ja toistensa tehtävät toisin, voi sillä olla rajapintatyöskentelyn ja asiakkaan tilanteen näkökulmasta merkittäviä haitallisia seurauksia. (Kiuru & Metteri 2014b, 163.) Tuloksena saattaa olla niin sanottuja väliinpuotoaja-asiakkaita, jotka eivät saa selkeästi todettuun tuentarpeeseen palvelua, koska palvelujen saannin kriteerit ovat niin tiukat. Toisaalta väliinpuotoaja-asiakkaina voidaan nähdä asiakasryhmät, jotka eivät itse tunnista tuen tarvetta tai eivät halua ottaa palvelua vastaan. (Yliruka, Vartio, Pasanen & Petrelius 2018, 60–61.) Väliinpuotoaja-asiakkana voidaan kuvata sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapinnalla olevia lapsia.

Lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnalla työskentelyssä on haasteensa. Lastensuojelun avohuollon ja lapsiperheiden sosiaalityön tukitoimilla pyritään turvaamaan lapsen terveyttä ja kehitystä, minkä vuoksi rajapinnalla on lapsia, joiden ongelmat voivat vaatia erityistä tukea tai yhtä lailla lastensuojelun tukitoimia. Vaarana tällöin on, että lapsia jää rajapinnalle tilanteessa, jossa sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla ei saada riittävää muutosta aikaan, jotta se turvaisi lapsen kasvun ja kehityksen, mutta perus-

teet sijoitukselle eivät täyty, eivätkä kriteerit lastensuojelun asiakkuuteen. Lapsia saattaa jäädä rajapinnalle myös silloin, kun perhe ei ole suostuvainen ottamaan vastaan apua, mikä vuoksi lastensuojelun tukitoimillakaan ei päästä tilanteesta eteenpäin ja autettua lasta.

4 TUTKIMUSKYSYMYKSET, AINEISTO JA ANALYYSIMENETELMÄ

4.1 Tutkimuskysymykset

Hallituksen esityksessä uudeksi sosiaalihuoltolaiksi todetaan, että lain tavoitteena on parantaa erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten, nuorten ja heidän perheidensä asemaa ja perusoikeuksiensa toteutumista. Uudistuksen tarkoitus oli vahvistaa varhaista tukemista sekä asiakaslähtöisyyttä lasten ja lapsiperheiden tarpeisiin vastaamisessa. Lakiuudistuksella pyrittiin parantamaan lasten ja lapsiperheiden palvelujen kokonaisvaltaisuutta ja palvelujen saantia lasten omassa kasvuympäristössä. Tavoitteena oli aikaisempaa vahvemmin tukea vanhempia ja luoda heille edellytyksiä huolehtia paremmin kasvatustehtävästään sekä ehkäistä ongelmien pahenemista ja kasautumista. (HE 164/2014, s. 91.)

Hallituksen esityksessä uudeksi sosiaalihuoltolaiksi on kirjattu lain tavoite ja tarkoitus. Lakiuudistuksella on pyritty turvaamaan lapsen varhainen tuki siirtämällä lastensuojelulaista palveluja sosiaalihuoltolaikiin, jolloin tuen antaminen olisi mahdollista ilman lastensuojelun asiakkuutta. Lain yhtenä tavoitteena oli myös antaa tarvittava tuki perheille oikea-aikaisesti, jolloin tuki olisi mahdollisimman tehokas ja lyhytaikainen. Pitkäaikaisemmat palvelut turvattaisiin niitä tarvitseville. Nykyinen sosiaalihuoltolaki vaikuttaa lastensuojeluun siten, että asiakkuus lastensuojelussa alkaa vasta, kun lastensuojelutarpeen selvityksessä todetaan lapsen olevan lastensuojelun tarpeessa tai kun lapselle tai hänen perheelleen annetaan lastensuojelun palveluja tai tukitoimia. (HE 164/2014, s. 1, 84.) Lastensuojelun tarvetta arvioidaan lapsiperheiden sosiaalityössä asiakkuuden eri vaiheissa, kun arvioidaan tukitoimien riittävyyttä ja tuen tarpeita.

Tutkimuksen tavoitteena on tutkia sitä, millaisia muutoksia sosiaalihuoltolain uudistuksella on saatu käytännön työssä aikaan ja miten nämä muutokset näkyvät sosiaalihuoltolain mukaisen lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnalla. Tutkimukseni pohjana ovat lakiuudistuksen tavoitteet ja tarkoitus. Käytännössä sosiaalihuoltolain mukaisen erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen ja lastensuojelun tarpeessa olevan lapsen määritelmät ovat lainsäädännössä samanlaiset, mikä osaltaan vaikuttaa työskentelyyn rajapinnalla.

Nykyisen sosiaalihuoltolain tavoitteena oli poistaa painetta lastensuojelusta, minkä vuoksi palveluja siirrettiin perhepalvelujen yleisiin palveluihin. Käytännössä lasten ja heidän perheidensä pääsyä tuen piiriin madallettiin siirtämällä osa lastensuojelun palveluista perhepalvelujen piiriin. Perhepalveluissa annetaan osasta niitä palveluja, joita aiemmin annettiin ainoastaan lastensuojelusta. Perhepalvelujen palveluilla pyritään antamaan asiakkaille tukea ennaltaehkäisevästä, jolloin ainoastaan lastensuojelusta annettavien erityispalvelujen tarve vähenee. Käytännössä kuitenkin sosiaalihuollon ja lastensuojelun avohuollon palvelut ja tukitoimet ovat pitkälti samat. Ainoastaan lasten tukeminen avohuollon sijoituksena ei sisälly sosiaalihuoltoon.

Tutkimukseni tavoitteena on tutkia nimenomaan lapsiperheiden sosiaalityöntekijöiden ja lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden kokemuksia rajapintatyöskentelystä. Tutkimuksessa pyrin selvittämään, millainen perhepalvelujen ja lastensuojelun avohuollon rajapinta on käytännössä sosiaalityöntekijöiden kokemana. Osa lastensuojelun palveluista on siirretty perhepalvelujen piiriin, jolloin oletuksena voidaan pitää, että raja saattaa olla häilyvä. Näin on todennut myös kuntaliiton erityisasiantuntija Aila Puustinen-Korhonen, että rajapinta lastensuojelun ja perhepalvelujen välillä on häilyvä (Talentia 2018b). Kiinnostavaa on tällä tutkimuksella tuoda esiin myös se, miten asiakkuuksissa ratkaistaan rajapinnalla olevat asiat kuten esimerkiksi kriteerit, joilla asiakkuus siirretään perhepalvelujen asiakkuudesta lastensuojelun avohuollon asiakkuuteen ja toisinpäin. Asiakkuuksien siirroissa liikutaan nimenomaan tällä rajapinnalla ja asiakkuuden siirtyessä raja ylitetään.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millainen rajapinta lastensuojelun avohuollon ja lapsiperhepalvelujen välillä on sosiaalityöntekijöiden kokemana?
2. Millä kriteereillä asiakkuus siirtyy perhepalvelujen asiakkuudesta lastensuojeluun ja puolestaan lastensuojelusta perhepalvelun tuen piiriin?

4.2 Ryhmäkeskustelut aineistona

Ryhmähaastattelun ohella on alettu käyttää englantilaista termiä focus group, joka on vakiintunut metodologiseen kirjallisuuteen ja josta on käytetty suomenkielistä vastinetta fokusryhmä. Tällä käsitteellä viitataan siihen, että koottu ryhmä yhdessä keskustelee ja käsittelee jotakin ennalta päätettyä aihetta. Fokusryhmää voidaan käyttää ryhmäkeskustelun synonyyminä. (Pietilä 2017, 112–113.) Anu Valtonen (2005, 223) erottelee termit ryhmähaastattelu ja ryhmäkeskustelu, jotka eroavat toisistaan vuorovaikutuksen luonteelta. Ryhmähaastattelussa vuorovaikutus keskittyy haastattelijan ja haastateltavan välille, jolloin haastateltava esittää vuorollaan saman kysymyksen kaikille ryhmähaastatteluun osallistujalle. Ryhmäkeskustelussa puolestaan vuorovaikutus painottuu ryhmän osallistujien välille. Ryhmäkeskusteluissa haastattelijat ei itse aktiivisesti osallistu keskusteluun, vaan keskusteluvastuu on haastateltavilla. (Valtonen 2005, 223–224, 234.)

Tässä tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmänä käytin ryhmäkeskusteluja. Tutkimusaineisto on kerätty kahden kaupungin lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden keskusteluista. Ryhmäkeskustelun avulla pyrin saamaan yhteistä kuvaa lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnasta, jolloin voidaan pitää ryhmäkeskusteluja merkityksellisinä (ks. Hirsjärvi & Hurme 2008, 61).

Ryhmäkeskustelut eivät noudata yksilöhaastattelulle ominaista kysymys-vastausformaattia, vaan keskustelu painottuu tutkittavien välille, jolloin he eivät välttämättä suuntaa puheenvuorojaan haastattelijalle (Pietilä 2017, 114). Monet kuitenkin vertaavat haastattelua keskusteluun, koska haastattelu muistuttaa keskustelua monessa suhteessa. Kummasakin ollaan kasvokkain ja tilanteeseen liittyy kielellinen ja ei-kielellinen kommunikaatio. Keskustelussa kuitenkin voidaan vapaammin polveilla osapuolia kiinnostavien teemojen ympärillä, kun haastattelussa puolestaan haastattelijat ei syvenny keskusteluun. (Hirsjärvi ja Hurme 2008, 42.) Haastattelu-nimikettä käytetään kirjavasti ja osin jopa sekavasti. Haastattelulajeja ovat mm. strukturoimaton haastattelu, puolistrukturoitu haastattelu, teemahaastattelu, syvähaastattelu ja kvalitatiivinen haastattelu. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 43.)

Tässä tutkimuksessa on käytetty teemahaastattelun menetelmää, mutta haastattelu on toteutettu ryhmäkeskusteluina. Teemahaastattelu ryhmäkeskusteluna seuraa teemahaastattelun

kriteerejä. Teemahaastattelun kriteereinä voidaan pitää sitä, että haastateltavat ovat kokeneet tietyn tilanteen, haastattelija on selvittänyt tutkittavan asian osia, rakenteita, prosesseja ja kokonaisuuksia, joita voidaan pitää oleellisina. Lisäksi haastattelija/tutkija laatii haastattelurungon ja suuntaa haastattelun tutkittavien henkilöiden subjektiivisiin kokemuksiin aiheesta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47.) Teemahaastattelu on lähempänä strukturoimatonta kuin strukturoitua haastattelua. Teemahaastattelun teemat ovat kaikille haastateltaville samat, minkä vuoksi teemahaastattelua voidaan pitää puolistrukturoituna menetelmänä. (Emt., 48.)

Kuten tässäkin tutkimuksessa, ryhmäkeskustelut yleensä tallennetaan (Hirsjärvi & Hurme 2008, 63). Tallensin ryhmäkeskustelut nauhurilla, jonka toimivuuden testasin ennen ryhmäkeskusteluja ja kokeilin, miltä tallennukset kuulostivat (ks. emt.). Käytössäni olevassa nauhurissa oli valittavana erilaisia ryhmäkokoja, joiden ääntä halutaan tallentaa, mikä todennäköisesti vaikutti siihen, että keskustelut kuuluivat erittäin hyvin ja litterointi oli helppoa tehdä nauhurilta. Ryhmäkeskusteluiden taakkana voidaan pitää aineiston purkamisen työläisyyttä. Keskustelut on tallennettava, jonka jälkeen tutkija voi valita joko litteroida haastattelut tai tehdä päätelmiä tai teemojen koodaamista suoraan tallennetusta aineistosta. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 138, Hirsjärvi & Hurme 2008, 138.) Tässä tutkimuksessa ryhmäkeskustelut on kirjoitettu puhtaaksi sanasta sanaan, eli litteroitu keskustelut sanatarkasti. Litteroiminen on yleisempää (emt.) ja itse koin, että analysointi oli rikkaampaa tekstistä kuin suoraan tallenteista. Aineiston litteroinnin tarkkuudesta ei ole yksiselitteistä ohjetta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 139). Aineisto voidaan purkaa myös pikkutarkasti, jolloin aineistoon merkitään myös keskusteluun osallistuneiden puheessaan pitämät tauot, huokaukset, äänenpainot ja jopa naurahdukset. Tällaiseen pikkutarkkaan litterointiin ei ole syytä ryhtyä, ellei siihen ole perustetta. (Emt., 140.)

Sisällönanalyysissä analysoidaan tutkittavien puhuttuja sisältöjä (Ruusuvuori & Nikander 2017, 430). Analyysi aloitetaan aineiston litteroinnista, jonka tarkkuuden määrittää mm. tutkimuskysymykset. Kun halutaan tutkia asiaa, mistä keskustellaan, on tarpeetonta litteroida tutkittavien huokauksia, puheessa pitämiä taukoja tai äänenpainoja. Litterointia voidaan pitää analysoinnin tärkeimpänä vaiheena, vaikka samalla sitä voidaan pitää tutkimuksen työläimpänä vaiheena. Se on myös aikaa vievä vaihe, mutta lopulta se säästää sekä aikaa että vaivaa. (Emt., 427, 437.)

Ryhmäkeskusteluiden litterointia saattaa helpottaa, jos jokainen ryhmäkeskusteluun osallistuja toistaa nimensä ennen puheenvuoroaan (Pietilä 2017, 125). Myös esimerkiksi ryhmäkeskusteluiden videoiminen saattaa joissain tilanteissa olla perusteltua. Kuva-aineisto saattaa helpottaa ryhmäkeskusteluissa puhujien tunnistamista tai esimerkiksi ei-sanallisen vuorovaikutuksen tutkimista. (Ruusuvoori & Nikander 2017, 439.) Tässä tutkimuksessa keskustelun videoinnille ei ollut perusteltua, koska tässä tutkimuksessa ei ollut kiinnostusta tutkia ei-sanallista vuorovaikutusta keskustelijoiden välillä. Myöskään keskustelijoiden oman nimen toistamiselle ennen puheenvuoroaan ei ollut ryhmäkeskusteluissa tarvetta, koska osallistujia oli yhtä ryhmää kohden ainoastaan 4-5 sosiaalityöntekijää. Näkemykseni mukaan keskustelu ei myöskään olisi ollut yhtä luonteva, jos jokainen osallistuja olisi kertonut nimensä ennen jokaista puheenvuoroa. Piirsin itselleni istumakartan, johon merkitsin kunkin osallistujan paikan (ks. emt.), mikä helpotti keskustelijoiden tunnistamista litteroinnin aikana. Litterointia helpotti lisäksi se, että tein litteroinnin hyvin pian ryhmäkeskusteluiden jälkeen, jolloin keskustelu oli tuoreessa muistissani.

4.3 Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä

Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä. Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoite ei ole tilastolliset yleistykset, vaan muodostaa analysoitavasta aineistosta kokonaisuus. (Eskola & Suoranta 2008, 61, 65.) Käytettäessä kvalitatiivista tutkimusmenetelmää tutkijan asemaa on kuvattu hyvin Jari Eskolan ja Juha Suoranan (2008, 21) viittaaman Alasuutarin (1990) kuvailussa, jonka mukaan kvalitatiivista tutkijaa voidaan sanoa verkonkutojaksi, joka parsii revenneen verkon jälleen pitäväksi. Laadullisella aineistolla voidaan tarkoittaa erilaisia haastatteluita, havainnoiteja, päiväkirjoja, omaelämäkertoja sekä kirjeitä ja kertomuksia. Pelkistetyimmillään laadullisella aineistolla tarkoitetaan aineistoa, joka on tekstimuodossa. (Eskola & Suoranta 2008, 15.) Laadullinen aineisto voi kuitenkin olla myös verbaalisessa tai kuvallisessa muodossa (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 23). Tutkimukseni on laadullinen ja aineisto koostuu ryhmäkeskusteluista. Tutkimuskohteena ovat tutkimukseen osallistuneiden kokemukset, eikä teorialähtöinen kokemustieto, joten tutkimus toteutetaan ilman ennakkoon asetettuja teoreettisia

sitoumuksia (ks. Lukkarinen 2001, 155). Analyysimenetelmänä tutkimuksessa käytin sisällönanalyysiä.

Sisällönanalyysi on laadullinen tutkimusmenetelmä, jonka avulla voidaan tehdä havaintoja aineistosta ja analysoida niitä systemaattisesti. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan aineiston tiivistämistä siten, että tutkittavaa ilmiötä voidaan kuvailla lyhyesti ja yleistettävästi. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 23.) Sisällönanalyysin avulla voidaan analysoida kirjoitettua tekstiä sekä tarkastella asioiden ja tapahtumien merkityksiä, seurauksia ja yhteyksiä (emt., 21). Aineistoa ei voi analysoida, ellei sitä lue ensin (Hirsjärvi & Hurme 2008, 143). Tämä yleensä vaatii useamman kerran läpilyöntiä ja herkistymistä aineistossa ilmenneisiin aiheisiin.

Sisällönanalyysi-prosessiin kuuluu analyysiyksikön valinta. Analyysiyksikkö voi olla esimerkiksi dokumentti, sana tai lause (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 25). Tässä tutkimuksessa analyysiyksikkönä toimii sosiaalityöntekijöiden keskustelujen sisällöt. Fokusryhmäkeskustelut on litteroitu sanasta sanaan. Tutkimuksessa edetään aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheiden mukaisesti, jotka ovat aineiston pelkistäminen, ryhmittely ja abstrahointi. Ensimmäisessä aineiston pelkistämisen vaiheessa kysytään aineistolta tutkimustehtävän mukaisia kysymyksiä, minkä jälkeen vastaukset ns. pelkistetyt ilmaisut kirjataan aineiston termein. Tämän jälkeen aineisto ryhmitellään, jolloin etsitään ilmaisujen erilaisuuksia ja yhtäläisyyksiä. Samaa tarkoittavat ilmaisut yhdistetään samaan luokkaan ja annetaan sille luokkaa kuvaava nimi. Abstrahointivaiheessa yhdistellään saman kaltaisia ja saman sisältöisiä luokkia, joista muodostuu yläluokkia. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 26–29.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN JA EETTISET KYSYMYKSET

5.1 Tutkimuksen toteutus

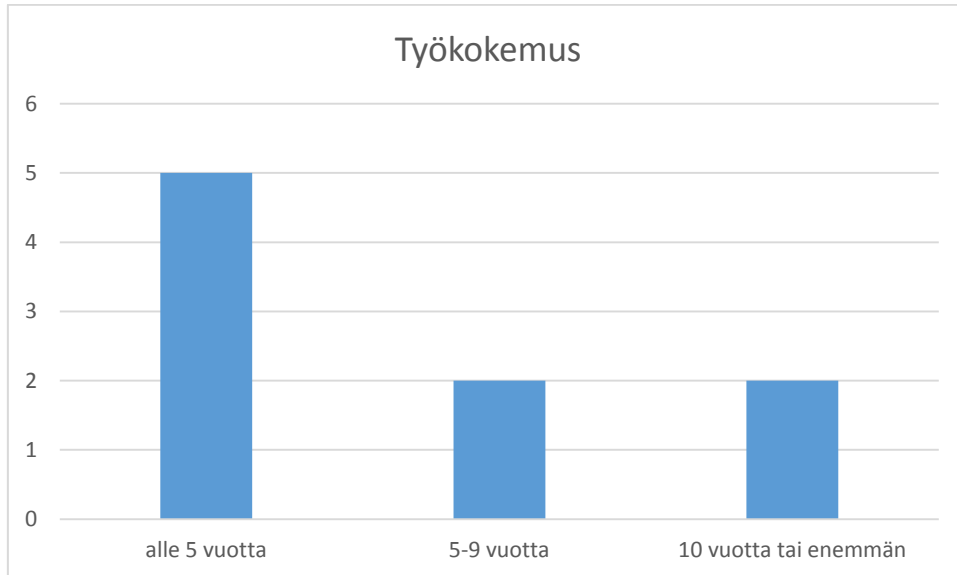
Tutkimuksen aineiston keräämiseksi olin aluksi yhteydessä kahden kaupungin sosiaalitoimen vastaavaan sosiaalityöntekijään, jotka puolestaan kartoittivat kaupungin sisällä, ketkä olisivat halukkaita osallistumaan tutkimukseeni. Ryhmäkeskusteluja järjestettiin kahdessa kaupungissa, sillä yhden kaupungin ryhmäkeskustelu olisi antanut kuvaa lähtökohtaisesti vain sen kaupungin toimintatavoista. Mainittakoon, että en tehnyt ryhmäkeskusteluja organisaatiossa, jossa itse työskentelen.

Saatuani vastaavilta sosiaalityöntekijöiltä henkilöiden nimet, jotka osallistuisivat ryhmäkeskusteluihin, lähetin kaikille sähköpostitse ehdotusta keskustelun ajankohdasta. Samaan aikaan lähetin ohjaajalleni tutkimusluvan ja tutkimussuunnitelman hyväksyttäväksi. Saatuani allekirjoitetun tutkimusluvan ja suunnitelmani hyväksyttiin, lähetin kaupungeihin tutkimuslupa-anomukset, joihin liitin tutkimussuunnitelmani. Saatuani kaupungeilta myönnettyt tutkimusluvut, lähetin kaikille keskusteluun osallistujille sähköpostitse tiedoksi tutkimussuunnitelmani, tietosuojailmoituksen ja suostumuslomakkeen. Tutkimussuunnitelmassani oli laatimani keskustelurunko (LIITE 1). Tämä mahdollisti keskusteluihin osallistujien valmistautumisen keskusteluun (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 73). Tutkimuslupahakemuksien teko ja niiden hyväksyminen ajoittuivat tammi-helmikuulle 2020.

Keskustelurunkoon laadin teemoja, joista ryhmäkeskusteluissa keskusteltiin, eli minulla ei ollut tarkkoja haastattelukysymyksiä. Jokaiseen teemaan olin laatinut muutamat apukysymykset avaamaan teeman tarkoitusta. Teemoittelu ei sido haastattelua liian tiukasti tiettyyn muottiin, vaan haastattelu etenee keskeisten teemojen mukaisesti (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48). Näin tapahtui myös ryhmäkeskusteluissa; keskusteluissa keskusteltiin paljon enemmän aiheesta, eikä vastattu ainoastaan tukikysymyksiin fokusryhmäkeskustelun luonteen mukaisesti. Teemojen ja tukikysymysten avulla pyrin saamaan aikaan vuorovaikutusta keskustelijoiden välille (Alho 2017, 114; Valtonen 2005, 224). Teemoittelun avulla pyrin siihen, etten tarkoilla kysymyksillä myöskään johdatellut haastateltavien vastauksia. Tämä on tärkeää myös eettisesti, koska työskentelen itse perhepalveluissa ja halusin säilyttää

objektiivisen tutkijaroolini myös ryhmäkeskusteluissa. Suostumuslomakkeet allekirjoitimme ennen keskusteluja paikan päällä, jolloin minulle ja keskustelijalle itselleen jäi oma kopio allekirjoitetusta suostumuslomakkeesta.

Ryhmäkeskustelut järjestettiin maaliskuun 2020 aikana. Keskusteluryhmiä oli yhteensä kaksi; yksi molemmista kaupungeista (jatkossa kaupungit A ja B). Kaupunkiin A osallistui kaksi sosiaalityöntekijää, jotka työskentelivät lapsiperheiden sosiaalityössä ja kaksi lastensuojelun avohuollossa. Kaupungin B ryhmäkeskusteluun osallistui kaksi lapsiperheiden sosiaalityöntekijää ja kolme lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijää. Yhteensä tutkimukseen osallistui siis yhdeksän sosiaalityöntekijää (haastateltavat a-i). Kokemusta sosiaalityöntekijän tehtävistä oli vaihtelevasti. Yksi oli aloittanut työnsä kesällä 2019, kun toisella oli työkokemusta sosiaalityöntekijän tehtävistä yli 12 vuotta. Jaottelin tutkimukseen osallistujien työkokemukset seuraavasti taulukon 1 mukaisesti. Osallistujista neljä oli aloittanut sosiaalityöntekijän työt ennen sosiaalihuoltolain uudistusta. Viisi oli aloittanut sosiaalityöntekijänä lakiuudistuksen jälkeen, eikä heillä näin ollen ollut kokemusta tilanteesta ennen lakiuudistusta.

TAULUKKO 1. Tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden työkokemus vuosina.

Molemmat kaupungit, joissa tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät työskentelevät, ovat asukasluvultaan kooltaan keskisuuria Suomen kaupunkeja. Molemmissa kaupungeissa lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon tiimi on eriytetty. Molemmissa

kaupungeissa oli lisäksi erikseen arviointitiimi. Kaupungissa A lapsiperheiden sosiaalityöhön kuuluu kolme sosiaalityöntekijää ja ohjaaja, tiimillä ei ole omaa vastaavaa sosiaalityöntekijää. Lastensuojelun avohuollossa työskenteli useampi (10-11) sosiaalityöntekijä, joiden lisäksi tiimiin kuului sosiaaliohjaajia. Lastensuojelun avohuollon tiimiin kuuluu lisäksi useampi vastaava sosiaalityöntekijä. Kaupungissa B lapsiperheiden sosiaalityön asiakkuuksia hoitavia sosiaalityöntekijöitä on neljä ja kaksi sosiaaliohjaajaa. Asiakkuuksista vastaavien työntekijöiden lisäksi samaan tiimiin kuuluu arviointitiimi ja heidän yhteinen vastaava sosiaalityöntekijä. Avohuollossa työskentelee 10 sosiaalityöntekijää ja kaksi sosiaaliohjaajaa. Avohuollon tiimillä on lisäksi oma vastaava sosiaalityöntekijä.

Osallistuin itse mahdollisimman vähän ryhmäkeskusteluihin, ainoastaan välillä kysyin tarkentavia kysymyksiä, kuten haastattelijan tehtäviin kuuluukin (Valtonen 2005, 223; Hirsjärvi & Hurme 2001, 61). Ryhmäkeskusteluiden etu on siinä, että saadaan tietoa samanaikaisesti usealta haastateltavalta. Lisäksi ryhmäkeskusteluilla on merkitystä silloin, kun halutaan selvittää se, miten haastateltavat muodostavat yhteisen kannan johonkin asiaan. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 61.) Ryhmäkeskustelut oli perusteltua järjestää, koska tavoitteena oli saada yhtenäistä kuvaa siitä, millainen rajapinta perhepalvelujen sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon välillä on.

Keskustelut kestivät noin tunnin ja ne pidettiin sosiaalityöntekijöiden työtiloissa. Käytännössä tämä oli työpaikan neuvotteluhuone. Huoneessa oli itseni lisäksi tutkimukseen osallistujat ja lisäksi kaupungin A tapaamiseen osallistui myös kaikkien suostumuksella organisaatiossa harjoitteluaan suorittava sosiaalityön opiskelija, mutta hän ei osallistunut lainkaan keskusteluun. Tallensin keskustelut Kokkolan yliopistokeskus Chydeniukselta lainaamalla nauhurilla. Keskusteluiden aikana tein myös joitain muistiinpanoja. Keskusteluiden jälkeen tallensin nauhoitteet koneelleni ja litteroin keskustelut mahdollisimman pian keskusteluiden jälkeen, jolloin keskustelut olivat vielä tuoreessa muistissani ja pystyin tekemään muistiinpanoja myös tallenteen litteroinnin aikana. Muistiinpanoihin merkitsin muun muassa sellaisia asioita, jotka nousivat keskusteluissa ja joista osaltaan tulikin eräänlaiset teemat sisällönanalyysin pohjaksi. Litteroitua aineistoa tuli yhteensä 21 sivua (Times New Roman, kirjasinkoko 12, riviväli 1,5).

Keskusteluiden anonymisoinnin toteutin muuttamalla kaupunkien nimet kaupungeiksi A ja B. Keskusteluun osallistuvien sosiaalityöntekijöiden nimiä en halunnut muuttaa, en halun-

nut antaa sosiaalityöntekijöille uusia identiteettejä, vaan nimesin tutkimukseen osallistujat sosiaalityöntekijöiksi a-i. Sosiaalityöntekijöille annetut uudet nimet olisivat saattaneet jotta oletuksiin kaupungeista, joissa tutkimukseen osallistujat ovat töissä. Kaupungin A ryhmäkeskusteluun osallistui sosiaalityöntekijät a-d ja kaupungin B ryhmäkeskusteluun osallistui sosiaalityöntekijät e-i. Suoriin lainauksiin olen merkinnyt sen, onko vastaaja lapsiperheiden sosiaalityöntekijä vai avohuollon sosiaalityöntekijä. Poistin äänitallenteet nauhurista ja tietokoneeltani litteroinnin jälkeen. Litteroidun aineiston tallensin tietokoneelleni word-tiedostona ja tulostin sen. Tämän tiedoston poistin koneeltani vasta, kun tutkimus oli valmis. Halusin varmistaa sen olemassaolon loppuun saakka. Analysoinnin ja tutkimuksen valmistumisen jälkeen tuhosin asianmukaisesti myös tulostetun aineiston. (Ks. Ranta & Kuula-Luumi 2017, 419).

Litteroidun aineiston lähiluvun suoritin useaan otteeseen. Sisällönanalyysin avulla teemoittelin aineiston neljään teemaan; asiakkuudet, kriteerit siirtoihin, kehittäminen sekä resurssit ja näkemyserot. Tämän jälkeen annoin jokaiselle teemalle värin ja merkitsin aineistoon värikoodeittain ne tekstikohdat, jotka kuhunkin teemaan sopivat. Tämän jälkeen yhdistin samaan teemaan kuuluvat asiat omiin ryhmiinsä. Käytännössä leikkasin tekstistä pätkiä ja yhdistin ne teemoittain. Tein jokaisesta teemasta miellekartan, joka auttoi minua aineiston tyypittelyssä (ks. Eskola & Suoranta 2005, 180–181). Jonkinlaisen idea- tai miellekartan tekeminen saattaa Metsämuurosen (2005, 236) mukaan helpottaa sisällönanalyysia ja koin, että miellekartan tekeminen auttoi syventämään teemoja ja tekemään siitä tyypittelyjä. Käytän analyysissäni suoria lainauksia antamaan todellista kuvaa sosiaalityöntekijöiden kokemuksista. Suorat lainaukset on kirjoitettu sitaateiksi ja teksti on kirjoitettu kursiivilla. Lisäksi sitaatit on sisennetty, jotta lukijan on helppo löytää ne tekstistä.

5.2 Tutkimuksen eettisyys

Koko tutkimusprosessiin; suunnitteluun, aineiston kokoamiseen, analyysiin, tulkintaan ja raportointiin liittyy paljon eettisiä valintoja, joihin liittyy näkymättömiä valtasuhteita (Syrjälä, Estola, Uitto & Kaunisto 2006, 196). Kirjallisuuden tutkiminen on vallankäyttöä ja siihen liittyy aina vastuu. Tutkijan on ratkaistava, miten hän esittää tutkimuskohteensa, miten erottaa oma henkilökohtainen lukukokemus tutkimusprosessista lankeamatta väärän

objektiivisuuden harhaan sekä kenelle tutkimusta kirjoitetaan ja miksi. Näitä ja muita asioita ratkaistaessaan, tutkija tekee valintoja, jotka ilmentävät hänen ammattietiikkaansa, vaikka valintojen tekeminen ei olisikaan tehty eettisistä näkökohdista. (Nyqvist & Kauppinen 2006, 221.) Tutkijan vastuullisuus ja subjektiivisuus ovat perustana tutkimuksen suorittamiselle. Tutkija itse voi ainoastaan arvioida omaa vastuullisuuttaan (Lukkarinen 2001, 157).

Eettisyyteen liittyy tutkimuksen motiivi (Syrjälä, Estola, Uitto & Kaunisto 2006, 185). Syrjälän ym. (2006, 186) mukaan viitekehysten valinta tutkimukselle on myös eettinen valinta, koska valinnan kautta tutkija valitsee tietyn käsitteistön ja tietyt tavoitteet tutkimukselle. Ymmärtävä ihmistiede on saanut vaikutteita fenomenologiasta, joka korostaa inhimillisen tietoisuuden asemaa merkityksen antajana ja tulkitsijana. (Rolin 2006, 110–111.) Eettisyyteen liittyy myös fenomenologian viitekehykseen liittyvä ajatus, jonka mukaan ihmisen (tutkittavan) kokemus on kohdattava ja otettava se sellaisenaan kuin se ilmenee ja tutkijan on poissuljettava omat oletukset ja ennakkokäsitykset (Virtanen 2006, 169). Eskola ja Suoranta tosin huomauttavat, onko tutkijan kuitenkaan mahdollista olla sekoittamatta omia esioletuksiaan ja arvostuksiaan tutkimukseen. Tutkija voi kuitenkin yrittää tunnistaa omat esioletukset ja arvostukset. Tutkijalla on kuitenkin oltava riittävästi herkkyyttä tunnistaa oman tutkimuksensa ongelmakohdat. (Eskola & Suoranta 2008, 17, 59.) Koska itselläni myös on kokemusta tutkittavasta rajapinnasta, voidaan tutkimukseni ongelmakohtana tai eräänlaisena vaarana pitää sitä, että huomioni on analysoinnin vaiheessa kiinnittynyt osaltaan niihin asioihin, jotka vaikuttavat myös omassa työssäni.

Koska työskentelen itse samoissa tehtävissä, kuin osa keskusteluun osallistujista, voidaan minua osaltaan pitää sisäpiiriläisenä (ks. Juvonen 2017, 399). En kuitenkaan esitä tässä tutkimuksessa omia näkemyksiäni tutkittavasta rajapinnasta, vaan tutkimustulokset pohjautuvat tutkittavien sosiaalityöntekijöiden kokemuksiin. Lisäksi tutkimukseen eettisyyteen vaikuttaa se, ettei tutkimusta ole tehty organisaatiossa, jossa itse työskentelen. Vaikka työskentelen itse lapsiperheiden sosiaalityössä, olen pyrkinyt ottamaan aiheen tutkijana puhtaasti objektiivisen roolin vaikuttamatta tutkimusaineistoon. Lisäksi pyrin siihen, että tutkimukseni nojautuu eettisesti luotettaviin lähteisiin. Jaan kuitenkin Eskolan ja Suoranan (2008, 17) kanssa näkemyksen, jonka mukaan tutkija ei voi täysin jättää sekoittamatta omia esioletuksiaan. Tutkimuksen luotettavuus edellyttää edellä mainitun mukaan kuitenkin sitä, että tutkija tunnistaa itse omat esioletuksensa. Jokainen tutkimus on tutkijan itsen-

sä näköinen. Tutkija on kuitenkin kirjoittajana vastuussa yhtäältä haastateltaville ja toisaalta lukijalle. Lukijalla on oikeus olettaa, että tutkijan korostamat seikat ovat olennaisia tai mielenkiintoisia teoksen kokonaisuuden kannalta, ellei tutkija tuo esille päinvastaisia päämääriä. (Nyqvist ja Kauppinen 2006, 221–222, 224, 227.) Aineiston rajaukset ja aineistossa tehdyt tulkinnat on tehtävä tutkimuseettisiä periaatteita noudattaen. Tutkijan on oltava rehellinen sekä aineistosta että aineistolle. Tutkijana pyrin kunnioittamaan aineiston takana olevia ihmisiä ja myös heidän kokemuksiaan.

Eettisestä näkökulmasta yksityisyyden kunnioittaminen on tärkeimpiä tutkimuseettisiä normeja. Yksityisyyden loukkauksen tunne ei ole mitattavissa, mutta se on silti tuomittavaa. Kuten tässäkin tutkielmassa, tutkittavien yksityisyyden kunnioittamiseksi turvataan yleensä tutkittavien anonymiteetti tutkimusjulkaisussa. Yksityisyyden rajan kuitenkin määrittää tutkittava itse päättäessään siitä, mitä hän itsestään ja ajatuksistaan kertoo tutkimuksen tekoa varten. Lähtökohdaksi yksityisyyden suojaamisessa voidaan ymmärtää ihmisarvon kunnioittaminen. Tutkimuksessa on pyrittävä siihen, ettei yksittäisiä ihmisiä ole tunnistettavissa tutkimustekstistä. (Kuula 2006, 124–126.) Tässä tutkimuksessa on piilotettu ne kaupungit, joissa ryhmäkeskustelut on pidetty eikä keskusteluun osallistuneita yksittäisiä sosiaalityöntekijöitä ole mahdollista tunnistaa tästä tutkimuksesta. Tällä tavoin suojelen ryhmäkeskusteluihin osallistuvien sosiaalityöntekijöiden yksityisyyttä.

Sosiaalityöntekijät osallistuivat tutkimukseen omasta tahdostaan ja se oli heille vapaaehtoista. Ennen ryhmäkeskusteluja tutkittaville selvennettiin tutkimuksen tavoite ja annettiin muutoinkin kaikki tarvittava tieto liittyen ryhmäkeskustelujen luottamuksellisuuteen ja materiaalin tuhoamiseen, jotta tutkimukseen osallistuja pystyi tekemään harkinnan tutkimukseen osallistumisesta (ks. Ranta & Kuula-Luumi 2017, 415).

6 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSIA LAPSIPERHEIDEN SOSIAALITYÖN JA LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON RAJAPINNASTA

6.1 Uudistuksen vaikutukset asiakkaisiin ja asiakkuuksiin

Sosiaalityöntekijät pohtivat keskusteluissaan yhtäältä sosiaalihuoltolain uudistuksen vaikutuksia asiakkaisiin, heidän tuen saamiseen ja toisaalta asiakkuuksiin, millaisia asiakkuuksia lakiuudistuksen myötä palveluiden piirissä on.

6.1.1 Asiakkaan näkökulma

Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan sosiaalihuoltolain uudistus arvioidaan olleen positiivinen muutos asiakkaiden näkökulmasta. Sosiaalityöntekijät arvioivat, että lakimuutoksen tavoitteet ovat olleet hyvät sen kannalta, että asiakkaalla olisi paremmat mahdollisuudet saada tarvitsemansa palvelun ja kynnys palvelujen piiriin olisi matalampi.

”Mut aattelee, että se on ollu silleen varmaan asiakkaiden kannalta just tosi kiva uudistus silleen, että ku lastensuojeluun liittyy paljon sellasia ennakkoluuloja mediassa ja muualla, mikä on sellasta negatiivista julkisuutta. Kun selittää, että meillä on tällainen sosiaalihuoltolaki ja ne on tällasii peruspalveluita, se voi olla asiakkaille helpompi. Mä ajattelen, että se on tosi hyvä uudistus, että on tällainen perustason palvelu, josta voi saada ne.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä c)

Sosiaalityöntekijät kuitenkin kokivat, että muutos on yhtäältä ollut epäselvä asiakkaille ja toisaalta lastensuojelun maine on entisestään huonontunut. Sosiaalityöntekijät kokivat, että niille asiakkaille, joilla oli ollut jo lapsiperheiden sosiaalityön asiakkuus ja olivat siirtyneet lastensuojeluun, oli selvempää lastensuojelun ja lapsiperheiden sosiaalityön ero. Koettiin myös, että asiakkaiden on helpompi hahmottaa asiakkuuksien ero, jos lastensuojelun avo- huolto ja lapsiperheiden sosiaalityö sijaitsevat kaupungissa fyysisesti eri paikoissa. Sosiaalityöntekijät arvioivat, että muutoksen myötä ne asiakkaat, jotka ovat asiakkuuksien eroista

tietoisia, ovat hyvin tarkkoja siitä, etteivät ole lastensuojelun asiakkaita. Toiset asiakkaat eivät lastensuojelun avohuollon ja lapsiperheiden sosiaalityön eroa ymmärtäneet. Mikäli asiakkaat eivät tunne eroa lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon välillä, on lapsen ja/tai tämän perheen vaikea lähestyä tuen saantia. Yleinen kuva lastensuojelusta liittyy huostaanottoon ja sijoitukseen, joten ei ole mikään ihme, etteivät perheet halua haakeutua tuen piiriin jos pelkona on lapsen sijoitus.

”Ja se on ollut ihan mielenkiintoista huomata, että yhä useammin asiakkaan kanssa, että heille ei välttämättä oo ihan selvää se, että he ovat lapsiperheiden sosiaalityössä, että niillä menee lastensuojelu ja lapsiperheiden sosiaalityö sekaisin.” (Sosiaalityöntekijä b, lapsiperheiden sosiaalityö)

6.1.2 Samankaltaiset asiakkuudet

Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan asiakkuuden polku lastensuojeluun on lakiuudistuksen myötä muuttunut. Osaltaan lapsiperheiden sosiaalityö koetaan tahoksi, joka kerää asiakkaasta ja tämän perheestä tietoa. Kun tietoa on saatu tarpeeksi kerättyä, saadaan lapsi siirrettyä lastensuojelun asiakkuuteen. Tästä on käsitykseni mukaan tehtävissä johtopäätös, että lapsiperheiden sosiaalityössä karsitaan ne lapset, jotka tarvitsevat lastensuojelua. Jos ei ehkäisevä työ auta ja tilanne pahenee, joudutaan miettiä lastensuojelun asiakkuutta ja jatkotoimenpiteitä.

”Ehkä se polku on muuttunu sinne lastensuojeluun vähän erilaiseksi, tavallaan ensiksi sitä arviointia ja ehkä sitte sitä shl-asiakkuutta ja sitte ku menee tietyn kynnyksen yli, niin sitte onki lastensuojelu ja mahdollisesti sijoitus tai huostaanotto.” (avohuollon sosiaalityöntekijä g)

”Se shl on vähän muodostunu semmoseks väliportaaks.” (avohuollon sosiaalityöntekijä e)

”Meillehän ne tulee esille sitte pikkuhiljaa, kun ei niitä tiedä mitä siellä perheessä on, sitte ne pikkuhiljaa sieltä pomppaa ylös.” (lapsiperheiden sosiaalityöntekijä h)

”Jotenki mä koen, että meillä on semmonen rooli ja tehtävä kerätä sitä näyttöä ja tietoa, että mikä niihin teho ja mikä ei ja jos ei teho, niin siirto teille.
(Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä a)

Sekä lastensuojelun avohuollossa että lapsiperheiden sosiaalityössä asiakasperheiden haasteet koettiin liittyväksi sekä vanhempien että lasten omiin päihde- ja mielenterveyspulmiin. Myös sekä vuorovaikutukselliset haasteet että heikko vanhemmuus koetaan vaikuttavan negatiivisesti lasten psyykkiseen vointiin ja kehitykseen. Asiakaslapsilla on myös paljon koulunkäymättömyyttä, johon on vaikea antaa tukea. Koulunkäymättömyyden taustalla tiedetään kuitenkin vaikuttavan jotkut muut asiat.

Asiakkaiden haasteet miellettiin sekä lapsiperheiden sosiaalityössä, että lastensuojelun avohuollossa samankaltaisiksi. Erona kuitenkin arvioitiin olevan se, että asiakkaiden haasteet tulisi olla lastensuojelun asiakkuudessa vakavampia. Kuitenkin lapsiperheiden sosiaalityössä koettiin asiakkuuksien haasteiden olevan myös vakavia, eikä niin sanottuja helppoja asiakkuuksia tunnu olevan lapsiperheiden sosiaalityössäkään. Sosiaalityöntekijät kokivat, että kynnyks lastensuojeluun on korkea, eikä asiakkuuden siirtoa saa helposti tehtyä lastensuojelun avohuoltoon. Tällaiset asiakkuudet ovat rajapinnalla, jolloin asiakkuudessa on perusteluja lapsiperheiden sosiaalityöhön ja lastensuojelun avohuoltoon samanaikaisesti. Jos lapsen asiakkuus on lapsiperheiden sosiaalityössä ja haastetta on, mutta katsotaan, ettei tuki ole riittävää eikä lastensuojelun kriteeritkään täyty, ollaan rajapinnalla, jossa ei ole yksinkertaista ratkaisua. Oman työkokemukseni perusteella voin todeta, että näissä tilanteissa helposti mietitään, mitä lisäarvoa lastensuojelun asiakkuus toisi, koska samat palvelut on myönnettävissä sosiaalihuoltolain mukaisena. Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa asiakkuudet ovat samankaltaisia riippuen, kummassa tiimissä asiakkuus on, ainostaan, että sijoituksen uhkaa ei ole lapsiperheiden sosiaalityön asiakkuuksissa.

”Mut mä luulen, että ne ongelmat on monet aika samankaltasia sekä lapsiperheiden palveluissa että täällä lastensuojelun puolella. Ne on ihan niitä samoja niinku just nää jaksamisen pulma ja mielenterveysongelmaa, päihdeongelmaa sekä ne taloudelliset vaikeudet. Et ne on ehkä vakavampia sit näissä lastensuojelun asiakkaissa olevissa perheissä. (Avohuollon sosiaalityöntekijä c)

”Just tällä viikolla sanoin, ett meilläkin alkaa nää helpot perheet käydä vähiin ja toki meilläki sit on niinku tavallaan se oma porukka, jota tavataan harvakseltaan ja siellä pyörii se joku tukipalvelu. Mutta sit on toisaalta meilläkin enemmän eri sfääreihin niitä, jotka tarvii monenlaista tukea ja pitää tavata usein ja tavallaan sit just ne lastensuojelun kriteerit on tiukentunu ja se näkyy sit meilläkin. Meilläkin ollaan tekemisissä yhä monenlaisten haasteitten kanssa.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä a)

”Papereissa puhutaan ihan eri asiakaskunnista, kuin mitä täällä kuitenkin pyörii.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä i)

”Mulle on ollu yllätys siinä, että tän uuden lain aikaan, että se kynnys siirtyä lastensuojeluun on yllättävän korkee. Että kun aikasemmin oon tehny vuosia sitte vanhan lain aikaan lastensuojelua, niin silloin tosiaan siellä oli kaikenlaista, että tavallaan nyt ne mun asiakkaat, jotka on lapsiperheiden sosiaalityössä, niin ne olis entisen lain aikaankin aika työllistäviä. (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä b)

”Näissä perheissä on ainaki päihteet yks, mikä on semmonen, mistä siirretään. Ja lapset, joilla on mielenterveysongelmia, niin kyllä ne huolettaa. Aika paljon samoja meillä on kun teilläkin. Ei niissä (asiakkuuksissa) niinku sillai oo hirveesti suurta eroa, mut ehkä sitte vaan, että ei oo se huostaanoton tai sijoituksen uhka.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä h)

Asiakkuudet koettiin yhtäältä haasteiden osalta samanlaisiksi sekä lastensuojelun avohuollossa, että lapsiperheiden sosiaalityössä, mutta toisaalta myös yhteistyön kannalta asiakkaiden kanssa. Sekä lastensuojelun avohuollossa, että lapsiperheiden sosiaalityössä työkentelyn pohjalla oleva tieto pohjautuu siihen, mitä työntekijälle kerrotaan yhteistyötahoilta ja mitä asiakkaat haluavat itse kertoa. Lastensuojelukin perustuu kuitenkin vapaaehtoisuuteen tietyiltä osin, vaikka lapsen asiakkuus lastensuojelussa ei olekaan vapaaehtoista, toisin kuin se on lapsiperheiden sosiaalityössä.

”Kyllähän näihin perheisiin tai aika moniinkin liittyy semmonen näennäinen yhteistyössä oleminen. Kun kuitenkin on semmonen tunne, ettei kaikesta saa

nyt kiinni ja pääse käsiksi, että mikä tässä on tämä juttu, mutta sit on taas sitte se, että olis ku saippuanpalaa pyörittelit käsissä ja huolia on koko aika ja kaikkeen ollaan myöntyväisiä, mutta mitään ei kuitenkaan tapahdu.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä i)

Jotta sosiaalityöntekijä saisi lapsen tilanteesta tietoa ja pystyisi arvioimaan tämän tilannetta, joutuu sosiaalityöntekijä joskus ujuttamaan palvelua perheeseen lisätietojen saamiseksi. Yhteistyö koetaan tämän vuoksi asiakkaiden kanssa näennäiseksi. Samanlaista työtä joudutaan tekemään sekä lapsiperheiden sosiaalityössä, että lastensuojelun avohuollossa juuri sen vuoksi, että tietojen antaminen tai esimerkiksi tarjotun palvelun vastaanottaminen on asiakkaalle ja tämän perheelle vapaaehtoista. Ei myöskään lastensuojelu voi perhettä pakottaa ottamaan palvelua esimerkiksi perhetyötä vastaan, vaan se on perheen päätettävissä. Lastensuojelun avohuollon työ ei tee autuaaksi, vaan myös avohuollon sosiaalityöntekijät joutuvat tekemään asiakkaiden kanssa eräänlaista motivaatiotyöskentelyä. Tällainen palvelun ujuttaminen ei ole suhdeperustaisen työskentelyn tapa. Lapsen ja tämän perheen tulisi tietää, miksi he tukea tarvitsevat. Palveluista on tehtävä asiakassuunnitelma, joka on laadittava yhdessä asiakkaan kanssa. Yhdessä tekeminen ei onnistu, jos perhe ei tiedä omia haasteitaan. Toisaalta palvelun ujuttaminen perheeseen on perusteltua lapsen edun näkökulmasta, jos sosiaalityöntekijä ei muutoin saa tietoa lapsen elinympäristöstään.

”Meillä on tämmöstä troijan hevonen-tyyppistä toimintaa, että jollain ujutetaan palvelua perheeseen ja sit se palveluntuottaja rupee työstään niitä huolenaiheita.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä a)

”Varmaan samaa on käytetty lastensuojelussakin ja käytetään yhä sitä, että ku aatellaan, että perhe tarvitsee vaikka perhetyötä, niin lähetäänki eka keskustelemaan, että miten olis tämmönen ammatillinen tukihenkilö, jotka on ihan samoja työntekijöitä kuin ne, jotka tekee perhetyötä.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä c)

”Kun puhutaan yhteistyössä asiakkaan kanssa, ni kaiken rehellisyyden ja rakkauden nimissä täytyy kyllä sanoa, että se yhteistyö on joskus vähän niinku semmonen, että me annetaan ymmärtää, että me tehdään yhteistyötä. Se ei aina oo ruusunen ja kaunis kuin mitä yleensä jos puhutaan yhteistyön tekemi-

sestä, niin sehän on semmonen hyvä ja kiva.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä d)

6.1.3 Liian suuret asiakasmäärät sosiaalihuollossa

Sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä asiakkuuksia on saatu vähennetty tavoitteen mukaisesti lastensuojelusta, mutta sosiaalihuollossa asiakkuuksia on sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan liian paljon. Vaikka tavoite on ollut se, että asiakkaat saisivat tarvitsemansa palvelut helpommin, ei tämä käytännössä pääse toteutumaan, koska lapsiperheiden sosiaalityö on ruuhkautunut ja myös asiakkuudet siellä ovat yhä haastavampia. Muutos nähtiin näennäiseksi muutokseksi, koska lapsiperheiden sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät ovat suuria ja eräs sosiaalityöntekijä pohti, pitäisikö rimaa sosiaalihuoltolainmukaisiin asiakkuuksiin nostaa, jotta lapsiperheiden sosiaalityöntekijät ehtisivät vastaamaan kaikkien asiakkaiden tarpeisiin. Lapsiperheiden sosiaalityössä asiakkuudet ovat suurelta osin haastavia, jolloin riman alle ja ilman palvelua jäisi juuri ne kevyttä tukea tarvitsevat asiakkaat, mikä ei kuitenkaan olisi lainsäätäjän tavoite.

”Mä miellän sen koko lakiuudistuksen ajatuksen, että perhe sais helpommin apua, kevyemmin erilaisten tukitoimin, ilman sitä lastensuojelun raskautta ja stigmaa. Mä en oo vakuuttunu, että se toteutuu. Tavallaan se pullonkaula sieltä lastensuojelusta on vaan siirtynyt sosiaalihuoltoon ja sitte siellä joudutaan ikään ku rajaamaan niitä. Että tavallaan ne kevyemmät keissit ei sitten kuitenkaan, ei niitä pystytä ottamaan kun se massa on nyt sitten siellä. (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä i)

Lapsiperheiden sosiaalityöntekijöiden suuret asiakasmäärät nähtiin myös estävän laadukkaan sosiaalityön tekemisen. On arvioitu, että lastensuojelutyötä voidaan tehdä laadukkaasti silloin, kun yhdellä sosiaalityöntekijällä on asiakkaita 30–40 (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2017, 20). Tällaista arviota ei ole tehty lapsiperheiden sosiaalityön asiakasmäärän osalta. Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa erityisesti ennaltaehkäisyn näkökulmasta pidettiin tärkeänä, että sosiaalityöntekijä pystyisi keskittymään asiakkuuksiinsa ja tekemään laadukasta ennalta ehkäisevää työtä. Ei katsottu kenenkään eduksi, että lapsiperheiden sosiaalityössä on vähäisten resurssien vuoksi liian paljon asiakkuuksia yhtä sosiaalityöntekijää

kohden, mikä johtaa asiakkuuksien siirtoihin lastensuojeluun, koska ennalta ehkäisyssä ei onnistuta.

Sosiaalityöntekijä ei voi kieltäytyä myöskään ottamasta asiakkuuksia, sillä asiakasmääristä ei ole mitoitusnormeja (Nyrhinen 2016, 68). Lastensuojelun avohuollon puolella suurten asiakasmäärien haaste tunnistettiin kaupungissa B, koska sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan tilanne on aikaisemmin ollut lastensuojelussa yhtä heikko. Nyt lastensuojelun avohuollon toimintaa on kaupungissa kehitetty ja resursseja on enemmän, mikä on edesauttanut sitä, että sosiaalityöntekijä pystyy tekemään suunnitelmallisempaa työtä, mikä puolestaan nähtiin auttavan luonnollisesti asiakkaiden tilannetta. Sosiaalityöntekijöiden mukaan suunnitelmallinen sosiaalityö pitäisi mahdollistaa myös lapsiperheiden sosiaalityössä.

”Yhtä lailla se pitäis se suunnitelmallisuus mahdollistua jo siellä niinku sosiaalihuollon puolella, että ei jouduta niihin tilanteisiin, kun ei ehditä riittävästi tavata asiakkaita ja pysähtyä heidän asioiden äärelle, niin ne kärjistyvät ne tilanteet ja sitte ollaan lastensuojelussa.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä e)

”Kyllä mä ajattelen edelleen, että ei sosiaalityöntekijä voi tehdä työtänsä hyvin, jos sillä on vaikka 90 asiakasta. Jos ajatellaan, että ne asiakkaat, ketä siellä on, niin tarvii sitä sosiaalipalvelua, niin pitää olla myös niin paljon sosiaalityöntekijöitä, jotta se pystytään niinku tekemään. Jos nyt puhutaan niistä ennalta ehkäisevistä ja muista, niin kyllähän se ennalta ehkäsee myös jos sinne tämmösiin pakkotoimiin tai lastensuojeluun siirtymistä, jos se työntekijä ehtii kunnolla hoitaa sen homman.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä g)

”Jotenki mä aattelen, että jos tämmönen rajanveto tehdään, että just niinku lastensuojelu on käytännössä tämmöstä huostaanottopainotteista tai niinku tämmöstä hyvinkin niinku kriittistä kriisiytyvää asiakaskuntaa, niin toki siinä sosiaalihuollossa pitäis enemmän niitä pitää. Mut sit taas se resurssi pitäis enempi näkyä siinä. Asiakasmäärät on yli 70 ja jos siinä on kaksikin lasta, jotka on siinä rajapinnalla lastensuojeluun, niin nehän vie aivan jäätävän ajan.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä i)

6.2 Haasteet asiakassiirroissa

Kaupungissa A asiakkuus saattaa siirtyä siten, että lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijä ottaa yhteyttä lapsiperheiden sosiaalityöntekijään ja kertoo lapsen asioista, mutta he eivät aina tapaa lasta tai tämän perhettä yhdessä. Puolestaan lapsiperheiden sosiaalityöntekijä ottaa ensin yhteyttä avohuollon vastaavaan sosiaalityöntekijään, joka päättää siirrykö lapsen asiakkuus lastensuojeluun ja joka sitten vie asiakkuuden avohuollon tiimiin ja siellä katsotaan, kuka on jatkava sosiaalityöntekijä lapsen asioissa. Aina avohuollon vastaava ei kuitenkaan antanut lupaa siirtoon. Kaupungissa B lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät täyttivät siirtolistaa, josta lapsiperheiden sosiaalityöntekijät ottivat asiakkuuksia itselleen tietyn väliajoin, mutta keskustelun aikana kaikkia asiakkuuksia ei ollut siirtynyt. Lapsiperheiden sosiaalityöstä asiakkuus siirtyy lapsiperheiden sosiaalityön tiimissä, jossa mukana on myös avohuollon vastaava sosiaalityöntekijä. Näistä siirroista kuitenkin vielä keskustellaan ja arvioidaan avohuollon omassa tiimissä.

Sosiaalityöntekijät nostivat esiin tärkeäksi asiaksi sen, että nimenomaan sosiaalityöntekijän on arvioitava lastensuojelun tarve, kuten se laissakin säädetään. Lastensuojelun tarve tulisi olla mahdollista arvioida asiakkuuden eri vaiheissa, mikä on nimenomaan sosiaalityöntekijän tehtävä.

”Toi asiakkuus ohjaajalla mun näkökulmasta on ongelmallista jo silläkin, että eri asiakkuuden vaiheissakin pitää olla sosiaalityöntekijä, jolla on mahdollisuus eri vaiheissa ja eri tilanteissa arvioida sen asiakkuuden tilaa ja että onko tarpeen lastensuojelu. Sitä arviota pitää pystyä tekemään siellä shl:n puolellaki, että missä vaiheessa tässä niinku ollaan siinä tilanteessa, ett pitää ruveta miettiin lastensuojelun asiakkuutta ja sehän on sosiaalityöntekijän työtä.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä e)

Siirtoa helpottaisi yhteinen siirtopalaveri, jossa olisi mukana sekä edellinen että jatkava sosiaalityöntekijä. Tämä ei kuitenkaan aina onnistu sosiaalityöntekijöiden kiireen vuoksi. Tästä johtuen asiakkuuden siirrossa tärkeään arvoon nousee asiakasasiakirjat lapsen tiedoissa. Tästä johtuen sosiaalityöntekijät ovat riippuvaisia kirjauksista, joita lapsen asiakastietoihin on tehty. Puutteelliset kirjaukset ovat haaste asiakkuuden alulle. Avoin keskustelu

lapsen/perheen sekä edellisen ja jatkavan sosiaalityöntekijän välillä auttaa antamaan kuvaa asiakkaan tilanteesta. Tämä palvelisi sekä asiakasta, että jatkavaa sosiaalityöntekijää.

”No me ei nähdä lastensuojelun tekstejä, mut pyritään siihen, että siirtopalaverissa kun siirtyy lastensuojelusta meille ja me ollaan pyydetty viimein päivitetty asiakassuunnitelma siirrossa. Kyl mä oon kokenu, ett se on aika riittävää ollu. Satunnaisia tilanteita on ollu, ettei kukaan työntekijä lastensuojelusta ole päässyt mukaan, niin kyllä siinä tulee semmosta gäppiä.”
(Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä a)

”Just tässä yhdessä keississä, kun se pta (palvelutarpeen arviointi) oli tehty siellä aikuissosiaalityössä, niin mä sain vaan onnellisena puhelun, kun mun piti tavata perhe perjantaina, niin mä sain keskiviikkona puhelun, että täältä synnytyssairaalaista hei, ett tääl on asiakas, joak haluaa polikliinisesti kotiutua, mut tääl oli että pitää soittaa sulle. Tavallaa se, että mul on tietona niinku pari riviä tekstiä, niin siitä on tosi mielenkiintoinen lähteä sanoo, että no koittakaa jos nyt ei ihan vielä tänään, katotaan huomenna.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä d)

Mut sillon, ku ollaan siirretty silleen, että ollaan sovittu etukäteen, että on se palaveri ja ollaan ehkä jo ehditty keskustelemaan siitä asiakkaasta etukäteen ja sit ollaan ihan oikeesti saman pöydän ääressä palaveeraamassa ehkä antamassa jotain jos on joku palveluntuottaja mukana, niin heki on siinä samassa pöydässä, niin on ehkä jotenki semmosii kaikista toimivampia.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä c)

Meillä on ollu poikkeuksellisen huono vuosi takana meidän yksikössä, että sit jos ei ihan välttämätöntä oo, niin sit on menty ihan vaan läpsystä. Mut varmaan jos vaan ollu mahdollista, niin pidetään kyllä yleensä (siirtopalaveri).”
(Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä a)

6.2.1 Lapsen tilanteen kompleksisuus rajapintatyössä

Perheiden tilanteet vaihtelevat ja tuen tarve muuttuu. Tämä osaltaan vaikeuttaa sitä pohdintaa, pitäisikö lapsen asiakkuus siirtää vai ei. Välillä asiakkaan tilanne saattaa näyttäytyä hyvältä, mutta välillä voi tuntua, ettei mikään auta. Pohdittavana on, missä vaiheessa on oikea aika siirtää asiakkuus, sillä on ikävää kaikille osapuolille, jos asiakkuus siirtyisi vähän väliä tiimien välillä ja yhtä tiheään vaihtuisi myös sosiaalityöntekijä. Rajapinnan ongelmana nähtiin nimenomaan vaihtelu lapsen tilanteessa. Koska ihmisten tilanteet eivät koskaan pysy samana, vaan tilanteet vaihtelevat, on haastavaa arvioida oikea ajankohta asiakkuuden siirrolle. Asiakassirroissa tuli esille tiimien välillä oleva kitka, jota osaltaan kuvaa seuraava keskustelupätkä:

- ”Mä mietin, etteihän perheiden tilanteet oo koskaan sellasia stabiileja, että on joko perhepalvelua tai lastensuojelua, vaan tilanteet vaihtelee myöskin, että se on tietysti aina haasteellista, kun perhe siirtyy lastensuojelun asiakkuuteen tai lapsi. Niin se tilanne saattaa myöski olla sillä lailla, että tukitoimet on tehokkaita ja sit voitais siirtää takasi perhepalveluihin, mut siinä usein tulee se, että jotenki ne jää pyörimään tohon lastensuojeluun. Ne liikkuu meillemme, mutta ei välttämättä yhtä joustavasti pois päin, vaikka ei välttämättä ihan sellasta lastensuojelullista suojelun tarvetta olisikaan..” (Avohuollon sosiaalityöntekijä f)

- ”Se on just näiden rajapintojen ongelma.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä i)

- ”Se on varmaan molempin päin, ettei se oo vaan toisinpäin. Jos meillä on arvioitu, että me ei ehkä enää pärjätä tai ei riitä meidän tuki.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä h)

Lastensuojelun avohuollosta asiakkuuden siirtoa voidaan miettiä niissä tapauksissa, joissa huolet ovat vähentyneet, perheen pärjääminen parantunut ja täten palveluita on vähennetty. Lastensuojelun avohuollosta asiakkuuden siirtoa voidaan miettiä käytännössä silloin, kun perheen tarvitsemat palvelut ovat myönnettävissä lapsiperheiden sosiaalityöstä. Lastensuojelun avohuollon asiakkuutta on mietittävä niissä tapauksissa, joissa on tarve palveluille, jotka ovat myönnettävissä erityispalveluna lastensuojelun puolelta. Lapsen suojelun tarve on yksi kriteeri sille, että asiakkuus siirretään lapsiperheiden sosiaalityöstä lastensuojeluun.

Tällaiset lastensuojelulliset huolet liittyvät muun muassa vanhempien tai lapsesta huolta pitävien aikuisten päihteiden käyttöön.

”Tietysti myös se, millasta palvelua tarvii, niin sekin määrittää, että mitä annetaan sosiaalihuollon puolelta sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita ja sit taas, mitkä on oikeesti lastensuojelun tukitoimia.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä e)

Yksi sosiaalityöntekijä kuvasi asiakkuuksia eräänlaisena aallokkona. Jos asiakkaan tilanne näyttäytyi riittävän hyvänä riittävän pitkän aikaa, vaikka vähän saattaa olla heijaamista, mutta tilanne pysyy suhteellisen tasaisena, alettiin pohtimaan, voisiko asiakkuus siirtää lapsiperheiden sosiaalityöhön. Jos taas asiakkuuden tilanne kriisiytyi vähän väliä, mistä kertoi useat lastensuojeluilmoituksetkin ja tilanne oli kovaa aallokkoa, ei asiakkuutta lähdetty siirtämään, vaikka tilanne saattoi aallokon tavoin välillä rauhoittuakin. Asiakkuuden kokonaistilanteen arvioimiseksi kirjaukset ovat tärkeä työväline sosiaalityöntekijälle. Kirjauksista on nähtävissä asiakkuuden historiaa.

”Ne on ehkä jotenki tällaset, että niitä asiakkaita, joilla on palveluita ajettu alas, niin niiden kohdalla oon lähteny pohtiin, että meniskö tää lapsiperheiden sosiaalityössä.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä c)

”Mut sit siinä on se, että kun on ite vasta vähän aikaa työskennelly näiden asiakkaiden kanssa, niin se aallokko pitää kattoo asiakkuudesta ja sieltä papereista, joka tietenki vie tietyllä tavalla enemmän aikaa. Sit ku alkaa siinä alkaa joku huostaanoton valmistelu, niin silloin se yleensä levahtaa sieltä silmille, että hei tää on toistunu aina näin, että vaikka kuukausi on menny kivasti, niin sit menee puol vuotta päin honkia ja sit saadaan palvelut kuntoon ja sit taas menee.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä d)

”Mä jotenkin aattelen, että se siihen kulminoituu, että lapsella on suojelun tarve, mitä omat vanhemmat ei ilman viranomaisapua voi toteuttaa.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä e)

Lapsiperheiden sosiaalityössä asiakkaat jaettiin yhtäältä perheisiin, jotka pärjäävät sosiaalihuoltolain nojalla myönnettyllä palvelulla tai myönnettyillä palveluilla ja toisaalta asiakkaisiin, joiden tilanne ei kaikista myönnetyistä palveluista huolimatta lähtenyt paranemaan. Tällöin, jos perheeseen oli myönnettyä jo useampi palvelu, alettiin lapsiperheiden sosiaalityössä pohtia lastensuojelun avohuollon asiakkuuden tarvetta. Myönnettyiltä palveluilta odotettiin vastinetta, että tilanne kohenisi perheessä. Erityisesti silloin, jos perheeseen on myönnetty paljon työskentelyä, odotetaan tilanteen perheessä paranevan.

”Tai sitte jos meiltä järjestetään perhetyötä joku lähes 50 tuntia kuukaudessa, niin onhan se aika paljon, ett sit tavallaan pitää miettiä, ett onks se oikeesti semmonen tähän meidän palveluihin kuuluva.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä b)

”Onhan siellä just siinä laissa, että kun perhepalvelut eivät ole riittäviä, niin sitte on siinä kriteerinä lastensuojeluun. Mut sehän siinä onkin sitte, että mikä on riittävä.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä i)

”Se, mitä noissa lapsiperheiden tiimeissä pyöritellään, on niitä, kun on yritetty tukihenkilöä ja perhetyötä ja ohjausta ja neuvontaa, muta tuntuu, ettei tilanne etene mihinkään, että se pysyy samana tai pahenee, niin on ollu varmaan sellasia, että mietitään että olisko lastensuojelu sitte.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä h)

6.2.2 Sijoituskypsinä lastensuojeluun

Vaikka toisaalta koettiin, että asiakkuuksissa sekä sosiaalihuollossa että lastensuojelussa on paljon samankaltaisuutta, oli lastensuojelussa paljon kriisiytynyttä asiakaskuntaa. Sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä sosiaalityöntekijät kokivat, että yhä haasteellisemmat asiakasperheet ovat lastensuojelussa. Niin sanotut helpot asiakkaat ovat lastensuojelun avohuollossa vähentyneet selkeästi lakiuudistuksen jälkeen. Tähän uskotaan vaikuttaneen juurikin se, että sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä erilaisia palveluja kuten perhetyötä, tukihenkilöä ja tukiperhettä voidaan myöntää lapsiperheiden sosiaalityöstä eikä lastensuojelun asiakkuutta tarvita, jotta voidaan näistä palveluista tehdä päätös. Ennen lakiuudistusta lastensuojelussa saattoi olla lapsia, jotka tarvitsivat esimerkiksi tukiperheen, mutta välttä-

mättä minkäänlaista lastensuojelullista huolta ei edes ollut. Asiakkuus tarvittiin kuitenkin, että oli joku taho, joka teki palvelusta päätöksen. Toki osaltaan lastensuojelun avohuollosakin on helpompia asiakkuuksia, joiden kohdalla siirtoa ollaan miettimässä tai tekemässä lapsiperheiden sosiaalityöhön ja jolloin liikutaan tiimien välisellä rajapinnalla. Koska haasteellisimmat asiakkuudet ovat lastensuojelussa, ei toisaalta voida ihmetellä lakiuudistuksen aiheuttamaa stigmaa lastensuojelun asiakkuuksille.

”Joo, ja sit varmaan tosta stigma-asiasta, että varmaan tällaselle asiakaskunnalle on jäänyt epäselväks se, että mikä tää muutos on ollu, eli vieläkin edelleen puhutaan lastensuojelusta, että se on tää kaikki.” (Sosiaalityöntekijä g, avohuolto)

”Toisaalta se on taas ehkä eriyttänyt, niinku vahvistanu sitä lastensuojelun stigmaa entisestään, koska sinne tavallaan päätyy ne kaikista eniten tukea tarvitsevat keissit.” (Sosiaalityöntekijä f, avohuolto)

Voidaan todeta, että suurelta osin samat palvelut ovat myönnettävissä lapsiperheiden sosiaalityöstä sosiaalihuoltolain nojalla kuin mitä lastensuojelun avohuollon puolella on tarjota. Lisäksi tarjottujen palvelujen ja tukitoimien vastaanottaminen on perheelle vapaaehtoista huolimatta siitä, onko lapsen asiakkuus lapsiperheiden sosiaalityössä vai lastensuojelun avohuollossa. Tästä syystä nähtiin johtuvan, että kriteerit lastensuojelun asiakkuuteen ovat tiukentuneet ja kynnyks nousnut. Tästä johtuen on asiakkuuden siirto lastensuojeluun perusteltua käytännössä vain silloin, kun on tarve avohuollon tukitoimille ja perhe on vastaanotettava tai silloin, kun sijoituksen tai huostaanoton kriteerit täyttyvät.

”Se on ihan totta, että ne on jotenkin tiukentunu ne kriteerit, ett miten me katotaan sitä et kuka ylipäättään otetaan lastensuojeluun asiakkaaksi, ett just sen takia ett monia palveluita on mahollista järjestää ilman ett tarvii sitä lastensuojelulain kautta järjestää. Niin varmasti just se on tiukentanu myös sitä miten me katotaan niinku, että täytyykö ne lastensuojelun kriteerit vai riittääkö se sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä c)

Kriteereiden tiukentuessa joudutaan lapsiperheiden sosiaalityössä yrittää asiakasperheen kanssa hyvinkin pitkään ennen kuin lastensuojelun asiakkuutta voidaan miettiä. Asiakkaalla ja/tai tämän perheellä taikka vanhemmilla saattaa olla hyvin monenlaista haastetta ja palveluiden ja tuen tarve on suuri. Lapsiperheiden sosiaalityössä erityisesti joudutaan pohtimaan rajapintaa lastensuojeluun hyvin paljon. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan lapsiperheiden sosiaalityöstä asiakkuudet siirretään sijoituskypsinä lastensuojeluun, jos ehkäisevällä lastensuojelulla ei ole saatu riittävää muutosta aikaan.

”Niinku että yritetään kattoo kaikki kortit loppuun. Ja siitä voi tulla vähän semmonen ikäväkin asetelma, että lastensuojelun avohuollon tehtäväksi jää sijoitella lapsia ja se on aika epäkiitollinen asetelma.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä a)

”Joo ja plus se, että vaikka on tukitoimia niin eivät tuota vastinetta, nii se on ehkä semmonen, että jos aina vaan tulee uusia ilmoituksia ja uusia ilmoituksia, niin sitte että mitäs nyt sitte. Nii jotenkin ehkä ajattelee, että oisko teillä jotain vielä syvempää osaamista tähän. Tai jos alkaa tosiaan olla jo sen tyyppinen kysymys, että pitää miettiä pitäiskö sijoittaa lapsi.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä b)

”Tottakai se on jos kattoo työntekijän näkökulmasta, niin joo aikalailla liukuhihnalta huostaanotosta seuraavaan. Olikohan meillä kaks viikkoa, ettei ollu yhtäkään kuulemisia ja nyt kalenterissa on nyt taas ihan kyllä riittävästi.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä d)

”Kyllä mä koen, että silloin ku mä oon palannu äitiyslomalta, niin mä oon tehny pääasiassa huostaanottoja sen jälkeen, että aika huostaanottopainotteisesti. Kyllä se on enemmän huostaanottoihin keskittyvää se meidän työ.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä g)

Ennen sosiaalihuoltolain uudistusta lapsi sai tukitoimet lastensuojelun asiakkuudessa, mutta jos tuki ei ollut riittävää ja tilanne paheni siten, ettei lapsi voinut enää kotona asua, jouduttiin lapsi sijoittamaan tai ottamaan huostaan. Lapsiperheiden sosiaalityö ja lastensuojelun avohuollon rajapinta myötäilee pitkälti tilannetta, joka oli ennen sosiaalihuoltolain uu-

distusta. Nykyinen sosiaalihuoltolaki antaa mahdollisuuden siihen, että lapsiperheiden sosiaalityössä yritetään lapsen asioita ja tilannetta kohentaa niin kauan, kunnes sijoituksen tai huostaanoton kriteerit täyttyvät. Lastensuojelun kriteerit ovat nousseet niin korkealle, että käytännössä sijoituksen ja huostaanoton uhka ovat selkeät perustelut asiakkuuden siirrolle. Voidaanko enää puhua ehkäisevästä lastensuojelusta, jos lapsiperheiden sosiaalityössä pyritään korjaamaan lapsen tilanne siten, että sijoituksen tai huostaanoton uhka poistuu? Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan muutos on lakiuudistuksen myötä näennäinen.

6.3 Rajapinnalle jääneet lapset

6.3.1 Vastahakoiset vanhemmat

Sekä sosiaalihuollossa että lastensuojelussa ongelmana ovat perheet, jotka eivät suostu ottamaan tukea vastaan. Sosiaalityöntekijä, joka oli ollut lastensuojelussa sosiaalityöntekijänä ennen lakiuudistusta, koki, että lakimuutos ei ole tuonut helpotusta niihin asiakkuuksiin, joista ei saa otetta. Kun kriteerit eivät täyty puuttua perheen sisäisiin asioihin, eli käytännössä kriteerit lapsen sijoitukseen tai huostaanottoon eivät täyty, ei lasta ja tämän perhettä pystytä auttamaan.

”Ei sitä (asiakkuutta) välttämättä siirretä, mut sitä pitää miettiä, täyttyykö ne kriteerit sinne (lastensuojeluun). Eihän ne kaikki sitte lastensuojeluun siltikään siirry (vaikka perhe ei ottaisi palvelua vastaan). Ne jää sitte vähän niinku välitilaan, missä ne olis ollu ennen tätä lakimuutosta. Että tavallaan, ei se oositä mihinkään muuttunu sitte kuitenkaan.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä i)

Sosiaalityöntekijät kokivat kuormittavana tilanteet, joissa tiesi, että perheessä on jotain epäselvää, mutta koska perhe, eli käytännössä lapsen vanhemmat eivät tukea suostuneet ottamaan vastaan, ei heitä voitu tilanteessa tukea. Tällöin käytännössä lapsi jää lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnalle, jolloin kumpikaan taho ei pysty perhettä auttamaan. Lakimuutoksella ei ole helpotettu tukea lasta, jonka vanhemmat kieltäytyvät tarjotusta tuesta, mutta riittävät kriteerit lapsen sijoitukseen ei ole, jolloin käytännössä

tännössä joudutaan odottamaan, että perhe itse saa tehtyä tilanteeseen muutoksia tai lapsen tilanne kotona huononee ja lapsi joudutaan lopulta sijoittamaan.

”Kun aikasemminki se ongelmaryhmä oli just nämä, että tulee lastensuojeluilmoituksia, huoli on, mutta perhe ei kykene tai halua ottaa tukea vastaan, mutta minkään sijoituksen kriteerit ei täyty, niin ne oli ennenki haasteena ja ne on edelleenki haasteena. Niitä ei oo niinku ratkassu sitä tää lakimuutos millään tavalla, että mitä niiden kans pitäis tehdä ja kuka niille vois jotain tehdä.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä i)

”Ja se onki yks porukkansa, jos mietitään minkälaisia perheitä ja haasteita heillä on, niin juuri tää, jotka ei ota mitään vastaan ja silti nähdään se tuen tarve ihan selkeesti. Kyllä meillä niitäkin on aika paljon.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä e)

”Ja ne on äärimmäisen turhauttavia, kun ei pysty auttamaan, kun tukea ei oteta vastaan eikä kriteerit täyty.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä f)

Haasteeksi koettiin se, että perhe voi käytännössä tehdä, mitä haluaa, kunhan ei ole mitään pakkotoimenpiteiden perusteita eivätkä sijoituksen tai huostaanoton kriteerit täyty. Jos tilanne on lapsiperheiden sosiaalityössä erityisen haasteellinen, eikä perhe suostu tai kykene yhteistyöhön, niin sosiaalityöntekijän mahdollisuutena on todeta perheelle, että tilanteessa tarvitaan konsultoida lastensuojelua. Koettiin, että joillekin tämä tehoaa toisille ei. Sosiaalityöntekijät kokivat, etteivät mielellään erityisesti uhkaile lastensuojelulla, mutta se on tosiasia siinä kohtaa asiakkaan kanssa. Lastensuojelun avohuollossa puolestaan joudutaan käyttämään sijoitusuhkaa, jos tilanne äityy pahaksi. Näissäkään tilanteissa lasta ei kuitenkaan voida ilman perustetta sijoittaa kodin ulkopuolelle, vaan on käytännössä odotettava, että tilanne menee niin pahaksi, että kriteerit täyttyvät. Koska kuten aiemmin jo todettiin, eivät sosiaalityöntekijät lastensuojelussakaan voi päättää, ottaako perhe tarjottua tukea vastaan.

”Ne, jotka teillä siellä shl-puolella ei ota tukitoimia vastaan, eikä oikein etene mihinkään, niin kyllähän se näkyy sit meillä myöskin se sama. Onhan meilläki kaikki muut palvelut vapaaehtoisia, kaikki tukitoimet paitsi kiireelli-

nen sijoitus ja huostaanotto. Tavallaan samojen ongelmien kanssa painitaan kuitenkin sitte meilläkin.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä e)

”Nii ett ehkä jotenki meillä tavallaan on se, että lastensuojelussa kaikki on vapaaehtoista siihen saakka, kunnes huostaanoton kriteerit ei täyty.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä d)

6.3.2 Ennaltaehkäisevien palvelujen riittämättömyys

Peruspalveluiden kohdalla kuten koulun ja neuvolan resurssipula nähtiin yhdeksi haasteeksi, joka vaikuttaa sosiaalityöhön. Tämä näkyi yhteistyötahojen tekemissä lastensuojeluilmoituksissa. Erityisesti lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät kokivat, että heidän tehtävänä on paikata, jos jonot peruspalveluihin ovat liian pitkiä tai oikeanlaista palvelua ei ole lapselle antaa. Riittämättömien peruspalvelujen vaikutus on todettu uhka jo aiemmin (Alhanen 2014, 40). Yhteistyökumppaneiden riittämättömät resurssit saattoivat johtaa sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan jopa lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle.

”Ilmoituksissahan se näkyy varsinkin, että tulee, että asiakas tarvitsee sitä ja tätä ja tuota, mutta meillä on nyt puolen vuoden jonot, niin tehdään lastensuojeluilmoitus sillä perusteella ja toivotaan, että me hoidetaan.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä i)

”Näky mun mielestä myös niinku koulussa ja ehkä varhaiskasvatuksenkin puolella se, että tavallaan kouluissa esimerkiksi kuraattoreita on liian vähän tähän väkimäärään nähden tässä kaupungissa, ett niillähän on aivan hurjat määrät oppilaita per kuraattori, nii eihän siellä kukaan voi ehtiä autaan lapsia. Sehän olis sitä ensisijaista, että kouluissa puututaan niihin huoliin, mitä siellä tulee ilmi, mut sit ne myöskin ohjautuu meille.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä e)

”Nii tai sit tää peruspalvelukysymys. Jos perheneuvolaan on usean kuukauden (8) jono, niin must on ihan hullua ajatella, kun jonnekihan ne pitää ne huolet mennä hoitamaan niin sitte se paisuu tavallaan se perhepalveluiden

asiakaskusta valtavan isoksi, kun ne ei saa sieltä aiemmin.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä g)

”Sama mun mielestä näkyy psykiatrialla, jonne lapset ja nuoret jonottaa osastopaikaa ja sillä välin nähdään, ettei ne voi kuitenkaa kotona olla, nii sehän jää lastensuojelun tehtäväksi sijottaa ne sen takia, ettei oo antaa sitä niinku kohdennettua psykiatrissa hoitoa juuri siinä hetkessä, mikä olis varmasti sen lapsen ensisijainen tarve. Sit lastensuojelu vähän tämmönen viimesijanen taho, joka sitte hoitaa ja paikkaa niitä, mitä muut palvelut ei välttämättä pysty toteuttaa.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä e)

Resursseja ei sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan ole riittävästi yhteistyökumppaneiden palveluissa, mutta ei myöskään lapsiperheiden sosiaalityössä. Riittämättömät resurssit vaikuttavat sosiaalityöntekijöiden kokemana siihen, ettei lastensuojelun avohuollosta saada asiakkuuksia siirrettyä lapsiperheiden sosiaalityöhön. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lapsi on lastensuojelun asiakas, vaikka minkäänlaista lastensuojelullista huolta ei ole. Jotkut sosiaalityöntekijät olivat ratkaisseet asian siten, että he olivat muuttaneet asiakkuuden sosiaalihuoltolain mukaiseksi, mutta pitivät asiakkuuden silti itsellään. Sosiaalityöntekijät kokivat, että oli parempi pitää asiakas itsellään kevyemmän tuen antamiseksi kuin sulkea asiakkuus, koska oman onnensa nojaan asiakasta ei haluttu jättää. Aina tähän ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta, vaan asiakkuus oli suljettava. Vastuuta ei voinut ajatella antaa muille yhteistyötahoillekaan kuten koululle, koska oli vaikea määritellä asiakkaan tuen tarvetta tarkkaan. Tämä puolestaan söi lastensuojelun resursseja sellaisilta lapsilta, jotka tosiasiallisesti olisivat lastensuojelun tukitoimien tarpeessa.

Pösön artikkelissa vuonna 2010 on todettu, että lastensuojelussa on ja sinne otetaan sellaisia lapsia, joiden tilanne ei ole sellainen, että he olisivat lastensuojelun tarpeessa. Tällöin oli koettu, että lastensuojelun rajapinnalla oli sellaisia lapsia, jotka eivät olisi lastensuojelun asiakkaana jos toisenlaisia palveluita olisi ollut saatavilla. Sosiaalityöntekijän näkökulmasta näyttäytyi siltä, että varhaisen puuttumisen palveluita tai tukitoimia ei ole riittävästi, koska käytetään lastensuojelun keinoja, vaikka tilanteet eivät vaatineetkaan lastensuojelun asiakkuutta. (Pösö 2010, 332-333.) Tähän ongelmaan ei sosiaalihuoltolain uudistus ole saanut muutosta aikaan sosiaalityöntekijöiden kokemusten perusteella.

”Ja sillä lailla just jos ajattelee sitä lain uudistusta, nii kunnan rakenteet ei oo ehkä ihan niinku pysyny sen lakiuudistuksen mukana, mikä totta kai tuo niitä rakenteellisia reunaehtoja sille toiminnalle.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä d)

”Resurssia tarttis ihan ehdottomasti sinne teidän suuntaan enemmän, että se toimis. Ja voitais sit siirtää myös sinnepäin paremmin.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä c)

”Tukitoimet voi olla tehokkaita (lastensuojelussa) ja sit voitais siirtää takasi perhepalveluihin, mutta siinä usein tulee se, että jotenki ne jää pyörimään tohon lastensuojeluun. Ne liikkuu meillemme, mutta ei välttämättä yhtä joustavasti pois päin, vaikka ei välttämättä ihan sellasta lastensuojelullista suojelun tarvetta olisikaan.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä f)

6.3.3 Asiakassirtojen epäonnistuminen

Tilanteissa, joissa lapsen tilanteen kriteerit eivät riittäneet lastensuojelun avohuollon asiakkuuteen, oli perheellä tuen tarve suuri.

”Jotenki sillai, että tietysti ne on sellasia perheitä, että niissä on paljon palveluita, että harvoin olis vaan vaikka perhetyötä, että yleensä on kaikki tuki-perhe, perhetyö, on vanhemmilla psyk.polille hoitokontakti tai jotain tämmöistä ja kotipalvelua.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä b)

”Siinä kohtaa, jos ne kriteerit ei vielä täyty, niin lastensuojelun vastaus on meille, että me jatkaisimme sillä samalla tukipalvelusetillä. Sillai voidaan ajatella, että siinä mielessä on (tuki riittävää).” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä a)

Kun kriteerit eivät vielä täyty lastensuojeluun, on perheessä yleensä suurta tuen tarvetta. Ei välttämättä ole riittävää ainoastaan yksi palvelu kuten perhetyö, vaan tuen tarve on moninaisempaa. Lapsiperheiden sosiaalityössä tulisi olla resursseja myöntää tarvittavia palveluja. Jos kriteerit eivät lastensuojeluun täyty, mutta ei ole myöntää riittäviä palveluja lapsi-

perheiden sosiaalityöstä, on vaarana, että lapsi jää lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnalle.

Joissakin tilanteissa lapsen asiakkuus on puolestaan suljettu lastensuojelussa, eikä jatkoa ole sovittu lapsiperheiden puolella, koska siirto ei ollut mahdollinen. Näissä tapauksissa lapsi selvästi tippuu rajapinnalle. Lapsi saattaa lastensuojeluasiakkuuden jälkeen olla sosiaalihuoltolain mukaisen tuen tarpeessa, mutta tuki ei käytännössä aina ole mahdollista.

”Mä oon sit ainaki sulkenu niitä asiakkuuksia, jos niitä ei oo saanu siirrettyä.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä g)

Sosiaalityöntekijät saattavat kokea painetta asiakkuuksien sulkemiseen siinä toivossa, että asiakasmäärät laskisivat, kuten tulee esille seuraavassa avohuollon sosiaalityöntekijän kommentissa:

”Se resurssointi on ehkä väärässä paikassa. Ja toki just se, ett meillä on koko ajan suuret tavoitteet meilleki, että pitäis niitä asiakasmääriä saada laskemaan laskusuuntaisiksi, niin mihin me saadaan ne laskusuuntaisiksi, jos meillä on kuitenkin sellainen olo, ettei me voida niitä oman onnensa nojaan jättää. Resurssia tarttis ihan ehdottomasti sinne teidän suuntaan enemmän, että se toimis. Ja voitais sit siirtää myös sinnepäin paremmin.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä c)

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan lapsiperheiden sosiaalityöntekijöiden suurten asiakasmäärien vuoksi ei lastensuojelun avohuollosta ole saatu asiakkuutta siirrettyä. Sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan kunnan resurssit eivät ole kohdennettu oikein, mikä ei palvele sosiaalihuoltolain uudistuksen tavoitetta ennalta ehkäisevästä lastensuojelun työstä. Molemmissa kaupungeissa lastensuojelun avohuollossa oli huomattavasti suurempi määrä sosiaalityöntekijöitä kuin lapsiperheiden sosiaalityössä. Lakiuudistuksella on ollut vaikutusta lastensuojelun avohuollon asiakasmääriin. Lakiuudistuksen myötä on saatu laskemaan lastensuojelun avohuollon asiakasmääriä, mutta jotka ovat käytännössä siirtyneet lapsiperheiden sosiaalityöntekijöille. Aiemmin paine on ollut lastensuojelussa, mutta lakimuutoksen myötä paine on osaltaan siirtynyt lapsiperheiden sosiaalityöhön.

”Se resurssointi-kysymys on tosi iso kysymys ollu, koska ikään ku sillon yhes vaihees ku teillä oli todella huonot resurssit, niin meillehän ilmoitettiin, että vaikka olis asiakkaita, jotka ei enää tarttis olla lastensuojelun asiakkaine, vaan pärjäis lapsiperheiden palveluissa, nii me ei saatu siirtää.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä c)

Sosiaalityöntekijät tekivät keskustelussa vertailua siitä, miten paljon työntekijöitä tiimeissä on:

- ”Ja just semmonen iso juttu täs on, mikä me ollaan ainaki tykätty, että me puhutaan että tää resurssointiero, ett meillä on kolme sosiaalityöntekijää, yks sosiaaliohjaaja ja yks palvelusihiteeri ja mikäs se teidän vollymi nyt olikaan?” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä a)

- ”Varmaan meil on jotain 10 tai 11 sosiaalityöntekijää ja siihen päälle vielä ohjaajat.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä c)

Resurssien puutteen lisäksi asiakkuuden paikkaa määrittää sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan näkemuserot sosiaalityöntekijöiden välillä. Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden keskuudessa oltiin tiukempia siinä, millaiset asiakkuudet lastensuojeluun kuuluvat. Lapsiperheiden sosiaalityöntekijät puolestaan kokivat, että vaikka lähes samat palvelut ovat myönnettävissä lapsiperheiden sosiaalityössä, ei heidän keinonsa muutokseen ole riittävät. Molemmissa kaupungeissa lastensuojelun sosiaalityöntekijät tai vastaava sosiaalityöntekijä päätti lopulta asiakkuuden siirrosta. Vaikka lapsiperheiden sosiaalityöntekijä olisi arvioinut lastensuojelun tarpeen, saattoi näkemys olla eri lastensuojelun puolella. Kaupungissa B saattoi lisäksi olla tilanne, että avohuollon vastaava sosiaalityöntekijä oli arvioinut lastensuojelun tarpeen ja asiakkuuden tarpeen, mutta asia vielä käsiteltiin avohuollon tiimissä, jossa saatettiin päättää toisin.

”Meidän avohuollon tiimin vastaava sosiaalityöntekijä käy joka viikko teidän shl-tiimin yhteisessä tiimissä, jossa on arviointi samassa. Ja te otatte varmaan siellä ne esille, jotka on arvioitu, että ne ois ehkä siirtyviä meille. Ja se keskustelu käydään ehkä siellä tiimissä. Ja meidän vastaava tuo ne meidän tiimille niinku siirtyvinä asiakkaina. Toki me joissaki tilanteissa käydään vielä sitte keskustelua meidänkin tiimin kesken niitä taustoja läpikäymällä. Että

tavallaan ei se aina niinku perustu pelkästään sen meidän vastaavan arvioinniksi, vaan me arvioidaan myöski tiiminä sitte vielä.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä e)

”Jotenki sitä on miettiny, että tottakai toi menee lastensuojeluun ja sit on konsultoinu johtavia sossuja lastensuojelusta ja sit on, että jatkatte vaan, niin ehkä mä nyt pikkuhiljaa alan oppimaan tän linjauksen, että miten se menee.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä b)

”Onhan tässä varmaan sellasta niinku jännitettä meidän välillä. Siis sitä, että te arvioitte seillä ja sitte me ruvetaan taas miettimään, että no onko tää nyt sitte ja sit se, että onhan silläkin varmaan merkitystä, että mihin se työntekijä on siellä tottunu. Joku voi vaan aatella siellä sosiaalihuoltolain palveluissa, että tää on nyt ehdottomasti lastensuojelua ja sit ku se tulee meille, niin sit me ollaan, että no ei tää nyt oikeen ollukaan. Meillä voi olla niinku se tottuminen siihen niihin ongelmien vakavuuteen vähän erilainen.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä g)

Edellä esitetty sitaatti osoittaa, että rajapinnan tulkinnanvaraisuus ja epäselvyys on omiaan aiheuttamaan työntekijöiden välille jännitettä. Tämän vuoksi onkin tärkeä miettiä kehittämiskäytännöksi rajapinnalle työskentelyyn, jotta sosiaalityöntekijät voisivat toimia asiakkaidensa parhaaksi ja antamaan heidän tarvitsemansa tuen.

Asiakkuuden paikkaa määrittää sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan osaltaan sekä näkemuserot että (henkilöstö)resurssit. Nämä saattavat tiputtaa lapsia rajapinnalle. Lapsiperheiden sosiaalityössä koettiin, että asiakkuutta on vaikea siirtää lastensuojeluun tiukkojen kriteereiden vuoksi, mutta lastensuojelun avohuollossa puolestaan koettiin, ettei heillä puolestaan ole mahdollista siirtää asiakkuutta lapsiperheiden sosiaalityöhön resurssipulan vuoksi. Vaikka lastensuojelullista huolta ei olisi enää, jää asiakkuus silti lastensuojeluun tai lapsen asiakkuus sulejtaan kokonaan. Lisäksi prosessi asiakkuuden siirtoon lastensuojelun avohuollosta lapsiperheiden sosiaalityöhön ei ollut riittävän selkeä. Lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnalle jää käytännössä lapsia, joiden asioita ei tunnu kukaan ottavan vastuuta.

Seuraava keskustelu kuvaa johtamisen tärkeyttä. Yksikön johdolla ja vastaavilla sosiaalityöntekijöillä on suuri rooli asiakkuuksien siirtojen onnistumisissa. Tilanne on haastava, jos yksittäisen sosiaalityöntekijän harteilla on varmistaa asiakkuuden siirto.

- *"Me ite arvioidaan. Meidän tiimissä ei käsitellä semmosia, että me ollaan arvioitu, että ei oo tarpeen enää lastensuojelun asiakkuutta pitää, vaan se riittäis se shl ja että vois olla siirron paikka. Ei semmosia meidän tiimissä käydä."* (Avohuollon sosiaalityöntekijä e)

- *"Eiks se oo näin ajateltu, että meidän vastaava veis ne sinne yhtenä ryp-päänä sinne teidän tiimille, mut ei se jotenki jostain syystä oo toteutunu."* (Avohuollon sosiaalityöntekijä g)

- *"Jossain kohtaa oli siirtolista, mut se ei jotenki oikeen oo toteutunu."* (Avohuollon sosiaalityöntekijä e)

- *"Mä en tiedä, että mikä se ongelma siinä on, että miksi niitä ei sitten saa siirrettyä. Mihin se niinku tavallaan tyssää, nii mä en tiedä."* (Avohuollon sosiaalityöntekijä g)

- *"Mä luulen, että se tyssää siihen asiakasmäärään."* (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä i)

- *"Nii, kukaan ei pysty ottaan."* (Avohuollon sosiaalityöntekijä g)

- *"Mä muistan, että jotaki on tullu niitä listoja, mä muistan, että niitä on jaet-tuki, mut ei varmaan siinä määrin kun pitäis."* (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä i)

- *"Nii, ei ehkä sitä koko listaa, mitä oli laitettu."* (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä h)

- *"Semmosta listaa ei meidän tiimissä oo käsitelty, en ees muista, vuoteen eh-kä. Tavallaan se on jotenki jääny semmoseksi, ettei se toimi meillä työkaluna niin, että me saatais aktiivisesti arvioitua ja tuotua niinku taas toiseen tiimiin tietoa siitä, että meillä olis tämmösiä siirtyviä."* (Avohuollon sosiaalityöntekijä e)

- *"Mä ajattelen, että toisinpäin pitäis olla samanmoinen prosessi, että vas-taavat tuo sen siihen ja sit katotaan, että kuka pystyy ottamaan."* (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä i)

- ”*Jossain vaiheessa me esitettiin toive, että myös teidän vastaava kävis välillä meidän tiimissä, mutta ei oo kyllä käyny. En teidä, mihin se jäi.*”
(Avohuollon sosiaalityöntekijä e)

6.5 Kehittämisajatuksia rajapintatyöhön

Sosiaalityöntekijät tunnistivat rajapinnalla olevat haasteet, joita edellä on käsiteltykin. Kuten edellisessä luvussa jo tuli esille, voidaan todeta, että ainakin resurssointi on yksi kehittämisen paikka, mikä synnytti keskustelua sosiaalityöntekijöiden keskuudessa. Myös muita ajatuksia tuli rajapintatyön helpottamiseksi. Kehittämisideat liittyivät muun muassa yhteisiin tapaamisiin tiimien välillä, tiedottamisen parantamiseen ja konsultointiin. Nämä ovatkin niitä asioita, jotka saattavat olla hyvinkin yleisessä tiedossa, mutta jotka eivät selvästikään ole riittävän hyvällä mallilla tutkimukseen osallistuneissa kaupungeissa. Näiden kehittämistarpeiden esille tulo kertoo osaltaan siitä, että ne ovat niitä asioita, jotka vaikuttavat suurelta osin sosiaalityöntekijöiden työhön.

Selkeäksi kehittämispaikaksi kaupunkien sosiaalityöntekijät näkivät lapsiperheiden sosiaalityön tiimin ja lastensuojelun avohuollon tiimin yhteistyön kehittämisen. Luja yhteistyö tiimien välillä ja yhteinen keskustelufoorumi on nähty Jaakkolan lisensiaatintyössä (2016, 89) jatkuvana mahdollisuutena jakaa kasvotusten tietoja, jotka ovat keskeisiä asiakastyön kannalta. Kummassakaan kaupungissa ei ollut juuri lainkaan yhteistyötä tiimien välillä. Nähtiin mahdollisena, että tiimien yhteistyön parantaminen toisi näkyväksi toisten työn, mikä puolestaan lisäisi ymmärrystä toisten työtä kohtaan. Tämä helpottaisi osaltaan rajapinnalla työskentelyssä, kun molemmilla osapuolilla on parempi ymmärrys tiimissä tapahtuvaa työtä kohtaan.

Yhteistyö toisi näkyväksi sen, millaisista asioista missäkin tiimissä puhutaan. Tiimien väliset säännölliset tapaamiset nähtiin hyödylliseksi ajatusten vaihtopaikaksi. Toisessa kaupungissa oli kokemusta lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon yhteistyön kehittämisestä ja siitä koettiin olevan todella suuri helpotus yhteistyön näkökulmasta. Lisäksi tiimien sijainti fyysisesti samassa paikassa nähtiin mahdollisuutena konsultoinnin helpottamiseksi, jolloin ei tarvitsisi yrittää puhelimitse tavoittaa toista tai yrittää sähköpostitse ilmaista asi-

aa. Tiedonkulku nähtiin myös tärkeänä asiana, jota tulisi kehittää. Kaupungissa B koettiin, ettei tieto kulkenut tiimien välillä tai molemmille tiimeille.

”Nii on ehkä pulma tää tiedonkulku ja semmonen, että ku meillä on porrastetusti myöskin lastensuojelussa ja sijaishuollossa on erikseen omat tiiminsä, niin me ollaan nyt vuodesta 2018 ruvettiin tekemään, että me niinku säännöllisesti tavataan lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon kesken. Mä oon kokenu sen kauheen hyvänä. Tulee myös ymmärrystä toisten työtä kohtaan ja siitähän on paljon myös esitetty toivetta, että olis hyvin tarpeellista myös niinku avohuollon ja sitten lapsiperheiden sosiaalipalveluiden tiimien välillä samanlainen yhteistyö, mut meidän välillä ei oikeestaan oo.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä e)

”Vaikka jos olis kerran puolessa vuodessa joku sessio, niin sekin vois tuoda jotain.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä a)

”Mut mä näen, että ei se riittäis, että jos lastensuojelusta kävis tossa meidän tiimissä, vaan kyllä se pitäis olla myös toisinpäin, että myös niinku lapsiperheiden sosiaalipalveluiden tiimissä näkis, mitä se on siellä lastensuojelussa, että mitä ne asiakaskunnat on. Ehkä se auttas myös sitä arviota siinä kohtaa, että aa, niillä on tämmöstä keissii siellä suurimmaksi osaksi, että meneekö tämä nyt oikeasti nyt sinne sitte. Jotenki, että ois semmonen yhteinen ymmärrys siitä.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä i)

Keskusteluissa koettiin, että erityisesti prosesseihin tarvittaisiin yhteistä näkemystä. Tähän nähtiin avuksi tiimien säännölliset yhteiset tapaamiset, joissa voitaisiin sopia yhteisistä käytännöistä. Sosiaalityöntekijän työ on hektistä ja lasten asioista tulee tehdä päätöksiä ja tehdä yhteistyötä eri yhteistyökumppanienkin kanssa. Epäselvät prosessit vaikeuttavat entisestään sosiaalityöntekijän hektistä työtä.

”Noista kehittämistarpeista myös tämä tiedonkulku ja semmonen selkeys jotenki näihin prosesseihin, että siihen toivois, että olis niinku ihan huomattavasti paljon selkeämpää.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä i)

Kaupungissa A puolestaan oli jonkinlaisia suuntaviivoja annettu ja sovittu siitä, millaiset perheet kuuluvat lapsiperheiden sosiaalityöhön ja tämä oli koettu hyväksi. Tässä kaupungissa oli käyty läpi sitä asiaa, missä kohtaa raja lastensuojeluun menee ja työntekijöille on annettu ”mustaa valkoisella” mitä ne rajapinnat ovat. Asiakassiiirroissa koettiin kuitenkin asioiden selkeyttämisen tärkeys myös asiakkaalle. Kuten aiemmin on jo todettu, ei lastensuojelun avohuollon ja lapsiperheiden sosiaalityön eroja välttämättä tunnusteta asiakkaiden keskuudessa, minkä vuoksi nämä asiat tulisi asiakassiiirroissa ottaa huomioon. Näistä asioista olisi hyvä keskustella esimerkiksi siirtoneuvottelussa.

”Osana työkalutuuria olis tosi hyvä tehdä sitä eroo siirtymävaiheessa, että hei tää tarkoittaa myös sitä, että se taloudellinen tuki on eri pohjalta ja tiukempi käytännössä” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä a)

”Mut varmasti se on just sellanen, mitä täytyy myös työstää, että jos siirretään puolin ja toisin niin, miten se sujuis ja tulis asiakkallekin selväks.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä c)

Rajapinnalla olevien lasten asiakkuuksien ratkaisemiseksi helpotusta voitaisiin saada sosiaalityöntekijöiden mukaan konsultoimalla lastensuojelua. Ehdotettiin jopa, että lastensuojelun avohuollon työntekijä tulisi muutamaan tapaamiseen mukaan ja voisi antaa paremmin konsultointiapua asian ratkaisemiseksi.

”En tiedä, onko siitä ollu puhetta, mutta voisko miettiä näiin jotain, että jos on semmonen rajoilla oleva, että sitte tekisi yhteistyötä sillä tavalla, että lastensuojelusta tulis sosiaalityöntekijä mukaan vaik johonki pariin palaveriin, että pystyis tekeen arviota, ettei se menis pelkästään silleen, että te soitatte tai laitatte viestiä esimiehille, että voisko tän siirtää ja sit sieltä tulee, että ei jos teillä on kuitenkin vahva näkemys työntekijöinä siinä.” (Avohuollon sosiaalityöntekijä c)

Toisaalta taas kaupungissa koettiin hyvänä se, että oli ylipäättään voinut kysyä lastensuojelun mielipidettä siirtoa ajatellen. Lastensuojelun konsultointi koettiin myös virkavastuun turvaksi, jonka pystyi kirjaamaan asiakkaan asiakastietoihin. Myös lastensuojelun avohuollosta on konsultoitu lapsiperheiden sosiaalityötä ja se on koettu hyväksi. Tällöin on pyritty

varmistamaan lapsiperheiden sosiaalityöntekijän näkemys siitä, olisiko asiakas autettavissa sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden tuella.

Jotta toisten työ tulisi puolin ja toisin tutuksi, ehdotettiin tähän työnkiertoa. Toisessa kaupungissa tämä oli jo suunnitteilla. Työnkierron avulla saataisiin konkreettista tietoa siitä, millaisten asiakkuuksien ja haasteisen parissa kussakin tiimissä tehdään töistä. Molemmissa kaupungeissa sosiaalityöntekijät olivat kiinnostuneita tutustumaan paremmin toisen tiimin työhön ja niissä kohdattaviin asioihin.

”Just joku työnkiertohan olis hirvänn valaisevaa täs kohtaa, että tavallaan kun täs on näitä linjauksia, jotka on kehkeytyny täs kahden vuoden aikanaki vielä sen 2016 alituksen jälkeen, niin olis tosi hyvä olla vähän aikaa työnkierrossa ja kattoo, että aa teillä on tällasii juttuja.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä a)

”Nythän on puhutt meillä ainakin siitä työnkierrosta, että vois tulla niinku teidän tiimiin ja olla mukana teidän työparina, tai ei nyt ihan työparina, mutta olla tutustumassa teidän työhön.” (Lapsiperheiden sosiaalityöntekijä h)

7. YHTEENVETO

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapintaa. Kuten Kiuru ja Metteri (2014a) ovat artikkelissaan todenneet; tarkastelemalla yhteisasiakkuutta, tarkastellaan samalla taustalla olevan verkoston toimintaa. Kiurua ja Metteriä mukaillen voidaan todeta, että samalla on tarkasteltu kunnan sisäisiä toimintamalleja ja prosesseja, vaikka yhteisasiakkudesta ei ole ollut kysymys. Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapintaa sosiaalityöntekijöiden kokemana. Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella niitä muutoksia, joita lakiuudistuksella on ollut käytännön työhön. Tätä muutosta on osaltaan tarkasteltu asiakassiirtojen kautta.

Johtopäätöksenä voidaan yleisesti todeta, että tutkimuksella saatiin rajapinnalla työskentelystä paljon jo olemassa olevan tiedon vahvistusta. Tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden kokemukset olivat pitkälti samassa linjassa valtakunnallisen kyselyn vastausten kanssa, joista on raportoitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperissa vuonna 2018 (Yliruka ym. 2018). Tämä tutkimus vahvistaa sitä, että lapsiperheiden sosiaalityössä ja lastensuojelun avohuollon rajapinnan työskentelyä on tarpeen kehittää.

Sosiaalihuoltolain uudistuksen tavoitteena oli yhtäältä madaltaa kynnystä päästä palvelujen piiriin ja toisaalta poistaa painetta lastensuojelusta siirtämällä palveluja myönnettäväksi sosiaalihuoltolain nojalla, minkä myötä siirtyi myös suuri osa asiakkuuksista lastensuojelusta lapsiperheiden sosiaalityöhön. (HE 164/2014; Heinonen 2016.) Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan lakiuudistuksella on saatu aikaan näennäinen muutos. Toisaalta ajateltiin, että asiakkailla on mahdollisuus päästä tuen piiriin helpommin, ilman lastensuojelun asiakkuutta, mutta lakiuudistus ei ole poistanut niitä haasteita, joita lastensuojelussa oli ennen lakiuudistusta. Nämä haasteet liittyivät muun muassa asiakasmääriin, kiireeseen ja vastentahtoisiin perheisiin. Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa nähtiin, että nämä haasteet ovat osaltaan siirtyneet lastensuojelusta lapsiperheiden sosiaalityöhön. Sosiaalityön tavoitteena oleva suhdeperustainen sosiaalityö (Juhila 2006; Jokinen 2016; Hänninen & Poikela 216) ei pääse lapsiperheiden sosiaalityössä suurten asiakasmäärien vuoksi toteutumaan. Ennen lakiuudistusta lastensuojelun suuret asiakasmäärät ja siellä sijainnut ”pul-

lonkaula” on kokemusten mukaan siirtynyt lakiuudistuksen jälkeen lapsiperheiden sosiaalityöhön.

Lakiuudistuksen ajatuksena oli, että lapsi ja tämän perhe saisi tukea ilman lastensuojelun asiakkuutta. Ennen uudistusta lapsia oli lastensuojelun asiakkuudessa ilman lastensuojelullista huolta, koska täytyi olla jokin taho, joka teki päätöksen palvelusta kuten esimerkiksi tukiperheestä. Tilanne on osaltaan sama. Lapsia on edelleen lastensuojelun asiakkuudessa ilman lastensuojelullista huolta sen vuoksi, ettei asiakkuuksia saada siirrettyä lapsiperheiden sosiaalityöhön lapsiperheiden sosiaalityöntekijöiden suurten asiakasmäärien vuoksi. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan resurssit ovat mitoitettu väärin, eikä lapsiperheiden sosiaalityössä ole riittävä määrä sosiaalityöntekijöitä. Pahimmassa tapauksessa saattaa siis olla tilanne, jolloin lapsen asiakkuuden paikan ratkaisee resurssipula, eikä lapsen elämäntilanne ja tuen tarve.

Lapsiperheiden sosiaalityöntekijöillä saattaa olla sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan moninkertainen asiakasmäärä kuin lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöillä. On arvioitu, että lastensuojelun sosiaalityöntekijä voi tehdä laadukasta työtä, jos hänellä on 30-40 asiakasta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017). Tällaista arviota asiakasmääristä ei ole lapsiperheiden sosiaalityössä tehty. Asiakasmääristä ei ole säädetty lain tasolla, minkä vuoksi asiakasmäärät saattavat nousta korkeiksi. Lapsiperheiden sosiaalityöntekijöiden suuret asiakasmäärät näkyvät käytännössä siinä, ettei sosiaalityöntekijä ehdi tavata asiakasta riittävän usein eikä välttämättä näe asiakkaan kokonaistilannetta. Tämä puolestaan hankaloittaa oikeanlaisen palvelun antamisen (Yliruka ym. 2018, 49).

Hännisen ja Poikelan (2016) mukaan sosiaalityöntekijällä tulisi olla aikaa kohtaavaan vuorovaikutukseen, mikä vaatii aikaa ja mahdollisuutta olla läsnä. Lisäksi sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa pohdittiin sitä, että sosiaalityöntekijän mahdollisuus tehdä työtään hyvin vaikeutuu entisestään, mikäli asiakkuuksissa on muutamakin rajapinnalla oleva tapaus. Sosiaalityöntekijät kokivat, ettei kunta ole pysynyt lakiuudistuksen mukana, mikä vaatisi lisää resursointia lapsiperheiden sosiaalityöhön.

Resurssien lisäksi lapsen asiakkuuden paikkaa määrittää sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan myös sosiaalityöntekijöiden näkemuserot. Näkemuserot voivat johtaa siihen, että lapsia jää rajapinnalle. Yhtäältä näkemuseroihin vaikuttaa se, että lainsäädäntö jättää

paljon tulkinnan varaa lastensuojelun tarpeessa olevan ja erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen eroihin. Käytännössä sosiaalihuoltolaissa erityisen tuen tarpeessa olevasta lapsesta ja lastensuojelulaissa lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta säädetään samalla tavalla samoin kriteerein. Tämä väistämättä johtaa tulkintaeroihin, mikä puolestaan johtaa siihen, että sosiaalityöntekijöillä on eriäviä mielipiteitä siitä, kuuluuko lapsen asiakkuus lastensuojeluun vai saako lapsi ja tämän perhe riittävästi tukea sosiaalihuoltolain mukaisilla tukitoimilla. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan lapsiperheiden sosiaalityössä ja lastensuojelun avohuollossa on saman tyyppisiä asiakkuuksia. Eikä lapsiperheiden sosiaalityöskään ole ainoastaan niin sanottuja kevyitä ja helppoja asiakkuuksia, vaan sosiaalityöntekijät kokivat, että lapsiperheiden sosiaalityön asiakkailta ja heidän perheillään on yhä monimutkaisempia ja monimuotoisempia haasteita. Kynnys lastensuojelun asiakkuuteen on osaltaan tiukentunut juurikin sen vuoksi, että perheille voidaan myöntää tukitoimia nykyisen sosiaalihuoltolain nojalla. Tämä on osaltaan johtanut siihen, että lapsiperheiden sosiaalityössä on haastavia asiakkuuksia.

Näkemyseroihin vaikuttaa toisaalta se, ettei lapsiperheiden sosiaalityöntekijöillä ja lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöillä ollut yhteisiä tapaamisia, joissa näistä asioista voitaisiin keskustella. Jos rajapinnalla työskentelvät toimijat ymmärtävät työnsä rajat toistensa tehtävät eri tavalla, voi sillä olla asiakkaan tilanteeseen merkittäviä haitallisia seurauksia (Kiuru & Metteri 2014b, 163). Rajapinnan epäselvyys ja näkemyserot aiheuttavat kitkaa tiimien välillä, minkä vuoksi olisi perusteltua järjestää säännöllisiä tapaamisia tiimien välillä. Rajapintatyölle on haastavaa saada positiivinen sävy, jos ei päästä tekemään omaa työtä näkyväksi eikä päästä tekemään sitä pohdintaa, mitä lisäarvoa kunkin osaaminen yhteistyöhön voi tuoda (Pärnä 2012, 134). Yhteisten pelisääntöjen sopiminen onnistuu parhaiten, kun asioista päästään puhumaan kasvotusten. Tätä toivoivat myös tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät. Yhteisissä tiimeissä toisen tiimin työ tulee näkyväksi ja ymmärrys sitä kohtaan lisääntyy. Aikaisempien tutkimusten (Alho ym. 2018; Väliavaara 2018; Kiuru & Metteri 2014a; Kiuru & Metteri 2014b; Pärnä 2012) valossa voidaan todeta, että rajapinnalla työskentely onnistuu vain, jos ammattilaisten välillä on tiivis yhteistyö. Vastuun pallottelu ei ole asiakkaan edun mukaista, vaan hankaloittaa sitä entisestään.

Ennen lakiuudistusta ongelmat lastensuojelun asiakkuuden määrittämisessä (Heino 1997; Pösö 2010) ovat uudistuksen jälkeen siirtyneet lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnalle. Asiakkaat eivät aina poikkea toisistaan suuresti, vaan haasteet

ovat samankaltaisia. Yhtenä suurimmista haasteista sosiaalityöntekijät sanoivat olevan yhteistyö perheen kanssa. Suhdeperustaisen sosiaalityön tavoitteena ja erityisesti systeemisessä lastensuojelussa tavoitteena on, että perhe osallistuu aktiivisesti miettimään keinoja tilanteen paranemiseksi. Lain mukaan vanhemmat ovat ensisijaisesti vastuussa lapsen hyvinvoinnista, kasvusta ja kehityksestä ja sosiaalihuollon palveluilla on ensisijaisesti tarkoitus tukea vanhempia vanhemmuudessa (PeL 19§; Lsl 2§).

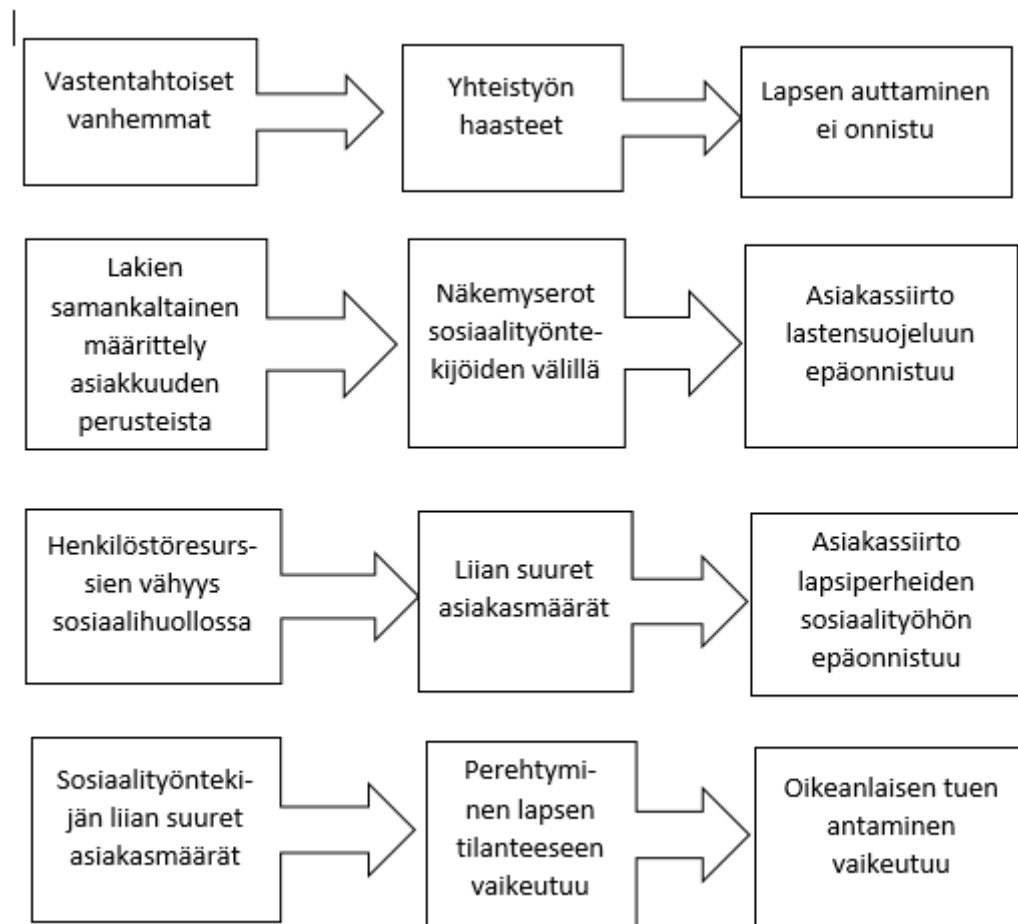
Kaikki vanhemmat/hooltajat eivät kuitenkaan ole yhteistyökykyisiä tai -haluisia. Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa nähtiin haasteena tilanne, jossa hooltajat eivät halua ottaa tukea vastaan. Hooltajat ovat kuin portin vartioita tuen ja palvelujen antamiseksi lapsen tilanteen paranemiseksi. Lasta ei päästä auttamaan, jos hooltajat kieltäytyvät ottamasta apua vastaan. Tätä ongelmaa lakiuudistus ei ole ratkaissut, vaan ongelma on edelleen sekä lapsiperheiden sosiaalityössä että lastensuojelun avohuollossa. Pitäisikö lapsella kuitenkin olla mahdollisuus tukeen huolimatta hooltajien näkemyksestä? Käytännössä ainoastaan siinä vaiheessa, kun lapsen sijoituksen tai huostaanoton kriteerit täyttyvät, voidaan tehdä tahdonvastaisia päätöksiä. Tämä on omiaan vaikuttamaan siihen, että lapsen asiakkuuden siirto lapsiperheiden sosiaalityöstä lastensuojelun asiakkuuteen tapahtuu siinä vaiheessa, kun on sijoitusuhka ja lapsi on sosiaalityöntekijän toteaman mukaisesti sijoituskypsä. Sosiaalityöntekijät lastensuojelun avohuollossa kokivat, että heidän työnsä on pääsääntöisesti huostaanottopainotteista, mikä puolestaan kertoo työn kuvasta lakiuudistuksen jälkeen.

Lapsen asiakkuuden siirtäminen vasta sijoitusuhan alla, ei ollut lainsäätäjän tai lakiuudistuksen tavoite. Tähän toimintamalliin on kuitenkin tultu sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan rajapinnalla olevan lapsen tilanteen tukeminen vaatii paljon palveluja. Jos lastensuojelun kriteerit eivät ole täyttyneet, oli perheeseen yleensä myönnetty paljon palveluita lapsen tilanteen tukemiseksi. Lapsiperheiden sosiaalityöstä on siis oltava mahdollisuus myöntää rajapinnalla olevan lapsen tukemiseksi paljon palvelua, muutoin lapsi jää rajapinnalle, jolloin hänen tuen tarpeeseensa ei vastata riittäväällä vakavuudella.

Yhteenvetona voidaan todeta, että rajapinnalle jää lapsia, jolloin kukaan ei tunnu ottavan vastuuta lapsen asioista tai lapsi ei saa tarvitsemaansa tukitoimeja tai palvelua. Tällaisista väliinpuotoaja-asiakasryhmistä on raportoitu aiemmin, jolloin on todettu, että väliinpuotoaja-asiakkaiden tilanteet ovat sellaisia, joissa palvelun saamisen kriteerit ovat niin korkeat,

ettei asiakas saa palvelua, vaikka tarve olisi todettu (Yliruka ym. 2018, 59). Tämä on tilanne silloin, kun lapsiperheiden sosiaalityöntekijä arvioi lastensuojelun tukitoimien tarpeen, mutta lastensuojelu ei suostu ottamaan lapsen asiakkuutta lastensuojeluun.

Lapsiperheiden sosiaalityöntekijöiden suuret asiakasmäärät ovat johtaneet puolestaan siihen, että asiakkuuden siirto lastensuojelun avohuollosta on haastavaa. Kaupungissa A oli jopa kielletty lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöitä siirtämästä asiakkuuksia lapsiperheiden sosiaalityöhön, koska resursseja ei ollut riittävästi. Sosiaalityöntekijät kokivat, että asiakkuudet jäivät pyörimään lastensuojeluun. Tapauksissa, joissa sosiaalityöntekijä koki, että vaikka tukitoimet olivat olleet tehokkaita, eikä varsinaista lastensuojelullista huolta enää ollut ja sosiaalityöntekijän arvion mukaisesti asiakas pärjäisi sosiaalihuoltolain mukaisilla tukitoimilla, ei siirto silti onnistunut. Tähän sosiaalityöntekijät arvioivat vaikuttavan lapsiperheiden sosiaalityöntekijöiden liian suuret asiakasmäärät. Asiakkuus oli saatettu sulkea lastensuojelun avohuollossa, koska siirto lapsiperheiden sosiaalityöhön ei ollut onnistunut. Kaupungissa B ei ollut riittävän selkeää prosessia asiakkuuden siirrolle lastensuojelusta sosiaalihuoltoon. Käytössä oli siirtolista, joka oli kuitenkin todettu tehottomaksi tavaksi yrittää siirtää asiakkaita.

KUVIO 2. Keskeiset syyt lapsen rajapinnalle jäämiseen.

Vaarana rajapinnalla työskentelyssä selkeästi on se, että sinne jää lapsia, joiden tilannetta ei voida auttaa. Laitimassani Kuviossa 2 olen pyrkinyt tiivistämään keskeisimpiä syitä, jotka aiheuttavat lapsen jäämisen lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnalle. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan vastahakoisten vanhempien kanssa yhteistyö on vaikeaa. Mikäli vanhemmat kieltäytyvät tarjotusta tuesta, ei sosiaalityöntekijällä ole keinoja auttaa lasta. Myöskään lastensuojelusta ei voida perhettä pakottaa ottamaan vastaan tukea, vaikka se nähtäisiin tarpeelliseksi.

Lakien (sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulaki) samankaltaiset määritelmät lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta ja erityisen tuen tarpeessa olevasta lapsesta ovat samankaltaiset. Lisäksi sosiaalihuoltolain nojalla on sosiaalihuollossa myönnettävissä lähes samat palvelut kuin lastensuojelun avohuollosta. Tämä on omiaan johtamaan sosiaalityöntekijöiden nä-

kemyseroihin tiimien välillä, jolloin asiakassiirto sosiaalihuollosta lastensuojeluun saattaa epäonnistua.

Asiakassiirrot lastensuojelun avohuollosta lapsiperheiden sosiaalityöhön puolestaan saattaa epäonnistua lapsiperheiden sosiaalityöntekijöiden liian suurista asiakasmääristä, joka aiheutuu sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan henkilöstöressurssien vähäisyydestä. Avohuollon sosiaalityöntekijä saattaa sulkea lapsen asiakkuuden, koska lastensuojelullista huolta ei ole, mutta siirto sosiaalihuoltoon ei onnistu. Tällöin lapsi saattaa jäädä kokonaan ilman minkäänlaista tukea, vaikka avohuollon sosiaalityöntekijän mukaan lapsi hyötyisi edelleen sosiaalihuollon palveluista.

Liian suuret asiakasmäärät yhtä sosiaalityöntekijää kohtaan aiheuttaa sosiaalityössä sen, ettei työntekijällä ole aikaa luoda suhdetta lapseen ja tämän perheeseen, eikä aikaa ole perehtyä lapsen tilanteeseen, jolloin oikeanlaisen tuen räätälöinti vaikeutuu. Lapsen tilanne on usein kompleksinen ja tilanteen selvittäminen vaatii aikaa. Aikaa tulisi olla tavata perhettä ja erityisesti lasta. Lapsi jää helposti kiireen keskellä toissijaiseksi ja työtä saatetaan yrittää tehdä ainoastaan vanhempien kanssa.

8. TUTKIMUKSEN ARVIOINTI JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tätä tutkielmaa varten tutkittiin sosiaalityöntekijöiden kokemuksia lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnasta. Edellä esitettyihin tuloksiin ja yhteenve-toon päästiin ryhmäkeskusteluaineiston sisällönanalyysin kautta. Tutkimuksen luotetta-vuuden kannalta voidaan todeta, että aineisto oli tässä tutkimuksessa verrattain pieni, kun tutkimukseen osallistui yhteensä yhdeksän sosiaalityöntekijää, mutta jo tästä aineistosta saatiin paljon tärkeää tietoa sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapintatyöstä. Luotettavam-paa tietoa saataisiin kuitenkin, jos aineisto olisi ollut laajempi. Tämä tutkimus tehtiin kah-dessa hyvinkin samankokoisessa kaupungissa. Suurempi aineisto antaisi myös tarkempaa kuvaa rajapinnalla työskentelystä, johon vaikuttaa myös esimerkiksi kunnan koko ja sen toimintamallit. Samanlaisiin tuloksiin ei välttämättä olisi päästy jos tutkimus olisi tehty eri kokoisissa kunnissa.

Selvää on, että tällä tutkimuksella saatiin paljon jo olemassa olevan tiedon vahvistusta ra-japintatyöstä. Oma oletukseni lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapinnasta oli se, että se on epäselvä ja tulkinnanvarainen. Tämä tutkimus yhtäältä vah-visti oletustani rajapinnan haasteista, mutta toisaalta sain uusia näkökulmia rajapintatyöstä ja rajapinnalla olevien lasten tilanteesta.

On hyvä huomioda, että tutkimalla rajapintatyötä, tutkitaan samalla sen nimenomaisen kunnan toimintamalleja, eikä tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia tule yleistää sellaisenaan kaikkiin kuntiin. Laajempaa lisätutkimusta olisi hyvä tehdä ja mahdollisesti kartoittaa kun-tien kehittämistarpeita lasten oikeanlaisen tuen turvaamiseksi. Kunnissa, joissa sosiaali-huolto ja lastensuojelu on eriytetty, on tämän tutkimuksen pohjalta perusteltua kannustaa kuntia lisäämään ja ylläpitämään avointa ja säännöllistä keskustelua lapsiperheiden sosiaa-lityön ja lastensuojelun avohuollon tiimien välillä näkemyserojen välttämiseksi. Avoin dialogi tiimien välillä ja selkeä prosessi asiakssiirroissa olisikin välttämätöntä, ettei lapsia jää rajapinnalle. Lisäksi kuntien olisi hyvä kartoittaa oman kuntansa resurssit lapsiperhei-den sosiaalityössä varmistaakseen, että ne ovat riittävät toteuttamaan sosiaalihuoltolain uudistuksen tavoitetta ennalta ehkäisevästä lastensuojelusta.

Lakiuudistus ei ole ratkaissut ongelmaa vastentahtoisten vanhempien kanssa työskentelystä. Jokaisen yksityisyyttä on kunnioitettava, eikä tahdonvastaisiin toimeen tulekaan ryhtyä ilman perusteita. Tästä johtuen näen erityisen tärkeänä, että sosiaalityöntekijällä olisi tosiasiallinen mahdollisuus tutustua asiakasperheisiin ja perehtyä heidän tilanteisiinsa riittävästi, jotta oikeanlaisen tukitoimen arvioiminen on mahdollista. Vajavaisten tietojen pohjalta toimiminen saattaa vaikeuttaa yhteistyön muodostamista vanhempien kanssa.

Rakenteelliset seikat yhtäältä estävät sosiaalityöntekijöitä tekemästä suhdeperustaista työtä. Toisaalta pahimmassa tilanteessa rakenteellisten seikkojen vuoksi lapsen asiakkuuden paikkaa ei määritä lapsen tilanne, vaan rakenteet, jotka estävät yhtäältä lapsen asiakkuuden siirtämisen sosiaalihuollosta lastensuojeluun tai lastensuojelusta sosiaalihuoltoon. Kaikissa lasta koskevissa toimenpide- ja ratkaisuvaihtoehtojen punnitsemisessa on ensisijaisesti ratkaisukriteerinä oltava lapsen etu, mitä ei tämän tutkimuksen mukaan voida aina käytännön tasolla toteuttaa.

LÄHTEET

Aarnio, Noora & Nanna Miettunen (2018) Kompleksisuus sosiaalihuollon vaativuuden määrittelijänä. Teoksessa Päivi Petrelius & Pia Eriksson (toim.) Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 32/2018, 230–240. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 1.5.2020.

Aer, Janne (2012) Lastensuojeluoikeus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Alhanen, Kai (2014) Vaarantunut suojelulta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 24/2014. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116722/URN_ISBN_978-952-302-278-2.pdf.

Alho, Sirkka (2017) Perheiden tukena. Tutkimus kasvatus- ja perheneuvolatyöstä ja kollektiivisesta identiteetistä asiantuntijoiden tulkitsemana. Kuopio: University of Eastern Finland.

Alho, Sirkka, Marjukka Rasa & Kaisa Vuolukka (2018) Perheterapian ja sosiaalityön yhteiset juuret sekä suhdeperustaisen systeemisen lastensuojelutyön kehittäminen. Teoksessa Päivi Petrelius & Pia Eriksson (toim.) Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 32/2018, 85–95. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 2.5.2020.

Arajärvi, Pentti (2011) Johdatus sosiaalioikeuteen. Helsinki: Talentum.

Araneva, Mirjam (2016) Lasten suojelu. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Talentum.

Bardy, Marjatta (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 17–46.

Civil, Tiina (2018) Lapsen ja perheen kohtaaminen lastensuojelun avohuollossa – tarkastelua systeemisestä näkökulmasta. Teoksessa Päivi Petrelius & Pia Eriksson (toim.) Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 32/2018, 96–109.

de Godzinsky, Virve-Marie (2014) Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 267. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Eskola, Jari & Juha Suoranta (2008) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskonen, Inkeri, Johanna Korppinen & Suvi Raitakari (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus, 21–44.

Farrington, David P. & Brandon C. Welsh (2006) Saving children from a life of crime. Early risk factors and effective interventions. Oxford and New York: Oxford University Press.

Green, Colin (2012) Early help. Teoksessa Maggie Blyth & Anver Solomon (toim.) Effective Child Protection. Bristol: Policy Press, 9–23.

Hakalehto, Suvianna (2016) Johdatus lapsen oikeuksiin lastensuojelussa. Teoksessa Suvianna Hakalehti & Virve Toivonen (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Kauppakamari, 22–57.

Hakalehto, Suvianna (2018) Lapsioikeuden perusteet. Talentum pro.

Hakalehto-Wainio, Suvianna (2013) Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa Suvianna Hakalehto-Wainio & Liisa Nieminen (toim.) Lapsioikeus murroksessa. Lakimiesliiton kustannus, 17–52.

Hakalehto-Wainio, Suvianna (2014) Lastenoikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa Timo Koivurova & Elina Pirjatanniemi (toim.) Ihmisoikeuksien käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 133–164

Hallikainen, Tarja, Elina Ikonen, Merja Järveläinen, Aulikki Kurki, Milja Louhela, Riikka Piironen, Kirsimarja Monto-Puusti & Maija Uramo (2017). Arki, arvot ja etiikka Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Talentia.

Halme, Nina & Marja-Leena Perälä (2014) Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi. Helsinki: THL, 216–227.

Heckman, James J. (2011) The economics of inequality. The value of early childhood education. American Educator 35(1):31–47.

Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa: Sosiaalityöntekijän tuottama määrätyt lastensuojelun asiakkaaksi. Tutkimuksia 77. Helsinki: Stakes.

Heinonen, Hanna (2016) Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: University Press, 243–260.

Hietamäki, Johanna (2015) Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme (2001) Tutkimushaastattelu. Tutkimushaastattelun teoria ja käytäntö. Helsingin yliopisto.

Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme (2008) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus, 167–193.

Hämeen-Anttila, Lotta (2017a) Sosiaalihuoltolaki asiakkaiden tarpeiden jäsentäjänä. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 199–207.

Hämeen-Anttila, Lotta (2017b) Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 216–246.

Hänninen Kaija & Ritva Poikela (2016) Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: University Press, 148–164.

Jaakkola, Outi (2016) Sosiaalityöntekijän tiedot ja taidot lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Ammatillinen lisensiaatintyö. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Jokinen, Arja (2016) Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: University Press, 138–147.

Jokinen, Liisa, Elina Stenvall & Kati Palsanen (2018) Perheiden tarpeista lähteävn auttamistyön johtaminen. Teoksessa Päivi Petrelius & Pia Eriksson (toim.) Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 32/2018, 221–229. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 2.5.2020.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juvonen, Tuula (2017) Sisäpiirihaastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 398–412.

Kiuru, Kaisa-Elina & Anna Metteri (2014a) Lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkuus potilaskertomusaineistossa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2014: 51, 146-160. Saatavissa <https://docplayer.fi/21787349-Lastensuojelun-ja-nuorisopsykiatrian-yhteisasiakkuus-potilaskertomusaineistossa.html>. Luettu 2.5.2020.

Kiuru, Kaisa-Elina & Anna Metteri (2014b) Miten lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian välinen raja rakentuu palvelujärjestelmässä? Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Kuopio: UNIpress, 162–190.

Kotkas, Tuomas (2019) Rajat ylittävä sosiaalioikeus. Lakimiesliiton kustannus.

Kuula, Arja (2006) Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen ja Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 124–140.

Kääriäinen, Aino (2016). Sosiaalityön dokumentointi: suhde tietoon ja toimintaan. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 189–198.

Laakso Riitta (2013) Mistä koti huostaan otetulle lapselle? Helsinki: Kunnallisan alan kehittämissäätiö.

Laitinen, Merja & Anneli Pohjola (2010) Asiakkuus – sosiaalityön ydinteema. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 7–15.

Latvala, Eila & Liisa Vanhanen-Nuutinen (2001) Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: sisällönanalyysi. Teoksessa Sirpa Janhonen & Merja Nikkonen (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY, 21–43.

Lukkarinen, Hannele (2001) Ihmisten kokemukset hoitotieteellisenä tutkimusilmiönä: fenomenologinen lähestymistapa. Teoksessa Sirpa Janhonen & Merja Nikkonen (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY, 116–164.

Lähteinen, Martti & Lotta Hämeen-Anttila (2017) Sosiaalihuollon lainsäädäntö. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 48–93.

Mahkonen, Sami (2003) Lastensuojeluilmoitus. Jyväskylä: Edita Publishing Oy.

Metsämuuronen, Jari (2005) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp.

Niemelä, Pauli (2016) Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön eetoksena. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 97–108.

Nyqvist, Sanna & Antti Kauppinen (2006) Eettistä tulkintaa etsimässä. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen ja Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 220–240.

Nyrhinen, Anna (2016) Sosiaalityön ammatillinen johtaminen. Teoksessa Suvanna Hakalehti & Virve Toivonen (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Kauppakamari, 58–96.

Ojaniemi, Pekka & Kaisa-Maria Rantajärvi (2010) Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 219–244.

Pietilä, Ilkka (2017) Ryhmäkeskustelu. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvoori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 111–130.

Puustinen-Korhonen, Aila (2013) Lastensuojelun kuntakyselyn tulokset. Kuntaliitto.

Pärnä, Katariina (2012) Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina. Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet. Yliopistollinen väitöskirja. Turun yliopisto.

Pölkki, Pirjo (2016) Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 261–277.

Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järjestyminen ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 75–97.

Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisten lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus vol. 18 (4) 2010, 324–336. Saatavissa file:///C:/Users/jonna.kivela/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/IE/1VRHQ49V/50583-Artikkelin%20teksti-43202-1-10-20150428.pdf. Luettu 28.4.2020.

Ranta, Juha & Arja Kuula-Luumi (2017) Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 413–426.

Rolin, Kristina (2006) Humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perinteet. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen ja Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 108–123.

Ruusuvuori, Johanna & Pirjo Nikander (2017) Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 427–444.

Räty, Tapio (2015) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Seikkula, Jaakko & Tom Erik Arnkil (2009) Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79883/93ae45f6-b7c4-403f-9dff-643b813972bf.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 3.5.2020.

Seikkula, Jaakko & Tom Erik Arnkil (2013) Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2017) Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Kysymyksiä ja vastauksia uudesta sosiaalihuoltolaista. Saatavissa https://stm.fi/ukk-sosiaalihuoltola-ki?p_p_id=56_INSTANCE_7SjjYVdYeJHp&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=2#. Luettu 15.10.2019.

Syrjälä, Leena, Eila Estola, Minna Uitto & Saara-Leena Kaunisto (2006). Kertomuksen tutkijan eettisiä haasteita. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen ja

Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 181–202.

Talentia (2018a) Kohtuullinen asiakasmäärä välitön ratkaisu lastensuojelun kriisiin. Saatavissa <https://www.talentia.fi/uutiset/kohtuullinen-asiakasmaara-valiton-ratkaisu-lastensuojelun-kriisiin/>. Luettu 15.10.2019.

Talentia (2018b) Kaksi erilaista polkua perhepalveluihin. Saatavissa <https://www.talentia-lehti.fi/kaksi-erilaista-polkua-perhepalveluihin/>. Luettu 28.10.2019.

Tulensalo, Hanna & Tiina Muukkonen (2016) Lapsikeskeisyys lastensuojelun tilannearvioinnissa – 2000-luvun kehityksen ja nykytilan arviointia. Teoksessa Päivi Petrelius, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakola & Johanna Hietamäki (toim.) *Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 101–114. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1. Luettu 1.4.2020.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuori, Kaarlo (1999) *Sosiaaliset oikeudet*. Teoksessa Pekka Hallberg, Heikki Karapuu, Martin Scheinin, Kaarlo Tuori ja Veli-Pekka Viljanen (toim.) *Perusoikeudet*. Juva: WSOY, 593–630.

Valtonen, Anu (2005) *Ryhmäkeskustelut – Millainen metodi?* Teoksessa Johanna Ruusuvoori ja Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 223–241.

Virtanen, Juha (2006) *Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana*. Teoksessa Jari Metsämuuronen (toim.) *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Helsinki: International Methelp ky, 149–214.

Välivaara, Christine (2018) *Sisukas pärjää aina? – koulun ja lastensuojelun yhdyspinnoilla*. Teoksessa Päivi Petrelius & Pia Eriksson (toim.) *Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 32/2018, 181–187. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 2.5.2020.

Yliruka, Laura, Riitta Vartio, Kaisa Pasanen & Päivi Petrelius (2018) *Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 16/2018. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136378/URN_ISBN_978-952-343-117-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 2.5.2020.

Virallislähteet

HE 130/2013 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelun 29§:n muuttamisesta.

HE 164/2014 Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

SopS 60/1991, YK:n lapsen oikeuksien sopimus

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko ryhmäkeskusteluihin

Taustatiedot

- Perhesosiaalityöntekijä vai lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijä
- Työkokemus/työvuodet sosiaalityöntekijänä (shl tai ls)

Teema 1. Sosiaalihuoltolain uudistus

- Miten näkyy lastensuojelussa?
- Mitä sosiaalihuoltolain uudistuksella on saatu aikaan?
- Saavutetaanko perhesosiaalityölle sosiaalihuoltolaissa asetetut tavoitteet?

Teema 2. Ongelmaperustainen rajapinta

- Millaisia ongelmia (asiakkuuden peruste) perhepalveluissa?
- Millaisia ongelmia (asiakkuuden peruste) lastensuojelussa?
- Mistä asiakkaiden ongelmat johtuvat?
- Miten ongelmiin pyritään vastaamaan?
- Ovatko palvelut riittäviä? Millä tavoin?

Teema 3. Asiakkuuden siirto

- Millä perusteella/perusteilla asiakkuus siirtyy perhepalveluista lastensuojeluun?
- Millä perusteella/perusteilla asiakkuus siirtyy lastensuojelusta perhepalveluihin?
- Esimerkkejä?

Teema 4. Kehittämistarpeet

- Millaisia kehittämistarpeita on työntekijöiden välisessä toiminnassa?
- Millaisia kehittämistarpeita organisaation sisällä?